

De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kunstonderwijs 1991

Citation for published version (APA):

van de Loo, P. J. E., Ramaekers, G. W. M., & van der Velden, R. K. W. (1992). *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kunstonderwijs 1991: HBO-Monitor 1991*. Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Faculteit der Economische Wetenschappen. ROA External Reports

Document status and date:

Published: 01/01/1992

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

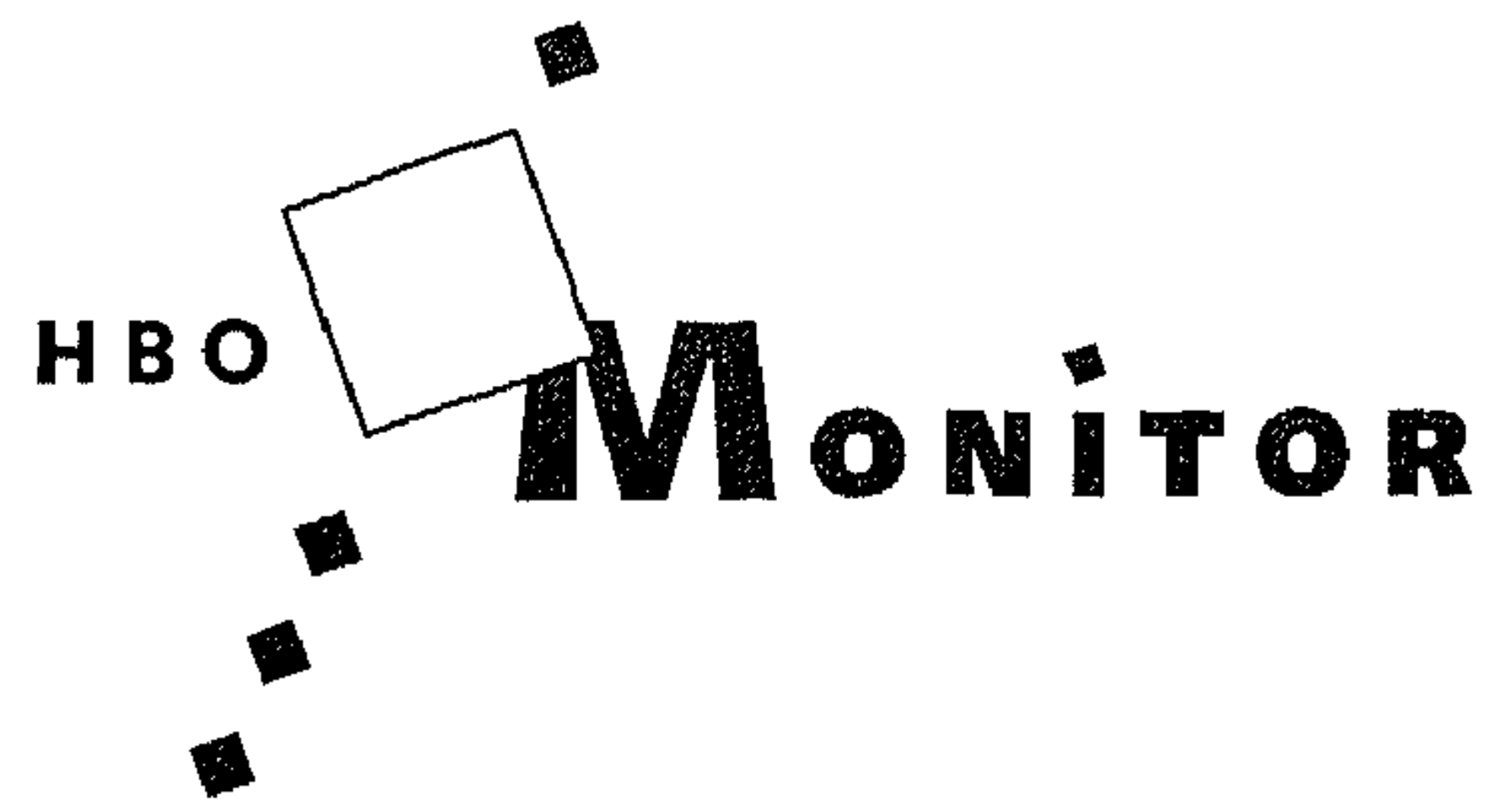
providing details and we will investigate your claim.

De arbeidsmarktpositie
van afgestudeerden van de
kunstonderwijs

1991

De arbeidsmarktpositie
van afgestudeerden van het
kunstonderwijs

1991

Voorlichtingsdienst HBO-Raad
September 1992

De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het
kunstonderwijs 1991

© Copyright HBO-Raad 1992

CIP-gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

Arbeidsmarktpositie

De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het
kunstonderwijs / [P.J.E. van de Loo ... et al.].

Den Haag: Voorlichtingsdienst HBO-Raad

Onderzoek uitgevoerd door het Researchcentrum voor
Onderwijs en Arbeidsmarkt, Faculteit der Economische
Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Limburg, in samenw.
met het Servicebureau Schoolverlatersinformatie,
Amsterdam. - HBO-Monitor 1991. - Met lit. opg.

ISBN 90-6390-170-4

Trefw.: arbeidsmarkt en kunstonderwijs.

Uitvoering onderzoek

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
Faculteit der Economische Wetenschappen van de
Rijksuniversiteit Limburg, Maastricht

P.J.E. van de Loo

G.W.M. Ramaekers

R.K.W. van der Velden

in samenwerking met het Servicebureau Schoolverlatersinformatie, Amsterdam

Uitgave

Voorlichtingsdienst HBO-Raad

Riviermark 2

Postbus 123

2501 CC Den Haag

Telefoon 070-3 62 49 51

Telefax 070-3 65 58 16

Realisatie

Hobéon Media bv, Den Haag

Ontwerp omslag

Jan Heijnen (Limiet Oneindig), Den Haag

Druk

Hub Tonnaer BV, Kelpen

Prijs f 74,50

September 1992

Inhoudsopgave

Voorwoord 5

Samenvatting 6

1 De HBO-Monitor 9

1.1 Inleiding 9

1.2 Opzet van de HBO-Monitor 9

1.3 Leeswijzer 11

2 Dataverzameling en respons 12

2.1 Deelname aan de HBO-Monitor 12

2.2 Respons 12

2.3 Non-respons onderzoek 14

3 Beschrijving onderzoeksgroep 16

3.1 Achtergrondkenmerken 16

3.2 Kwalificaties 16

4 Maatschappelijke positie en arbeidsmarktloopbaan na afstuderen 20

4.1 Maatschappelijke positie na afstuderen 20

4.2 Vervolgonderwijs 21

4.3 Intredewerkloosheid 23

4.4 Mobiliteit 27

4.5 Huidige arbeidsmarktpositie 29

5 Kenmerken van de huidige functie 34

5.1 Wijze van functieverwerving 34

5.2 Dienstverband en aanstelling 35

5.3 Beroep en branche 39

5.4 Functievereisten 44

5.5 Leidinggeven en inkomen 47

6 Aansluiting tussen gevolgde studierichting en huidige functie 50

6.1 Inleiding 50

6.2 Kwalificatieprofielen 51

6.3 Bijscholing 53

6.4 Oordeel over gevolgde studierichting 55

Literatuur 59

Bijlage 1 Indeling studierichtingen kuo 60

Bijlage 2 Definitie van variabelen in multivariate analyses 62

Bijlage 3 Schattingsresultaten 65

Bijlage 4 Tabellen aansluiting tussen studierichting en huidige functie 71

Voorwoord

Het door de hogescholen in Nederland verzorgde hoger beroepsonderwijs (hbo) is gericht op de overdracht van theoretische kennis en op de ontwikkeling van vaardigheden in nauwe aansluiting op de beroepspraktijk. Om dit te kunnen doen, stelt de samenleving de hogescholen financiële middelen ter beschikking. De samenleving verwacht van de hogescholen niet alleen dat die middelen doelmatig worden besteed, maar zeker ook dat kwalitatief hoogwaardig onderwijs wordt gegeven.

Om dit laatste te bewaken hanteren de hogescholen een aantal instrumenten. Het belangrijkste instrument is de kwaliteitszorg. Daarbij is uiteraard één van de belangrijkste vragen 'hoe sluit de opleiding aan op de praktijk'. Voor het krijgen van een antwoord op die vraag ligt het voor de hand naast werkgevers ook afgestudeerde hbo'ers te benaderen.

De HBO-Raad heeft daarvoor een instrument laten ontwikkelen: de HBO-Monitor.

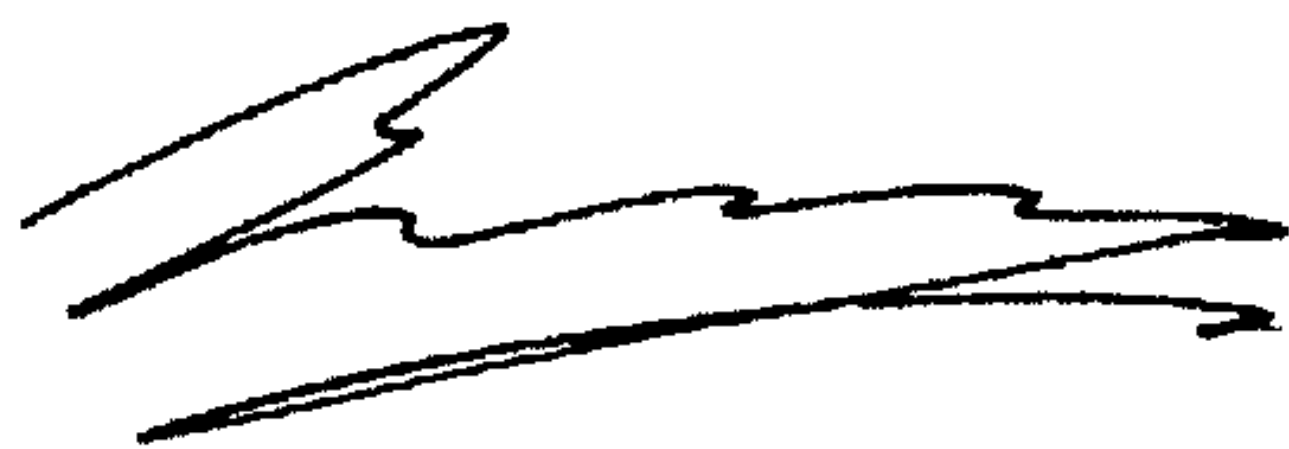
De uitvoering van dit project is opgedragen aan het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) van de Rijksuniversiteit Limburg in samenwerking met het Servicebureau Schoolverlatersinformatie te Amsterdam. De ontwikkeling van het instrument heeft deels plaatsgevonden binnen het project 'Monitoringsysteem HSAO-werkveld' dat in opdracht van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW) wordt uitgevoerd door het COA-Groningen, het ROA en de Rijkshogeschool Groningen.

De HBO-Monitor is een instrument dat afgestudeerde hbo'ers op de arbeidsmarkt 'volgt'. Het instrument stelt hogescholen jaarlijks in staat per studierichting zicht te krijgen op de arbeidsmarktsituatie van de eigen afgestudeerden, alsmede op de landelijke situatie. Dit laatste maakt de uitkomsten van het instrument ook bruikbaar voor derden als bedrijfsleven, branche- en beroepsorganisaties.

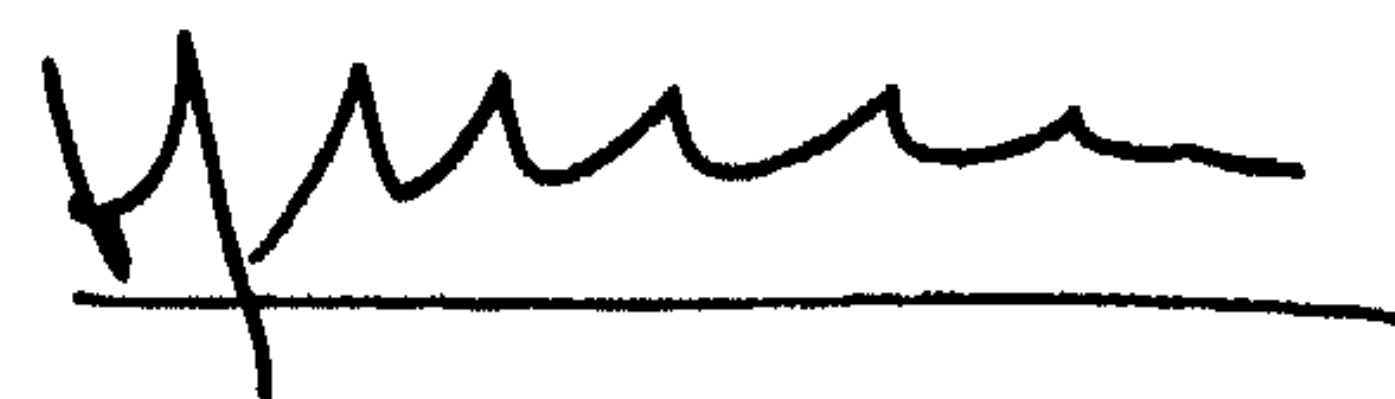
In de periode eind 1991-begin 1992 hebben ongeveer 50 hogescholen aan de HBO-Monitor deelgenomen. Hierbij werden ongeveer 16.000 in 1989-1990 afgestudeerde hbo'ers benaderd. De hogescholen hebben daartoe de HBO-Raad opdracht verstrekt. Het onderzoek wordt in 1992 opnieuw uitgevoerd, maar dan onder studenten die in 1990-1991 zijn afgestudeerd.

Alle deelnemende hogescholen hebben een strikt vertrouwelijk rapport ontvangen dat betrekking heeft op de eigen hogeschool. Naast die zogenoemde instellingsrapportages verschijnen zes openbare sectorrapportages. In die qua opzet overeenkomstige rapportages wordt het landelijke beeld van een onderwijssector en de studierichtingen daarbinnen geschetst. Het is de eerste keer dat op zo'n uitgebreide schaal hbo-afgestudeerden in een onderzoek zijn betrokken. Er is een schat aan informatie in dit rapport verwerkt. Wellicht roept dit ook weer nieuwe vragen op, die in een vervolganalyse aan bod kunnen komen.

De voorliggende onderzoeksrapportage, waarvoor het ROA inhoudelijk verantwoordelijk is, heeft betrekking op de sector kunstonderwijs.

H.A.J. Kemner,
voorzitter HBO-Raad

H. Mulders,
secretaris HBO-Raad

Samenvatting

In opdracht van de hogescholen zijn in de periode eind 1991-begin 1992 ruim 16.000 in 1989-1990 afgestudeerde hbo'ers schriftelijk benaderd in het kader van een onderzoek naar hun positie op de arbeidsmarkt en hun oordeel over de aansluiting tussen de studie en de beroepspraktijk. Dit rapport doet verslag van de resultaten met betrekking tot de afgestudeerden van het kunstonderwijs (kuo), waarvan er 656 aan het onderzoek hebben meegewerkt. Hieronder wordt een aantal onderzoekbevindingen met betrekking tot de arbeidsmarktpositie en de aansluiting tussen de studie en de beroepspraktijk van afgestudeerden kuo samengevat.

1 Arbeidsmarktpositie van kuo-studierichtingen

Na een kunstopleiding stroomt 12% van de afgestudeerden door naar vervolgonderwijs. Dit is lager dan de gemiddelde doorstroom na het hbo, die 19% bedraagt. Na het kuo kiest 55% van de doorstromers opnieuw voor een hogere beroepsopleiding. Dit percentage ligt veel hoger dan het hbo-gemiddelde van 23%. De afgestudeerden van het kuo die er voor kiezen om de arbeidsmarkt te betreden, zijn in meerderheid niet of slechts kort werkloos voordat zij de eerste baan vinden: 52% heeft direct na de studie een betaalde baan. Dit is overigens veel lager dan het hbo-gemiddelde dat op 73% ligt. Het aandeel van werklozen, dit wil zeggen afgestudeerden die geen betaald werk hebben (noch als hoofdbezigheid, noch als nevenactiviteit), actief op zoek zijn naar betaald werk en daar binnen twee weken mee kunnen beginnen, bedraagt op het moment van de enquête bij het kuo 14% en bij het totale hbo 6%. De werkloosheid onder afgestudeerden van het kuo is dus hoog in vergelijking met het totale hbo. Binnen het kuo varieert de werkloosheid van 6% bij de studierichting 'docerend musicus & schoolmuziek' tot 33% bij 'schilderkundig, monumentaal e.d.'. Daarnaast blijkt onder afgestudeerden van het kuo sprake te zijn van een aanzienlijke partiële werkloosheid. Twee op de drie afgestudeerden werkt in een part-time baan, terwijl zo'n 30% van de werkenden aangeeft méér uren te willen werken.

Over het geheel genomen zijn de verschillen in beroepenspreiding tussen de studierichtingen van het kuo niet groot.

De meeste betaald-werkende afgestudeerden van het kuo komen terecht in zeer kleine (minder dan 10 personeelsleden) of kleine (10 tot 50 personeelsleden) werkorganisaties. Een minderheid werkt in middelgrote (50 tot 100 personeelsleden) of grote organisaties (meer dan honderd personeelsleden).

Dertig procent van de betaald-werkende afgestudeerden van het kuo heeft een functie waarvoor niet minimaal hbo-niveau werd vereist. Dit is veel vergeleken met het hbo-gemiddelde van 22%. Overigens moet hierbij wel gewezen worden op het feit dat het gaat om startfuncties voor (in het algemeen) beginnende beroepsbeoefenaren. Wanneer men voor 'uitvoerend musicus e.d.' studeert, heeft men een relatief grotere kans om in een functie terecht te komen waarvoor minimaal hbo-niveau is vereist.

Bij iedere studierichting van het kuo, behoudens 'schilderkundig, monumentaal e.d.', komen de meeste afgestudeerden in functies terecht waarvoor de eigen of een verwante studierichting werd vereist. Dit is met name bij afgestudeerden 'uitvoerend musicus e.d.' en 'architect, industrieel, mode' het geval. Afgestudeerden van de studierichting 'schilderkundig, monumentaal e.d.' komen in meerderheid terecht in hetzij functies waarvoor geen specifieke studierichting werd vereist, hetzij functies waarvoor een andere dan de eigen studierichting werd vereist.

Wanneer men een opleiding in het kuo heeft gevolgd en werkzaam is, verwerft men een lager inkomen dan doorgaans met een hogere beroepsopleiding het geval is. Betaald-werkende afgestudeerden van het kuo verdienen in hun hoofdfunctie gemiddeld f 2124,- bruto per maand. Voor het totale hbo bedraagt het gemiddelde bruto maandinkomen f 2988,-. Maar liefst 46% verdient minder dan f2000,- bruto per maand. Hierbij dient te worden aangetekend dat afgestudeerden van het kuo relatief vaak (in 17% van de gevallen) ook nog betaalde nevenfuncties hebben. Het relatief lage inkomen onder afgestudeerden van het kuo is voornamelijk een gevolg van het feit dat zij, soms noodgedwongen, gemiddeld minder uren per week werken dan bij het totale hbo het geval is. Part-time functies zijn in zekere zin zelfs karakteristiek voor de arbeidsmarkt van het kuo. In dit opzicht is er een duidelijk verschil met de meeste andere sectoren in het hbo. De relatief zwakke arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kuo wordt dus vooral geïndiceerd door het feit dat zij minder kans hebben om voldoende uren in hun vakgebied werkzaam te zijn. Het inkomen varieert wel tussen studierichtingen. Wanneer men 'architect, industrieel, mode' of 'film/tv, museologie, publiciteit' heeft gestudeerd, verwerft men het hoogste inkomen. Afgestudeerden van de studierichting 'docerend musicus & schoolmuziek' ontvangen daarentegen het laagste inkomen.

2 Arbeidsmarktpositie van kuo'ers en de invloed daarop van geslacht, vooropleiding en regio

In het onderzoek komt naar voren dat zowel de genoten vooropleiding als het geslacht van de afgestudeerden geen rol spelen bij het direct na de studie verwerven van betaald werk, het vanuit werkloosheid verwerven van betaald werk, het verwerven van een vaste aanstelling, het krijgen van een qua opleidingsniveau aansluitende functie of het verwerven van een leidinggevende functie.

Wat regionale verschillen betreft, is gebleken dat men in het oosten des lands de grootste kans heeft om in een qua opleidingsniveau aansluitende functie terecht te komen. Bij de kans om direct na de studie betaald werk te verwerven, de kans om vanuit een situatie van werkloosheid betaald werk te vinden, de kans om een vaste aanstelling te verwerven of bij de kans om in een leidinggevende functie terecht te komen, speelt de regio geen rol.

3 Aansluiting tussen gevolgde studierichting en huidige functie van kuo'ers

In het onderzoek is aan de hbo'ers die betaald werk verrichten, gevraagd om een oordeel te geven over de aansluiting tussen datgene dat in de opleiding is geleerd en hetgeen vereist wordt vanuit de huidige functie. Hiertoe kreeg men een lijst van ruim 30 aspecten voorgelegd die voor de uitoefening van de functie mogelijk van belang zijn. Deze aspecten hebben betrekking op specifieke kennisgebieden, praktische vaardigheden en sociaal-communicatieve vaardigheden. Bij elk aspect kon de afgestudeerde aangeven in hoeverre het betreffende item van belang is voor een goede uitoefening van de huidige functie, in hoeverre men bijscholing behoeft op dit gebied en in hoeverre in de opleiding aan het betreffende aspect aandacht moet worden geschonken.

Belangrijke aspecten huidige functie

Bij de analyse van het percentage betaald-werkende afgestudeerden dat een bepaald aspect zeer of tamelijk belangrijk vindt voor een goede beroepsuitoefening blijken de volgende aspecten in zowel het hbo als het kuo een gemiddelde score van 80% of hoger te hebben (tussen haakjes staat de gemiddelde score voor het kuo):

- algemene vaktheoretische kennis (90%);
- specialistische vakkennis (85%);
- bijhouden van recente ontwikkelingen in eigen vakgebied (87%);
- toepassen van vakspecifieke methoden en technieken (85%);
- originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen (90%);
- zelfstandigheid, initiatieven nemen (96%);
- mondelinge presentatie (83%);
- samenwerken met collega's (88%);
- contacten leggen en onderhouden met derden (88%);
- inlevingsvermogen (88%);
- aanpassingsvermogen, flexibiliteit (91%).

Daarnaast vinden relatief veel kuo'ers dat het omgaan met machines, apparatuur en gereedschap en het hebben van technisch inzicht, alsmede ambachtelijke, praktische vaardigheden en het hebben van een goede lichamelijke conditie in de huidige functie (zeer) belangrijk is.

Bijscholingsbehoefte

De bijscholingsbehoefte door alle hbo'ers tezamen blijkt tussen de verschillende aspecten behoorlijk te variëren, namelijk van 6 tot 55 procent. De aspecten waaraan de grootste bijscholingsbehoefte bestaat zijn:

- specialistische vakkennis;
- recente ontwikkelingen in het eigen vakgebied;
- kennis van computerprogrammatuur, informatica;
- toepassen van vakspecifieke methoden en technieken.

In grote lijnen komt de bijscholingsbehoefte bij het kuo overeen met die in het totale hbo. De betaald-werkende afgestudeerden ervaren daarnaast echter niet alleen vaker een bijscholingsbehoefte in ambachtelijke en praktische vaardigheden, maar hebben dikwijls ook behoefte aan bijscholing met betrekking tot de aspecten: inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied, in arbeidsvoorwaarden en arbeidsrecht, in bedrijfsvoering, bedrijfsorganisatie en financieel management van een organisatie, inzicht in en uitvoeren van administratieve en andere beheerstaken en commerciële kennis en vaardigheden. Daarentegen is de bijscholingsbehoefte bij de afgestudeerden van het kuo relatief geringer wat betreft specialistische vakkennis en analytische en diagnostische vaardigheden.

Van alle hbo'ers blijkt 37% na afstuderen een cursus of opleiding in het post-hoger onderwijs te hebben gevolgd of thans nog te volgen. Voor het kuo geldt een lager percentage: namelijk 29%. Binnen het kuo bestaan er geen significante verschillen tussen de studierichtingen.

Oordeel over de opleiding

Bijna 80% van de hbo'ers blijkt tevreden te zijn over de aansluiting van de door hen tijdens het hbo gevolgde stage op het beoogde beroepenveld. Het oordeel van de kuo'ers is over het algemeen iets minder positief: 70% is tevreden over deze aansluiting. Binnen het kuo zijn er geen significante verschillen tussen de studierichtingen in het oordeel over de aansluiting tussen stage en beroepenveld.

In hoeverre zijn de afgestudeerden van mening dat de aandacht die tijdens de studie aan de verschillende werkaspecten is besteed, voldoende is geweest? Wanneer het hbo als geheel in beschouwing wordt genomen, blijkt bij circa de helft van de werkaspecten meer dan een derde van de respondenten te hebben aangegeven dat aan deze aspecten meer aandacht gedurende de studie dient te worden besteed. Hoog scoort een vijftal clusters van aspecten. Ten eerste worden kennis en vaardigheden genoemd die direct met (het toepassen van) de gevolgde studierichting te maken hebben: specialistische vakkennis, bijhouden van recente ontwikkelingen in vakgebied en toepassen van vakspecifieke methoden en technieken, evenals kennis van computerprogrammatuur en informatica. Vervolgens achten de afgestudeerden meer aandacht wenselijk voor aspecten zoals analytische vaardigheden, innovatief vermogen en zelfstandigheid. Daarnaast zou volgens veel afgestudeerden de aandacht voor wettelijke regelingen wat betreft het eigen en arbeidsrechtelijke vakgebied uitgebreid kunnen worden. Leiding geven vormt samen met het plannen en coördineren een vierde cluster. Als laatste cluster kunnen mondelinge en schriftelijke presentatie worden onderscheiden samen met communicatieve vaardigheden.

Hoewel de resultaten voor het kuo hierbij in grote lijnen aansluiten, geven de afgestudeerden van het kuo naar verhouding ook vaak aan dat tijdens de studie meer aandacht moet worden besteed aan algemene vaktheoretische kennis, kennis over toepassingsmogelijkheden materialen, ambachtelijke en praktische vaardigheden, het omgaan met machines, apparatuur, gereedschap, het ontwikkelen van technisch inzicht en commerciële kennis en vaardigheden. Daarnaast zijn zij vaker van mening dat de hogeschool meer inzicht moet verschaffen in allerlei wettelijke regelingen op het eigen vakgebied, arbeidsvoorwaarden en arbeidsrecht, bedrijfsvoering en financieel management van een organisatie.

1 De HBO-Monitor

1.1 Inleiding

Door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) is een model ontwikkeld voor het periodiek monitoren door universiteiten en hogescholen van de arbeidsmarktpositie van hun afgestudeerden (Van Dam, Heijke & Ramaekers, 1989). Dit model omvat een onderzoek onder zowel de vraagzijde van de arbeidsmarkt (de werkgevers) als de aanbodzijde (de afgestudeerden). Uitgangspunt van het onderzoek onder de afgestudeerden is dat instellingen zelf actief betrokken worden bij de opzet en uitvoering ervan. Hierdoor wordt bereikt dat de uitkomsten van het onderzoek direct gebruikt kunnen worden voor de interne kwaliteitsbewaking alsmede voor het post-hoger onderwijsbeleid, het stagebeleid en het alumni-beleid. Het model wordt sinds een paar jaar toegepast door de Rijksuniversiteit Limburg (Ramaekers & Heijke, 1991), terwijl de mogelijkheden worden verkend voor invoering aan andere universiteiten.

In het voorjaar van 1990 heeft de HBO-Raad het ROA opdracht gegeven om dit model, in samenwerking met het Servicebureau Schoolverlatersinformatie te Amsterdam, nader uit te werken voor afgestudeerden van het hbo. Het ROA heeft hierbij de projectleiding en is verantwoordelijk voor de instrumentontwikkeling, de kwaliteitsbewaking, het databeheer en de landelijke sectorrapportages. Het Servicebureau is verantwoordelijk voor de organisatie en coördinatie van de dataverzameling, de gegevensverwerking en de (vertrouwelijke) rapportages ten behoeve van de afzonderlijke instellingen. Van het Servicebureau hebben de volgende personen in het project geparticipeerd: D. Kaandorp, J.J. Rutjes, drs. J.C. Toppen en M.P. Verheggen. Vanuit het ROA hebben in het project geparticipeerd: drs. R.J.P. Dekker, drs. B.J.H. Lodder, drs. P.J.E. van de Loo, J.M.J.A. Pisters en drs. G.W.M. Ramaekers. De projectleiding was in handen van dr. R.K.W. van der Velden. Het project is vanuit de HBO-Raad begeleid door dr. A.A.B. van Bommel.

Het project heeft bijzonder geprofiteerd van de adviezen die zijn ontvangen van: M.H. Tan (sectorale kerngroep kuo), ir. A.T. de Bruyn, A.M.J.L. Feryn, drs. R.H. Harryvan, drs. A. Jonkman, drs. A.M. Plaizier, drs. J. van Ravens, drs. M.M.P. Verhaegh en drs. H.A.G.T. Verheijde (sectordeskundigen HBO-Raad), L.J.J. van der Ark, drs. J. Gerritsma en A.M. Kamoschinski (Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn), drs. J.J. Dijkstra, drs. A.L. de Jong en drs. P.P.M. van Opheusden (Contactcentrum Onderwijs Arbeid Groningen) en drs. F. Hengeveld en mr. W. Roseboom (Rijkshogeschool Groningen).

1.2 Opzet van de HBO-Monitor

De HBO-Monitor bestaat uit twee instrumenten. Ruim één jaar na het verlaten van de opleiding krijgt de afgestudeerde een zogeheten basisvragenlijst toegestuurd. Deze basislijst bevat vragen over: achtergrondkenmerken van de afgestudeerde, de gevolgde vooropleiding en studie binnen het hbo, eventuele werk- en bestuurservaring, verrichte activiteiten na het verlaten van de opleiding, verloop van de arbeidsmarktintrede en huidige arbeidsmarktpositie, de eventuele huidige functie en het bedrijf waarin men werkzaam is, eventuele vervolgopleidingen, de aansluiting tussen de gevolgde studierichting en de huidige functie en de bijscholingsbehoefte. De definitie en classificatie van de variabelen sluit waar mogelijk aan bij de gangbare indelingen die worden gehanteerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De basisvragenlijst geeft informatie over de startfuncties van de afgestudeerden en geeft een snelle feedback aan de opleiding over de aansluiting onderwijs-arbeid.

Deze informatie kan in beginsel jaarlijks worden geactualiseerd met behulp van de zogeheten jaarkaart. Hierin wordt de arbeidsmarktloopbaan van het achterliggende jaar in kaart gebracht en worden opnieuw vragen gesteld over de huidige functie, bedrijf en eventuele vervolgopleidingen.

Bij de opzet van de HBO-Monitor is gekozen voor een benadering waarin voor zes hbo-sectoren¹ (technisch, economisch, pedagogisch, sociaal-agogisch, gezondheidszorg en kunstonderwijs) zoveel mogelijk vergelijkbare informatie wordt verzameld. De informatie is eveneens vergelijkbaar met de gegevens die de Stichting Hoger Agrarisch Onderwijs verzamelt in een vergelijkbaar onderzoek onder afgestudeerden van het hoger agrarisch onderwijs. Tenslotte is op onderdelen vergelijking mogelijk met uitkomsten van de Enquête Beroepsbevolking van het CBS.

De onderzoeksgroep van de HBO-Monitor bestaat in beginsel uit diegenen die een getuigschrift hebben gehaald bij één van de initiële eerste fase opleidingen van het hbo. Het afgelopen jaar betrof dit de afgestudeerden uit de periode september 1989 tot en met september 1990.

Elke hogeschool kan, tegen een vergoeding van een vast bedrag per afgestudeerde, met één of meer sectoren in het project participeren. In het uitvoeringsjaar 1991 participeerden 46 hogescholen in het project, met in totaal 16.000 afgestudeerden. Dit betekent dat de HBO-Monitor 1991 ongeveer de helft van de totale uitstroom aan afgestudeerden van het hbo dekt.

De hogescholen worden actief betrokken bij de uitvoering van het onderzoek. In eerste instantie leggen zij een lijst aan met afgestudeerden, waarbij elke afgestudeerde een uniek nummer krijgt toegekend. Deze nummers worden tevens op de vragenlijst afgedrukt. Vervolgens versturen zij de vragenlijsten met een begeleidende brief naar de afgestudeerden. Deze sturen op hun beurt de ingevulde vragenlijsten rechtstreeks naar het Servicebureau. Na verloop van tijd geeft het Servicebureau aan de hogescholen door welke nummers zijn binnengekomen en aan welke nummers een rappèl moet worden gestuurd. Ook dit rappèl (wederom bestaande uit een vragenlijst en een begeleidende brief) wordt door de hogescholen zelf verstuurd. Indien de respons van een hogeschool beneden de 50% blijft, wordt deze procedure nog eens herhaald.

In het eerste uitvoeringsjaar van de HBO-Monitor is gebleken dat de dataverzameling voor de meeste hogescholen veel werk met zich meebrengt. Bovendien is men vaak onbekend met de activiteiten die een grootscheepse dataverzameling met zich meebrengt. Dit heeft tot gevolg gehad dat de oorspronkelijke tijdsplanning niet in alle gevallen gehandhaafd kon blijven. Dit bracht ook met zich mee dat bij een aantal hogescholen de afgestudeerden slechts éénmaal benaderd zijn. Voor komend uitvoeringsjaar is daarom gekozen voor een model waarbij de hogescholen, wanneer zij dat willen, de verzending van vragenlijsten centraal kunnen laten uitvoeren.

De deelnemende hogescholen krijgen rechtstreeks van het Servicebureau een strikt vertrouwelijk² rapport toegestuurd, waarin de gegevens van de 'eigen' afgestudeerden staan vermeld. De gegevens van afgestudeerden zijn in een aantal gevallen samengevoegd om herkenning van individuen te voorkomen. Tevens wordt aan de deelnemende hogescholen een, eveneens vertrouwelijke, landelijke tabellenset toegezonden, qua opzet vergelijkbaar met de instellingsrapportage, waarin vergelijkbare informatie staat, maar dan voor de landelijke situatie. Op deze manier kan elke hogeschool voor zichzelf nagaan hoe de 'eigen' groep het doet in vergelijking met de landelijke cijfers.

In de landelijke sectorrapportages, waarvan de voorliggende deel uitmaakt, wordt meer diepgaand op de gegevens van het onderzoek ingegaan. Deze rapportages hebben tot doel om inzicht te bieden in de arbeidsmarktsituatie van afgestudeerden van een specifieke hbo-sector en een analyse te geven van de verschillen die er op dit punt tussen afgestudeerden of tussen studierichtingen bestaan. Om met een zekere mate van betrouwbaarheid uitspraken te kunnen

1. Deze indeling in sectoren is gebaseerd op de indeling in studierichtingen en sectoren in de HBO-almanak 1989/1990.

2. De instellingsrapportages worden in enkelvoud aangemaakt en zijn niet beschikbaar voor derden. Ditzelfde geldt voor de landelijke tabellenset.

doen over een bepaalde studierichting is een minimumgrens aangehouden van circa 50 respondenten. Indien in een bepaalde studierichting minder dan 50 respondenten voorkwamen, heeft in beginsel clustering plaatsgevonden met vergelijkbare studierichtingen. In tegenstelling tot andere sectoren zijn bij het kunstonderwijs voltijd- en deeltijdstudierichtingen om statistische redenen bij elkaar genomen. Het resultaat van de clustering staat vermeld in bijlage 1 en wordt nader toegelicht in hoofdstuk 2.

Buiten deze instellings- en sectorrapportages zullen nog aanvullende analyses en rapportages op het databestand plaatsvinden. Deze zullen echter meer een ad-hoc karakter kennen, gericht op de beantwoording van specifieke vragen vanuit ondermeer onderwijsveld of beleid.

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 doet verslag van de dataverzameling in het algemeen en de respons voor de sector kunst in het bijzonder. Ook wordt hier nader ingegaan op het non-responsonderzoek.

In hoofdstuk 3 wordt een beschrijving gegeven van enkele achtergrond- en kwalificatiekenmerken van de afgestudeerden.

Hoofdstuk 4 gaat nader in op de maatschappelijke positie na afstuderen, de eventuele doorstroom naar vervolgonderwijs, de intredewerkloosheid en de mobiliteit van de afgestudeerden.

Hoofdstuk 5 presenteert een aantal kenmerken van de functie die de afgestudeerden bekleeden, alsmede van het bedrijf of de instelling waar ze werkzaam zijn.

Hoofdstuk 6 gaat in op het oordeel van de afgestudeerden over de aansluiting tussen de gevolgde studierichting en de huidige functie en op de door hen aangegeven bijscholingsbehoefte.

Als algemene opmerking vooraf is het nuttig om erop te wijzen dat in de tabellen uitsluitend de aantallen respondenten zijn opgegeven die een vraag daadwerkelijk beantwoord hebben. Dit betekent dat degenen die een vraag niet hebben ingevuld bij de berekening van de totalen en percentages buiten beschouwing zijn gelaten. Het kan voorkomen dat de percentages door afronding niet altijd tot 100% optellen. Indien in een cel 0% staat afgedrukt, dan betekent dat afgerond 0%. Het gaat dan in de regel slechts om één of enkele respondenten. Wanneer een cel leeg is, betekent dit dat geen enkele respondent in de betreffende cel voorkomt. Wanneer de desbetreffende waarde niet kan worden berekend, wordt dit met een punt aangegeven. Onder de tabellen staat, indien van toepassing, aangegeven of de verschillen die tussen de studierichtingen worden geconstateerd significant zijn. Dit is gebeurd met behulp van een chi-kwadraat toets.³

3. Deze toets geeft aan in hoeverre de geobserveerde frequenties in een tabel afwijken van de frequenties die worden verwacht indien er geen samenhang is tussen de beide variabelen. De bijbehorende p-waarde geeft de kans aan dat de gevonden verschillen op toeval berusten.

2 Dataverzameling en respons

2.1 Deelname aan de HBO-Monitor

Voorjaar 1991 heeft de HBO-Raad de hogescholen benaderd om de belangstelling te peilen voor een eventuele deelname aan de HBO-Monitor. Aan het eind van die zomer bleken 46 van de 75 hogescholen belangstelling te hebben voor het project. Aangezien de deelname soms meerdere sectoren van een hogeschool betreft betekent dit dat uiteindelijk 87 sectoren van hogescholen hebben meegewerkt aan de HBO-Monitor in 1991 en dat ruim 16.000 afgestudeerde hbo'ers zijn benaderd. Dit is ongeveer de helft van de totale uitstroom aan afgestudeerden van het hbo in het studiejaar 1989/1990. Van alle hogescholen die kunstonderwijs verzorgen hebben 8 hogescholen geparticipeerd in de HBO-Monitor. Deze hogescholen hebben in totaal circa 1450 afgestudeerden aangeschreven.

Het onderzoek heeft betrekking op degenen die tussen september 1989 en september 1990 zijn afgestudeerd aan één van de initiële studierichtingen van het hbo. Wat betreft de indeling in studierichtingen is in principe uitgegaan van de formele lijst van bekostigde 1e fase initiële studierichtingen zoals deze door de HBO-Raad zijn vermeld in de HBO-almanak 1989/1990.

Aangezien sommige studierichtingen weinig studenten tellen, en dus relatief weinig afgestudeerden hebben, is vanwege eisen van statistische betrouwbaarheid een aantal studierichtingen samengenomen. In beginsel heeft een dergelijke samenvoeging plaatsgevonden wanneer het aantal respondenten van een studierichting minder dan 50 bedroeg. In enkele grensgevallen is hier om inhoudelijke redenen van afgeweken. Bovendien zijn unieke studierichtingen en studierichtingen die in het studiejaar 1989/1990 slechts op twee hogescholen in Nederland verzorgd werden, met het oog op de privacy van de hogescholen, niet afzonderlijk in de sectorrapportages opgenomen. Indien clustering moest plaatsvinden, is dit altijd gebeurd met studierichtingen die inhoudelijk zoveel mogelijk vergelijkbaar zijn. Vanwege de kleine aantallen is in het kuo het onderscheid tussen voltijd- en deeltijdstudierichtingen niet gemaakt. Over de clustering heeft steeds overleg plaatsgevonden met deskundigen uit de betreffende sectoren.

In het kuo zijn op basis van bovenstaande uitgangspunten de 33 afzonderlijke studierichtingen die hebben meegedaan aan de HBO-Monitor tot 7 clusters van studierichtingen samengevoegd (zie bijlage 1).

Men dient zich overigens te realiseren dat de resultaten betrekking hebben op de afgestudeerden van de studierichtingen die zijn vertegenwoordigd in de HBO-Monitor. Dit is met name van belang bij het interpreteren van de totaalcijfers van een bepaalde sector.

2.2 Respons

Tussen eind oktober 1991 en eind januari 1992 hebben de hogescholen hun afgestudeerden aangeschreven. Bij de eerste aanschrijving hebben de hogescholen gebruik gemaakt van het laatst bekende studie-adres van de afgestudeerden. De afgestudeerden die na enkele weken nog niet hadden gerespondeerd zijn bij de tweede aanschrijving via het ouderlijk adres benaderd, althans voor zover dit bekend was. De meeste hogescholen bleken over beide soorten adressen te beschikken. In beginsel zou enige weken later, indien nodig, een tweede rappel door hogescholen worden verzonden. Helaas bleek dit slechts voor twee hogescholen organisatorisch mogelijk. Bovendien hebben drie hogescholen helemaal geen rappel naar hun afgestudeerden verzonden. Daarentegen heeft één hogeschool een aantal aanvullende activiteiten ondernomen

om zoveel mogelijk afgestudeerden te bereiken. De afgestudeerden die na drie aanschrijvingen nog niet hadden gereageerd zijn telefonisch benaderd en van de afgestudeerden waarvan de vragenlijst onbestelbaar retour kwam of telefonisch duidelijk werd dat zij waren verhuisd, zijn via de bevolkingsregisters van de gemeenten de nieuwe adressen opgevraagd. Dit vergt uiteraard een grote inspanning van de medewerkers van een hogeschool, maar een dergelijke moeite wordt over het algemeen ook wel beloond. Terwijl na drie mailingen 63% van de afgestudeerden had gereespondeerd, bleek dat de aanvullende activiteiten de respons met 11% hadden doen toenemen tot 74%. Hogescholen met vergelijkbare studierichtingen bleken gemiddeld een responspercentage van 62 te hebben.

Tabel 2.1 Resultaat dataverzameling in kuo en hbo

Resultaat dataverzameling	Resultaat dataverzameling	
	totaal KUO	totaal HBO
uitgezette vragenlijsten,	1453	16083
waarvan:		
adres onbekend	40	479
onbereikbaar	1	4
expliciete weigering	0	4
non-respons	690	5992
respons,	722	9604
waarvan:		
na sluitingsdatum	49	232
slecht ingevuld	3	77
niet onderzoekspopulatie	14	406
in onderzoeksbestand	656	8889

In tabel 2.1 staat een overzicht van het resultaat van de dataverzameling. Binnen het kuo en het hbo zijn in totaal respectievelijk 1453 en 16083 vragenlijsten uitgezet. Dit is wellicht een overschatting van het werkelijk aangeschreven aantal afgestudeerden. Deze cijfers zijn namelijk gebaseerd op het aantal genummerde vragenlijsten dat het Servicebureau aan de hogescholen heeft gestuurd. Er zullen echter een aantal hogescholen zijn die niet alle vragenlijsten hebben verstuurd, omdat bijvoorbeeld geen adres van de betreffende afgestudeerde bij de administratie bekend was, terwijl zij deze vragenlijsten niet hebben teruggestuurd naar het Servicebureau.

Hogescholen is gevraagd de vragenlijsten die onbestelbaar retour kwamen door te sturen naar het Servicebureau. Niet alle hogescholen hebben dat (consequent) gedaan en niet van alle verhuisde afgestudeerden zal de vragenlijst onbestelbaar retour zijn gezonden, zodat het in tabel 2.1 opgegeven aantal niet gereageerde afgestudeerden waarvan het studie- of ouderlijk adres onjuist bleek, een onderschatting is van het fenomeen 'adres onbekend'. Van de hogescholen die dit nauwgezet hebben bijgehouden, blijkt het adres bij 10 tot 15 procent van de afgestudeerden niet juist te zijn. Het moge duidelijk zijn dat dit fenomeen sterker speelt bij afgestudeerden van het hoger onderwijs, die vaak op kamers wonen in hun studietijd, dan bij schoolverlaters in het voortgezet onderwijs. Het is daarom enerzijds van belang dat bij onderzoek onder afgestudeerden gebruik kan worden gemaakt van hun ouderlijk adres. Anderzijds kunnen hogescholen door het organiseren van bijvoorbeeld 'terugkom-dagen', bijscholingscursussen of het uitbrengen van een magazine trachten het contact met de afgestudeerden langer vast te houden. In dat kader kan een hogeschool bijvoorbeeld voor haar eindexamenkandidaten een voorlichtingsmiddag houden over de arbeidsmarktsituatie, waarbij ook de resultaten van de HBO-Monitor worden besproken en de afgestudeerden wordt verteld dat zij na hun afstuderen ook voor dit onderzoek worden benaderd.

Uit tabel 2.1 kan verder worden afgelezen dat slechts weinigen hebben laten weten onbereikbaar

te zijn door langdurige ziekte, verblijf in het buitenland of overlijden. Ook het aantal afgestudeerden dat uitdrukkelijk heeft laten weten niet aan de HBO-Monitor deel te willen nemen kan gering worden genoemd.

Ruim 7% van alle respondenten is niet in het onderzoeksbestand opgenomen. Een deel van de respondenten heeft de vragenlijst namelijk pas na de sluitingsdatum van begin maart ingestuurd of zo marginaal ingevuld, dat de resterende antwoorden van deze respondenten buiten beschouwing zijn gelaten. Daarnaast bleek bij het opschonen van het databestand dat enkele hogescholen afgestudeerden hadden aangeschreven die voor september 1989 of na september 1990 hun einddiploma hebben behaald. Overigens is over deze afgestudeerden wel in de instellingsrapportages aan de hogescholen gerapporteerd. Tenslotte is een klein gedeelte niet in de populatie opgenomen, omdat de afgestudeerden 65 jaar of ouder bleken te zijn.

Het responspercentage is berekend door de categorie 'respons' uit tabel 2.1 te delen door het aantal aanschrijvingen minus degenen die onbereikbaar bleken of waarvan het adres onbekend was. In tabel 2.2 valt af te lezen dat de respons 62% bedraagt bij het gehele hbo en 51% bij het kuo. Hoewel de respons voor het gehele hbo als vrij normaal kan worden bestempeld, valt de respons bij het kuo enigzins tegen. Komend jaar zal worden nagegaan in hoeverre gerichte maatregelen de respons voor deze sector kan worden verhoogd. De studierichting 'docent tekenen, handvaardigheid, textiel' heeft met 59% het hoogste responspercentage, terwijl de studierichting 'schilderkundig, monumentaal e.d.' de laagste respons heeft behaald: 43%.

Tabel 2.2 Respons afgestudeerden kuo, per studierichting

Studierichting	Respons
schilderkundig, monumentaal e.d.	43%
architect, industrieel, mode	57%
film/tv, museologie, publiciteit	50%
docent tekenen, handv., textiel	59%
dans, drama, mime, kleinkunst	50%
uitvoerend musicus e.d.	53%
docerend musicus & schoolmuziek	48%
 Totaal KUO	 51%
 Totaal HBO	 62%

2.3 Non-respons onderzoek

Het streven naar een zo hoog mogelijke respons is uiteraard belangrijk. Want, hoe hoger de respons, met des te meer zekerheid iets gezegd kan worden over de resultaten. Maar een hoge respons alléén is niet voldoende. Het is eveneens van belang om te weten of de respons representatief is. De respons moet namelijk een afspiegeling zijn van de totale benaderde populatie. Onder de non-respondenten is daarom een onderzoek gehouden om na te gaan of in de responsgroep wellicht bepaalde specifieke groepen significant zijn over- of ondervertegenwoordigd, waardoor de resultaten over de arbeidsmarktpositie van de afgestudeerden niet representatief zouden kunnen zijn.

Ruim driehonderd non-respondenten zijn in het voorjaar telefonisch benaderd. Bijna een kwart van de non-respondenten bleek onbereikbaar doordat het laatst bij de hogescholen bekende telefoonnummer van de afgestudeerde inmiddels was verouderd. Daarnaast bleek één op de zes non-respondenten geen telefoon te hebben, of minimaal driemaal de telefoon niet op te nemen. Van een kleine 60% van de non-respondenten konden de gegevens wel worden achterhaald.

In tabel 2.3 is met behulp van zogenoemde Z-scores aangegeven in hoeverre de respons- en non-responsgroep significant van elkaar verschillen wat betreft geslacht, leeftijd en de situatie waarin de afgestudeerden op 1 december 1991 verkeerden. Negatieve scores duiden op een ondervertegenwoordiging, positieve scores op een oververtegenwoordiging in de responsgroep in vergelijking met de non-responsgroep wat betreft het getoetste aspect.

Tussen de respons- en non-responsgroep blijkt alleen een significante afwijking te bestaan tussen degenen die zich op 1 december 1991 in een 'andere situatie' bevonden dan in één van de voorgestructureerde situaties. Bij het opschonen van het databestand waarin de responsgroep is opgenomen, bleek dat een groot gedeelte van degenen die zelf had aangegeven in een 'andere situatie' te verkeren in feite tot één van de voorgecodeerde situaties behoorde. Terwijl in de responsgroep deze mensen zijn gehercodeerd naar de betreffende voorgestructureerde categorie, is dit bij de non-responsgroep niet gebeurd.

Gegeven het feit dat de respons- en non-responsgroep verder niet significant van elkaar blijken af te wijken, betekent dit dat de respons op de getoetste kenmerken representatief is voor alle benaderde afgestudeerden.

Tabel 2.3 Responsgroep en non-responsgroep naar geslacht, leeftijd en situatie op 1 december 1991

	Responsgroep percentage	Non-responsgroep percentage	Vershil Z-score
Geslacht			
man	47%	49%	-0.38
vrouw	53%	51%	0.38
Leeftijd			
jonger dan 25 jaar	38%	38%	-0.15
25 t/m 29 jaar	41%	43%	-0.51
30 t/m 39 jaar	15%	14%	0.38
40 t/m 64 jaar	6%	4%	0.82
Situatie 1 dec. '91			
betaald werk	76%	79%	-0.71
studie	11%	7%	1.85
werkzoekend	5%	4%	0.30
dienstplicht	3%	2%	0.40
onbetaald werk	2%	1%	0.42
andere situatie	3%	7%	-2.85 *

* significant verschil tussen respons- en non-responsgroep op 1%-niveau

3 Beschrijving onderzoeksgroep

3.1 Achtergrondkenmerken

Evenals in de onderzoekspopulatie over het gehele hbo de vrouwen licht in de meerderheid zijn (53%), zijn onder de afgestudeerden van het kuo de vrouwen met 60% (licht) oververtegenwoordigd.

Tabel 3.1 Afgestudeerden kuo naar geslacht, per studierichting

Studierichting	Geslacht		Totaal N=100%
	man	vrouw	
schilderkundig, monumentaal e.d.	44%	56%	73
architect, industrieel, mode	47%	53%	125
film/tv, museologie, publiciteit	37%	63%	90
docent tekenen, handv., textiel	28%	72%	83
dans, drama, mime, kleinkunst	25%	75%	126
uitvoerend musicus e.d.	57%	43%	42
docerend musicus & schoolmuziek	53%	47%	115
Totaal KUO	40%	60%	654
Totaal HBO	47%	53%	8872

Chi-kwadraat = 33.1; d.f. = 6; $p < 0.01$

Binnen het kuo blijken er echter behoorlijke en significante verschillen te bestaan in de man/vrouwverhouding bij de uitstroom van de onderscheiden studierichtingen. De uitstroom van de studierichtingen 'dans, drama, mime, kleinkunst' en 'docent tekenen, handv., textiel' bestaat voor ongeveer een kwart uit mannen, terwijl deze bij de studierichtingen 'uitvoerend musicus e.d.' en 'docerend musicus & schoolmuziek' voor meer dan de helft mannen bevat.

In tabel 3.2 (zie volgende pagina) zijn de afgestudeerden per studierichting ingedeeld in een viertal leeftijdsklassen en is voor iedere studierichting de gemiddelde leeftijd op het moment van enquêteren berekend. De afgestudeerden van het kuo blijken in het algemeen bijna anderhalf jaar ouder te zijn dan gemiddeld in het hbo. Terwijl de kuo'ers gemiddeld ruim 28 jaar waren op het moment van enquêteren, bedroeg de gemiddelde leeftijd voor alle hbo'ers tezamen ruim 27 jaar. Het verschil in leeftijd tussen de kuo'ers en de hbo'ers zit met name in de jongste leeftijdscategorie (38% voor het hbo tegenover 13% voor het kuo) en de leeftijdscategorie van 30-39 jaar (hbo: 15%; kuo: 27%). Binnen het kuo heeft de uitstroom bij de studierichtingen 'docent tekenen, handv., textiel' en 'dans, drama, mime, kleinkunst' gemiddeld de hoogste leeftijd.

3.2 Kwalificaties

In deze paragraaf worden de kwalificaties besproken die zijn behaald alvorens men is afgestudeerd aan het hbo. Met deze kwalificaties wordt het geheel van kennis, houdingen en vaardigheden bedoeld die het functioneren binnen arbeidsorganisaties en op de arbeidsmarkt

mogelijk maken. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar formele en informele kwalificaties. Formele kwalificaties zijn kwalificaties die men in het reguliere onderwijs verwerft, terwijl informele kwalificaties kunnen worden opgedaan buiten het reguliere onderwijs, bijvoorbeeld in een werkring of in een bestuurlijke functie.

Ten eerste is nagegaan wat de hoogste met diploma voltooide vooropleiding was alvorens de onderzochte afgestudeerden aan het hbo zijn begonnen (zie tabel 3.3).

Tabel 3.2 Afgestudeerden kuo naar leeftijd, per studierichting

Studierichting	Leeftijdsklasse				Leeftijd gemiddelde	Totaal N=100%
	t/m 24 jr	25-29 jr	30-39 jr	40-64 jr		
schilderkundig, monumentaal e.d.	11%	63%	23%	3%	28.5	73
architect, industrieel, mode	12%	66%	19%	2%	27.9	124
film/tv, museologie, publiciteit	17%	54%	28%	1%	28.2	90
docent tekenen, handv., textiel	18%	46%	23%	13%	29.8	83
dans, drama, mime, kleinkunst	15%	40%	44%	2%	29.4	126
uitvoerend musicus e.d.	5%	60%	33%	2%	28.9	42
docerend musicus & schoolmuziek	8%	66%	22%	5%	28.2	116
Totaal KUO	13%	56%	27%	4%	28.7	654
Totaal HBO	38%	41%	15%	6%	27.3	8879

Chi-kwadraat = 62.1; d.f. = 18; p <0.01

Tabel 3.3 Afgestudeerden kuo naar vooropleiding, per studierichting

Studierichting	HAVO	Hoogst behaalde diploma			ander diploma	Totaal N=100%
		VWO	(K)MBO, LLW, inservice	HBO		
schilderkundig, monumentaal e.d.	47%	18%	7%	19%	10%	73
architect, industrieel, mode	41%	27%	19%	7%	7%	123
film/tv, museologie, publiciteit	47%	27%	6%	13%	7%	89
docent tekenen, handv., textiel	13%	41%	2%	36%	7%	83
dans, drama, mime, kleinkunst	27%	15%	14%	29%	15%	124
uitvoerend musicus e.d.	20%	37%	2%	29%	12%	41
docerend musicus & schoolmuziek	34%	46%	3%	7%	10%	115
Totaal KUO	34%	29%	9%	19%	9%	648
Totaal HBO	37%	29%	22%	8%	4%	8811

Chi-kwadraat = 129.1; d.f. = 24; p <0.01

Net als voor het totale hbo zijn ook voor het kuo het havo en het vwo over het algemeen de belangrijkste vooropleidingen. Voor de studierichtingen 'schilderkundig, monumentaal e.d.', 'architect, industrieel, mode' en 'film/tv, museologie, publiciteit' is het havo belangrijker, terwijl de studierichtingen 'docent tekenen, handv., textiel', 'uitvoerend musicus e.d.' en 'docerend musicus & schoolmuziek' verhoudingsgewijs meer schoolverlaters uit het vwo recruter. In vergelijking met het hbo als geheel blijken de afgestudeerde kuo'ers ruim tweemaal zo vaak een hogere beroepsopleiding als vooropleiding te hebben genoten, terwijl zij daarentegen ruim tweemaal zo weinig een middelbare beroepsopleiding als hoogst behaalde vooropleiding blijken te hebben. Het zijn met name de studierichtingen 'docent tekenen, handv., textiel', 'dans, drama, mime, kleinkunst' en 'uitvoerend musicus e.d.' waarvan de afgestudeerden reeds voorheen een hbo-diploma hebben behaald. Bij de studierichtingen 'dans, drama, mime, kleinkunst' en 'uitvoerend musicus e.d.' blijkt een deel van de afgestudeerden een specifieke podiumkunstvooropleiding al dan niet in het buitenland te hebben genoten.

Tabel 3.4 Afgestudeerden kuo naar studie- en afstudeerduur, per studierichting

Studierichting	Studieduur		Totaal N=100%	Afstudeerduur		Totaal N=100%
	gemiddelde in jaren	standaard afwijking		gemiddelde in maanden	standaard afwijking	
schilderkundig, monumentaal e.d.	4.6	.97	70	18.6	1.50	73
architect, industrieel, mode	5.0	.76	123	18.7	2.10	126
film/tv, museologie, publiciteit	4.8	.83	88	18.8	2.88	90
docent tekenen, handv., textiel	3.9	1.31	77	18.0	1.69	83
dans, drama, mime, kleinkunst	4.3	.99	124	18.1	1.69	126
uitvoerend musicus e.d.	5.2	1.95	37	18.2	1.19	42
docerend musicus & schoolmuziek	5.3	.97	110	18.6	2.11	116
Totaal KUO	4.7	1.14	629	18.4	2.02	656
Totaal HBO	4.1	.99	8486	18.8	2.54	8888

Aan de afgestudeerden is gevraagd om de begin- en einddatum aan te geven van de door hen gevolgde studierichting aan het hbo. De studieduur is bepaald aan de hand van het verschil tussen deze beide data. Tabel 3.4 geeft weer hoeveel jaren de afgestudeerden van een bepaalde studierichting gemiddeld nodig hadden voor het behalen van hun hbo-diploma. Het is enerzijds mogelijk dat deze studieduur in een aantal gevallen is onderschat wanneer de afgestudeerden tussentijds van studierichting zijn gewisseld, of dezelfde studie aan een andere hogeschool hebben voortgezet. Anderzijds kan de studieduur in een aantal gevallen zijn overschat, wanneer de afgestudeerden tussentijds de studie hebben onderbroken. Daarnaast dient men zich bij een vergelijking tussen de studierichtingen te realiseren dat de nominale studieduur niet voor alle studierichtingen aan alle hogescholen gelijk is. Bovendien kunnen verschillen in studieduur het gevolg zijn van vrijstellingen die hogescholen aan mensen met een bepaalde vooropleiding geven. In een aantal gevallen kunnen mensen op grond van hun vooropleiding direct in het tweede jaar instromen.

Gemiddeld blijken kuo'ers een kleine 8 maanden langer over hun studie te doen dan de gehele groep hbo'ers. Deels is dit terug te voeren op de studierichtingen 'architect, industrieel, mode', 'uitvoerend musicus e.d.' en 'docerend musicus & schoolmuziek', waarvan een deel een vijfjarig curriculum heeft. De afgestudeerden van de studierichting 'docent tekenen, handv., textiel' hebben daarentegen gemiddeld een studieduur van minder dan 4 jaar. Bij de overige studierichtingen varieert de gemiddelde studieduur. Deze varieert van 4,3 voor 'dans, drama, mime, kleinkunst' tot 4,8 voor de studierichting 'film/tv, museologie, publiciteit'. De standaardafwijking⁴ is in het kuo overigens iets hoger dan in het hbo als totaal. Deze afwijking van het gemiddelde bedraagt in het kuo één jaar en krap 2 maanden terwijl deze voor het totale hbo nog geen jaar bedraagt. Bij de studierichtingen in het kuo blijkt de standaardafwijking te variëren van ruim 9 maanden voor de studierichting 'architect, industrieel, mode' tot bijna 2 jaar voor de studierichting 'uitvoerend musicus e.d.'.

In tabel 3.4. staat eveneens het aantal maanden aangegeven tussen het moment van afstuderen en het moment van enquêteren. De onderzoekspopulatie bestaat uit alle hbo'ers die tussen begin september 1989 en eind september 1990 zijn afgestudeerd. Degenen die eind 1989 hun getuigschrift hebben behaald kunnen in principe dus eerder op de arbeidsmarkt intreden dan degenen die pas in 1990 hun hbo-studie hebben voltooid. Dit gegeven is met name van belang bij studierichtingen waarbij men meerdere malen per jaar het getuigschrift kan behalen.

4. De standaardafwijking beschrijft de spreiding van een variabele rond het gemiddelde. Ze is gelijk aan de wortel van de variantie, die op haar beurt gedefinieerd is als de som van de gekwadrateerde afwijkingen van het gemiddelde, gedeeld door het aantal waarnemingen minus één.

Gemiddeld blijken de afgestudeerden ruim anderhalf jaar geleden hun getuigschrift te hebben behaald; dat wil zeggen in mei 1990. De afgestudeerden van het kuo hebben zich gemiddeld ongeveer evenveel maanden op de arbeidsmarkt kunnen aanbieden als de afgestudeerden van alle hbo-studierichtingen samen. De standaardafwijking is voor het kuo iets lager dan voor het totale hbo (2 maanden voor het kuo tegenover 2,5 maand voor het totale hbo). Binnen het kuo varieert de standaardafwijking van één maand voor de studierichting 'uitvoerend musicus e.d.' tot bijna drie maanden voor de studierichting 'film/tv, museologie, publiciteit'.

Tabel 3.5 Afgestudeerden kuo naar werk- en bestuurlijke ervaring, per studierichting

Studierichting	Werkervaring?			Totaal N=100%	Bestuurlijke ervaring?		Totaal N=100%
	nee	ja, <=1jr	ja, >1jr		ja	nee	
schilderkundig, monumentaal e.d.	76%	13%	11%	72	13%	88%	72
architect, industrieel, mode	66%	18%	15%	125	15%	85%	123
film/tv, museologie, publiciteit	48%	29%	23%	90	19%	81%	89
docent tekenen, handv., textiel	58%	22%	20%	81	23%	77%	82
dans, drama, mime, kleinkunst	29%	37%	34%	123	34%	66%	124
uitvoerend musicus e.d.	24%	26%	50%	42	12%	88%	42
docerend musicus & schoolmuziek	28%	27%	46%	116	26%	74%	115
Totaal KUO	47%	25%	28%	649	22%	78%	647
Totaal HBO	58%	19%	22%	8835	26%	74%	8779

Werkervaring : Chi-kwadraat = 101.3; d.f. = 12; p <0.01

Bestuurlijke ervaring : Chi-kwadraat = 22.2; d.f. = 6; p <0.01

Aan de afgestudeerden is gevraagd of zij vóór of tijdens hun hbo-opleiding betaalde of onbetaalde werkervaring hebben opgedaan die relevant is voor hun vakgebied (exclusief stage). En zo ja, of zij dit werk langer of korter dan een jaar hebben uitgeoefend (zie tabel 3.5).

Afgestudeerden van het kuo blijken over het algemeen een dergelijke werkervaring vaker te bezitten op het moment dat zij aan het hbo afstuderen dan gebruikelijk in het hbo (hbo: 42%, kuo: 53%). Binnen het kuo blijkt op het punt van werkervaring echter een tweedeling te bestaan. Circa driekwart van de afgestudeerden die in het kuo het muziekvakonderwijs ('uitvoerend musicus e.d.' en 'docerend musicus & schoolmuziek') of de studierichting 'dans, drama, mime, kleinkunst' hebben gevolgd heeft wel een relevante werkkring gehad voor het verlaten van het kuo. Voor met name de afgestudeerden van het muziekvakonderwijs gaat het dan vaak om langdurige werkervaring. Bij de andere studierichtingen in het kuo varieert het percentage afgestudeerden zonder dergelijke werkervaring daarentegen van 48% voor 'film/tv, museologie, publiciteit' tot 76% voor de studierichting 'schilderkundig, monumentaal e.d.'.

Tabel 3.5 geeft voor iedere studierichting eveneens een overzicht van het aandeel afgestudeerde hbo'ers dat bestuurlijke ervaring heeft opgedaan. In de meeste gevallen gaat het om bestuurlijke ervaring in verenigingsverband, medezeggenschapsraden, schoolbesturen, buurthuis- en jongerenwerk en dergelijke. Bij vier van de zeven studierichtingen in het kuo heeft tussen de 12% en 19% van de afgestudeerden vóór of tijdens de hbo-opleiding een bestuurlijke functie bekleed. Voor het hbo als geheel en de studierichtingen 'docent tekenen, handv., textiel' en 'docerend musicus & schoolmuziek' geldt een percentage tussen de 23 en 26. Afgestudeerden 'dans, drama, mime, kleinkunst' hebben verhoudingsgewijs vaak bestuurlijke ervaring voor het verlaten van de hbo-opleiding opgedaan: namelijk 34%.

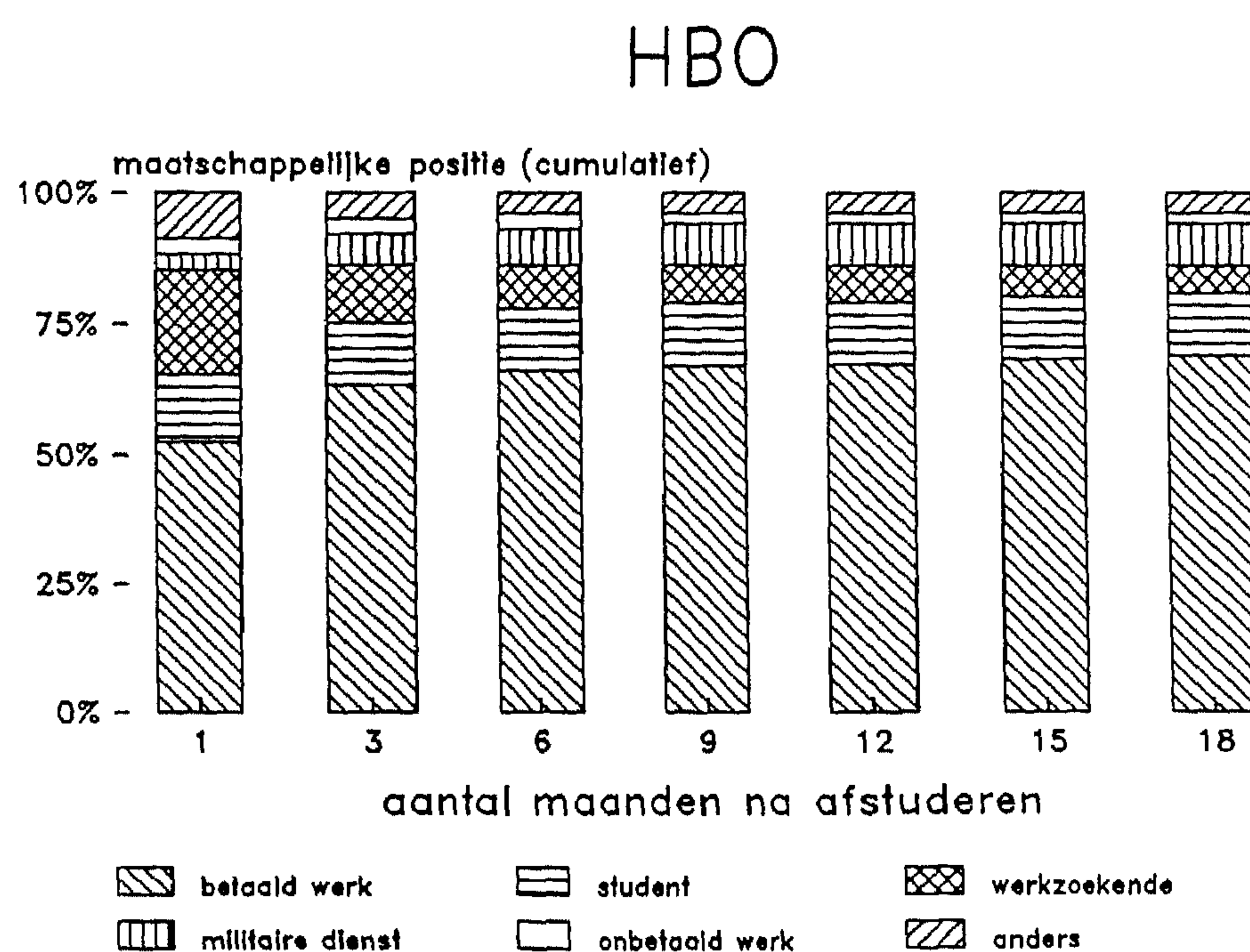

4 Maatschappelijke positie en arbeidsmarktloopbaan na afstuderen

4.1 Maatschappelijke positie na afstuderen

De HBO-Monitor beoogt de bestemming na het voltooien van een hogere beroepsopleiding in kaart te brengen. In deze paragraaf wordt ingegaan op de verschuivingen in maatschappelijke positie die zich in de loop van de eerste achttien maanden na afstuderen hebben voorgedaan. Het gaat hierbij om de maatschappelijke positie die volgens de respondenten hun dagelijkse situatie het beste weergeeft.

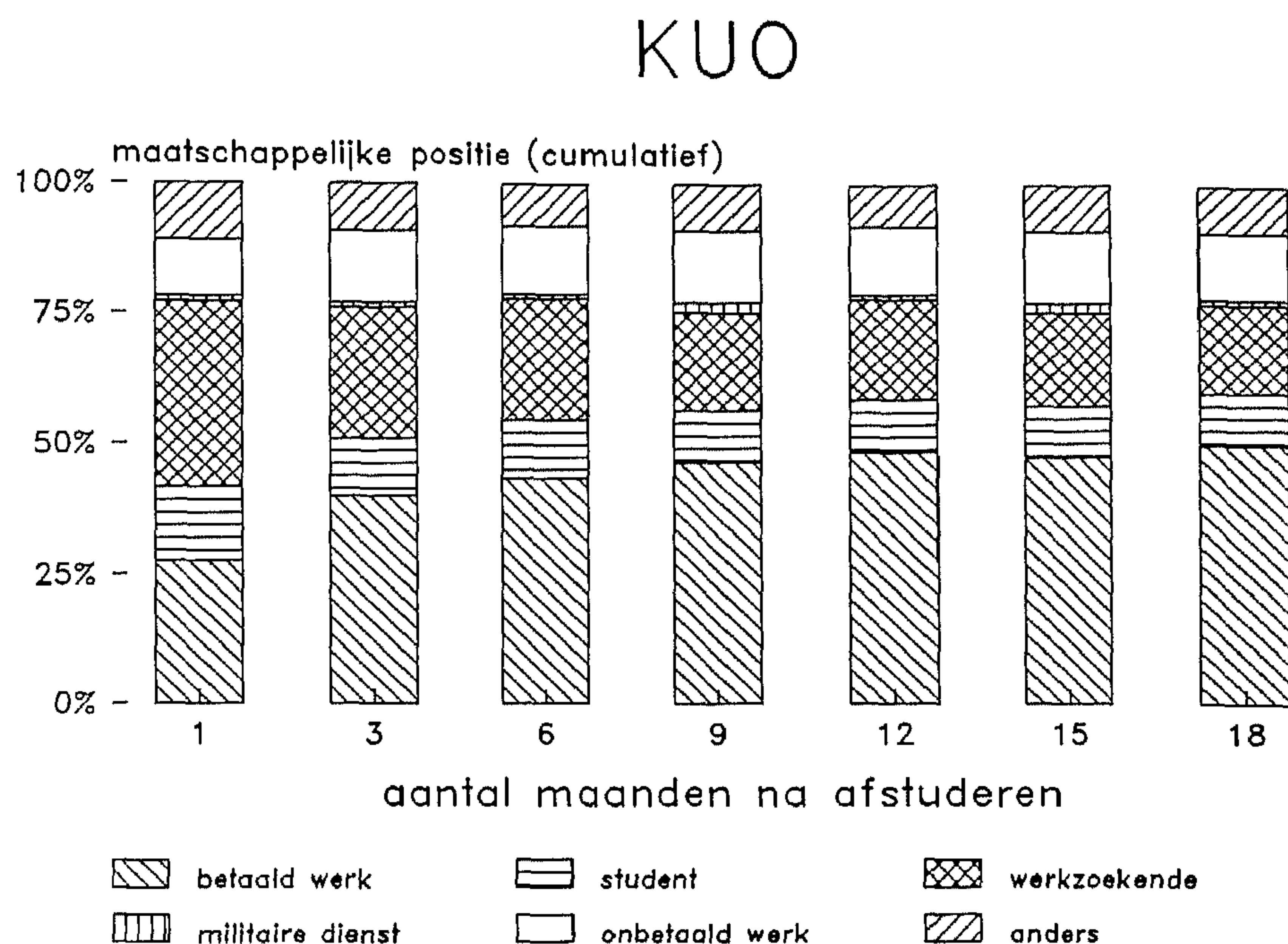
Grafiek 4.1.A Verschuivingen in de maatschappelijke positie na afstuderen hbo (in %)

De grootste verschuivingen in de maatschappelijke positie doen zich voor tijdens de eerste drie maanden na afstuderen (grafiek 4.1.A). Een groot aantal van de afgestudeerden van het kuo die in de eerste maand na afstuderen nog op zoek zijn naar een betaalde baan, verricht in de derde maand na afstuderen betaald werk. Na drie maanden neemt het aandeel van werkzoekende afgestudeerden van het kuo geleidelijk af. Het aandeel van afgestudeerden met een betaalde baan neemt geleidelijk toe. Echter, vergeleken met het gemiddelde hbo zijn afgestudeerden van het kuo beduidend vaker op zoek naar een betaalde baan, verrichten zij beduidend vaker onbetaalde arbeid en zijn ze er duidelijk minder vaak in geslaagd om een betaalde baan te

verwerven. Het kuo onderscheidt zich verder van het totale hbo door een lager aandeel van afgestudeerden die in militaire dienst gaan.

Grafiek 4.1.B Verschuivingen in de maatschappelijke positie na afstuderen kuo (in %)

4.2 Vervolgonderwijs

Deze paragraaf gaat in op het eventueel verder volgen van onderwijs na het voltooien van een studie in het kuo. Eerst wordt een indicatie gegeven van de omvang van de deelname aan vervolgonderwijs. Vervolgens wordt aangegeven om welke onderwijsniveaus het hierbij gaat. Deze paragraaf beperkt zich tot het verder volgen van beroeps- en universitair onderwijs. Het gevolgde bijscholings- en cursusonderwijs komt in paragraaf 6.3 aan bod.

Aan de afgestudeerden is gevraagd of men thans een opleiding volgt of na het verlaten van de hbo-opleiding verder onderwijs heeft gevolgd. Indien men meerdere opleidingen volgt of heeft gevolgd, werd men verzocht om het onderwijsniveau en de afstudeerrichting aan te geven van de opleiding met het grootste aantal studie-uren. Eerst wordt in tabel 4.1 voor de onderscheiden studierichtingen van het kuo het procentuele aandeel weergegeven van de afgestudeerden die beroeps- of universitair onderwijs zijn gaan volgen. Daarna wordt het vervolgonderwijs naar niveau geschetst. Dit gebeurt per vooropleidingscategorie voor het totale kuo in tabel 4.2 en per onderscheiden kuo-studierichting in tabel 4.3.

Bij het kuo bedraagt de totale doorstroom naar vervolgonderwijs 12%. Dit is lager dan de gemiddelde doorstroom bij het totale hbo, die op 19% ligt. Afgestudeerden van de studierichting 'docerend musicus & schoolmuziek' stromen duidelijk vaker dan afgestudeerden van de andere studierichtingen door naar vervolgonderwijs.

De afgestudeerden van het kuo die doorstromen naar vervolgonderwijs kiezen in de meeste gevallen (55%) voor een vervolgopleiding op hbo-niveau. Doorstroom naar een opleiding op universitair niveau geschiedt slechts in 39% van de gevallen. In tabel 4.2 komt naar voren dat er

geen significante verschillen zijn tussen de vooropleidingscategorieën met betrekking tot het niveau van het vervolgonderwijs dat men ná het kuo kiest.

Tabel 4.1 Afgestudeerden kuo naar deelname aan vervolgonderwijs, per studierichting

Studierichting	Deelname aan vervolgonderwijs?		Totaal
	nee	ja	N=100%
schilderkundig, monumentaal e.d.	92%	8%	61
architect, industrieel, mode	92%	8%	110
film/tv, museologie, publiciteit	93%	7%	70
docent tekenen, handv., textiel	82%	18%	73
dans, drama, mime, kleinkunst	91%	9%	110
uitvoerend musicus e.d.	87%	13%	39
docerend musicus & schoolmuziek	77%	23%	96
Totaal KUO	88%	12%	559
Totaal HBO	81%	19%	7940

Chi-kwadraat = 17.5; d.f. = 6; p <0.01

Tabel 4.2 Afgestudeerden kuo naar niveau vervolgonderwijs, per niveau vooropleiding

Hoogst behaalde diploma	Niveau vervolgonderwijs			Totaal
	MBO	(Kort) HBO	(Verkort) WO	N=100%
HAVO	22%	33%	44%	18
VWO		57%	43%	35
(K)MBO, LLW, inservice		83%	17%	6
HBO		67%	33%	6
ander diploma		67%	33%	3
Totaal KUO	6%	55%	39%	68

Chi-kwadraat = 14.9; d.f. = 8; p = 0.06

Vergeleken met het totale hbo stromen afgestudeerden van het kuo minder vaak door naar vervolgonderwijs. Wanneer ze doorstromen, kiezen ze beduidend minder vaak voor een vervolgopleiding op universitair niveau. Van alle afgestudeerden van het hbo die doorstromen naar vervolgonderwijs kiest 75% voor een universitaire opleiding, 23% opnieuw voor een hbo-opleiding en 2% voor een mbo-opleiding. Tabel 4.3 laat zien dat binnen de vervolgopleidingen van het kuo de universitaire opleidingen 39% voor hun rekening nemen, de hbo-opleidingen 55% en het mbo 6%. Met betrekking tot het niveau van het vervolgonderwijs doen zich aanzienlijke verschillen tussen de studierichtingen van het kuo voor. Meer dan de helft van de doorstromers naar vervolgonderwijs kiest bij de studierichtingen 'film/tv, museologie, publiciteit' en 'architect, industrieel, mode' voor het wo en bij de studierichtingen 'uitvoerend musicus e.d.', 'docerend musicus & schoolmuziek', 'docent tekenen, handv., textiel' en 'dans, drama, mime, kleinkunst' voor het hbo.

Tabel 4.3 Afgestudeerden kuo naar niveau vervolgonderwijs, per studierichting

Studierichting	Niveau vervolgonderwijs			Totaal N=100%
	MBO	(Kort) HBO	(Verkort) WO	
schilderkundig, monumentaal e.d.	40%	40%	20%	5
architect, industrieel, mode		33%	67%	9
film/tv, museologie, publiciteit			100%	5
docent tekenen, handv., textiel		62%	38%	13
dans, drama, mime, kleinkunst	10%	60%	30%	10
uitvoerend musicus e.d.		80%	20%	5
docerend musicus & schoolmuziek	5%	68%	27%	22
Totaal KUO	6%	55%	39%	69
Totaal HBO	2%	23%	75%	1501

Chi-kwadraat = 25.9; d.f. = 12; p = <0.05

4.3 Intredewerkloosheid

De duur van de intredewerkloosheid, dit wil zeggen de tijdsduur die pas afgestudeerden werkloos zijn voordat zij hun eerste betaalde baan vinden, geeft een indicatie voor de mate waarin de intrede op de arbeidsmarkt succesvol verloopt. Onder werkloos wordt hier begrepen: 'werkzoekend, terwijl geen betaald werk wordt verricht'. Tabel 4.4 schetst de mate van succes waarmee afgestudeerden van de onderscheiden studierichtingen de arbeidsmarkt hebben betreden. In deze tabel zijn uitsluitend werkloosheidsperioden die eindigen in de eerste betaalde baan na afstuderen begrepen, alsmede werkloosheidsperioden die voortduren tot het moment van de enquête.

Tabel 4.4. Afgestudeerden kuo naar duur intredewerkloosheid, per studierichting

Studierichting	Intredewerkloosheid				Totaal N=100%
	0 maanden	1-3 maanden	4-6 maanden	7 of meer maanden	
schilderkundig, monumentaal e.d.	61%	5%	3%	32%	38
architect, industrieel, mode	46%	18%	17%	19%	114
film/tv, museologie, publiciteit	48%	26%	11%	15%	80
docent tekenen, handv., textiel	48%	23%	12%	17%	69
dans, drama, mime, kleinkunst	52%	25%	10%	13%	106
uitvoerend musicus e.d.	66%	18%	8%	8%	38
docerend musicus & schoolmuziek	58%	17%	6%	19%	89
Totaal KUO	52%	20%	10%	17%	534
Totaal HBO	73%	19%	4%	4%	7945

Chi-kwadraat = 28.6; d.f. = 18; p = 0.05

Hoewel de meeste afgestudeerden van het kuo na de studie niet of slechts kort werkloos zijn voordat zij de eerste betaalde baan krijgen, verloopt hun intrede in het arbeidsproces moeizamer dan doorgaans na een hbo-studie het geval is. Van alle hbo-afgestudeerden heeft 73% direct na de studie een baan (de werkloosheidsduur bedraagt in dat geval 0 maanden). Bij het kuo vindt

52% van de afgestudeerden direct een baan; 20% is maximaal drie maanden werkloos geweest en 28% langer dan drie maanden. Hierbij hebben zich geen significante verschillen tussen de studierichtingen voorgedaan.

Tot de onderzochte afgestudeerden behoort een aantal afgestudeerden die gedurende de gehele hbo-opleiding een deeltijdstudie hebben gecombineerd met betaald werk. Zij hadden dus reeds een betaalde baan op het moment van afstuderen en waren bijgevolg niet genoodzaakt om werk te gaan zoeken. In tabel 4.5 wordt aangegeven om hoeveel van de onderzochte afgestudeerden het hierbij gaat.

Tabel 4.5 Afgestudeerden deeltijdstudierichtingen kuo naar combineren studie met betaald werk

Studierichting	Betaald werk?		Totaal N=100%
	ja	nee	
schilderkundig, monumentaal e.d.	26%	74%	19
architect, industrieel, mode	28%	72%	29
film/tv, museologie, publiciteit	42%	58%	19
docent tekenen, handv., textiel	71%	29%	17
dans, drama, mime, kleinkunst	65%	35%	26
Totaal KUO	45%	55%	110
Totaal HBO	77%	23%	1630

Chi-kwadraat = 15.1; d.f. = 4; p = <0.01

In het kuo worden deeltijdstudies minder vaak gecombineerd met een betaalde baan dan over het gehele hbo genomen het geval is. Binnen het kuo combineert 45% van de deeltijders de studie met een betaalde baan. Bij het totale hbo bedraagt dit percentage 77. De deeltijdstudierichtingen binnen het kuo verschillen significant met betrekking tot de mate waarin de deeltijders hun studie combineren met het uitoefenen van een betaalde functie. Afgestudeerden van de deeltijdstudierichtingen 'docent tekenen, handv., textiel' en 'dans, drama, mime, kleinkunst' hadden veel vaker een betaalde baan tijdens hun studie dan afgestudeerden van de deeltijdstudierichtingen 'schilderkundig, monumentaal e.d.' en 'architect, industrieel, mode'. De deeltijdstudie 'film/tv, museologie, publiciteit' nam hierbij een tussenpositie in.

In dit onderzoek zijn twee aspecten van de intredewerkloosheid nader geanalyseerd. Eerst is de kans op directe intrede in het arbeidsproces geschat, dit wil zeggen de kans dat de intredewerkloosheid nul maanden bedraagt. Deze situatie doet zich voor wanneer men direct na afstuderen met de eerste betaalde baan begint of wanneer men reeds vóór afstuderen een betaalde baan heeft. Wanneer men wel werkloos is voorafgaand aan de eerste baan na afstuderen, is vervolgens de kans geschat om aan de situatie van werkloosheid te ontsnappen.

Kans op directe intrede in het arbeidsproces

Met behulp van een zogenaamd probit-model⁵ is de kans geschat om na afstuderen direct betaald werk te verwerven zonder werkloos te worden. De schattingsresultaten worden in tabel 1 van

5. Omdat de afhankelijke variabele slechts twee categorieën kent (wel of geen directe intrede), levert een normale regressie-analyse een aantal problemen op, waarvan vooral schending van de assumptie van lineariteit ernstige gevolgen heeft (Aldrich & Nelson, 1984). Om dit probleem te ondervangen wordt doorgaans een bepaalde transformatie op de afhankelijke variabele uitgevoerd (logit of probit) en een andere schattingstechniek gebruikt (maximum likelihood estimation in plaats van ordinary least squares).

bijlage 3 weergegeven. De eerste kolom geeft de verklarende variabelen weer, de tweede kolom de geschatte coëfficiënten en de getallen uit de derde kolom geven aan of het gevonden effect significant is. De te verklaren variabele 'intrede in het arbeidsproces' heeft de waarde 1 indien de respondent direct na afstuderen met de eerste betaalde baan begint en 0 indien de respondent voorafgaand aan de eerste betaalde baan werkloos is.

In de schatting is een aantal verklarende variabelen opgenomen waarvan wordt aangenomen dat zij de kans op directe intrede in het arbeidsproces kunnen beïnvloeden. In het algemeen betreft dit dummy variabelen, met uitzondering van de leeftijd in jaren (leeftijd) en de studieduur in jaren (studieduur). De dummies hebben achtereenvolgens betrekking op geslacht (geslacht); een met diploma afgesloten havo-vooropleiding (havo) of vwo-vooropleiding (vwo)⁶; voor het vakgebied relevante werkervaring, opgedaan vóór of tijdens de hbo-opleiding (werkervaring); bestuurlijke ervaring, opgedaan vóór of tijdens de hbo-opleiding (bestuurservaring); de regio waar de hbo-opleiding is gevolgd (schoolregio Noord, schoolregio Oost of schoolregio West); de vraag of een eventuele deeltijdstudie is gecombineerd met een betaalde werkkring (deeltijdstudie/werk) en de studierichting waarin men is afgestudeerd. Bij het opnemen van een factor als regio of studierichting moet een van de categorieën als referentiegroep dienen. In de schatting fungeerde 'docent tekenen, handv., textiel' als referentiegroep voor de gevolgde studierichting, Zuid-Nederland als referentiegebied voor de regio waar men heeft gestudeerd en een beroepsvooropleiding als referentie voor de genoten vooropleiding. Voor de preciese omschrijving van de dummy-codes wordt verwezen naar bijlage 2.

Er wordt verondersteld dat de kans om direct in het arbeidsproces in te treden per studierichting en per regio verschilt. Verder wordt verwacht dat vrouwen zich met minder succes dan mannen op de arbeidsmarkt aanbieden; dit als gevolg van eventuele discriminatie van vrouwen op de arbeidsmarkt. Jongeren hebben een grotere kans op het direct verwerven van een betaalde baan dan ouderen, omdat het voor een werkgever wellicht aantrekkelijker is om een jongere in dienst te nemen. Immers, eventuele investeringen in bedrijfsspecifieke opleidingen kunnen bij jongeren over een groter aantal arbeidsjaren worden terugverdiend dan bij ouderen het geval is. Daarnaast maken extra kwalificaties in de vorm van (betaalde) werkervaring of bestuurlijke ervaring, opgedaan vóór afstuderen iemand voor een werkgever aantrekkelijker en vergroten bijgevolg de kans om direct na afstuderen een betaalde baan te verwerven. Tenslotte wordt verondersteld dat de kans op directe intrede in het arbeidsproces groter is wanneer men beschikt over een vooropleiding op vwo-niveau en men kort over de studie heeft gedaan.

Op basis van de hiervoor genoemde veronderstellingen en de wijze waarop de variabelen zijn geoperationaliseerd, worden positieve effecten verwacht voor geslacht, vwo-vooropleiding, werk- en bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen en het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan. Voor de leeftijd, de havo-vooropleiding en de studieduur wordt een negatief teken verwacht.

Bevindingen

De analyse heeft betrekking op alle afgestudeerden die zich aangeboden hebben op de arbeidsmarkt. Degenen die studeren of in militaire dienst zitten zijn derhalve buiten beschouwing gelaten. In de analyse komt naar voren dat de kans op het direct verwerven van een betaalde baan niet significant wordt beïnvloed door het geslacht, de leeftijd, de vooropleiding, de bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen of de regio⁷. De kans om direct na afstuderen betaald werk te verwerven is wel afhankelijk van de werkervaring opgedaan vóór afstuderen, het combineren van de deeltijdstudie met een betaalde baan, de studieduur en de studierichting.

6. Door Van Dyck, Van den Elshout en Hoogeveen (1985) zijn verschillen aangetoond tussen een havo- en vwo-vooropleidingstraject met betrekking tot het verloop van de hogere beroepsopleiding. Er zijn geen aanwijzingen dat in deze situatie de afgelopen tijd grote verandering is opgetreden. De twee vooropleidingsdummies zijn opgenomen om na te gaan of deze verschillen zich ook voortzetten na voltooiing van de opleiding.

7. Dit betekent dat in een model waarin de effecten van alle hierboven genoemde variabelen tegelijkertijd worden geschat, geen afzonderlijke invloed wordt gevonden van geslacht, leeftijd e.d. Als er al effecten zijn van deze variabelen, dan kunnen deze verklaard worden door overige variabelen uit het model, zoals de gevolgde studierichting.

Wanneer men voor afstuderen werkervaring heeft opgedaan of een eventuele deeltijdstudie heeft gecombineerd met een betaalde baan, heeft men conform de verwachting een grotere kans om direct na de hbo-opleiding betaald werk te verwerven. Conform de verwachting wordt deze kans kleiner naarmate men langer over de studie heeft gedaan. Afgestudeerden in de studierichtingen 'schilderkundig, monumentaal e.d.', 'uitvoerend musicus e.d.' en 'docerend musicus & schoolmuziek' hebben een grotere kans op een betaalde baan direct na afstuderen, tenminste vergeleken met afgestudeerden 'docent tekenen, handv., textiel' die in de analyse als referentiegroep hebben gefungeerd. De overige studierichtingen blijken niet significant af te wijken van de referentiegroep. Dit wil zeggen dat afgestudeerden van deze overige studierichtingen geen grotere of kleinere kans hebben om aansluitend op de studie betaald werk te verwerven dan degenen die 'docent tekenen, handv., textiel' hebben gestudeerd (de referentiegroep).

Ontsnappingskans uit werkloosheid

Hiervoor is de kans geanalyseerd om wel of niet werkloos te worden. Voor de mensen die werkloos zijn geworden is vervolgens nagegaan hoe lang ze werkloos zijn geweest. Bij deze analyse wordt gebruik gemaakt van een 'proportional hazards model'. Bij een dergelijke analyse wordt niet zozeer de werkloosheidsduur geanalyseerd, maar de kans (hazard) om aan de werkloosheid te ontsnappen.

In de analyse van de werkloosheidsduur zijn dezelfde verklarende variabelen opgenomen die ook zijn gebruikt bij het schatten van de kans op directe intrede in het arbeidsproces. Er wordt verondersteld dat deze variabelen een overeenkomstig effect zullen hebben op de kans om aan werkloosheid te ontsnappen als eerder is beschreven bij de kans om direct na afstuderen betaald werk te vinden. Dit wil zeggen dat positieve effecten worden verwacht voor geslacht, vwo-vooropleiding, werk- en bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen en het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan. Voor de leeftijd, de havo-vooropleiding en de studieduur wordt een negatief teken verwacht. De schattingsresultaten zijn weergegeven in tabel 2 van bijlage 3. De vermelde resultaten geven de invloed weer van de individuele kenmerken van de afgestudeerden op de duur van de werkloosheid. Een positieve coëfficiënt betekent dat het desbetreffende kenmerk leidt tot een grotere kans, gegeven dat men al een bepaalde tijd werkloos is, om aan die situatie te ontsnappen. Dat kenmerk leidt dus tot een kortere werkloosheidsduur. Bij de analyse zijn de respondenten die direct aansluitend op de studie betaald werk hebben gevonden en bijgevolg niet werkloos zijn geweest, alsmede afgestudeerden waarvoor de werkloosheidsduur niet kon worden bepaald uit het gegevensbestand weggelaten⁹. Uiteindelijk bleven er 249 personen over voor de analyse, waarvan er 68 op het moment van de enquête nog werkloos waren. Voor alle duidelijkheid zij vermeld dat voor de bepaling van de werkloosheidsduur is uitgegaan van het aantal maanden waarvan de respondent zelf heeft aangegeven dat werkloosheid de maatschappelijke positie het beste weergaf.

Bevindingen

In de analyse komt naar voren dat niet één van de in deze analyse opgenomen kenmerken een effect heeft op de duur van de intredewerkloosheid dat voldoende groot is om statistisch significant te zijn. Wel hadden enkele kenmerken een bijna significant effect. Blijkbaar spelen bij het verklaren van de duur van de intredewerkloosheid andere factoren een rol dan de in deze analyse opgenomen kenmerken.

8. Bij het onderzoeken van de tijdsduur die pas afgestudeerden werkloos zijn voordat zij hun eerste betaalde baan vinden, doet zich het probleem voor dat niet iedereen op het moment van enquêtering er in is geslaagd om een baan te vinden. Het nog niet voltooid zijn van de werkloosheidsduur voor een deel voor de populatie maakt het moeilijk om de gemiddelde werkloosheidsduur te bepalen. Om dit probleem te ondervangen moet de niet voltooide werkloosheidsduur worden geschat. Dit gebeurt met behulp van een zogenaamd 'proportional hazards' model (Cox en Oakes, 1984).

9. In dit verband dient er op te worden gewezen dat de keuze voor voltijds vervolgonderwijs in een aantal gevallen kan duiden op verkapte werkloosheid. Wanneer de perspectieven op de arbeidsmarkt voor een bepaalde studierichting erg slecht zijn, kan men immers besluiten om verder onderwijs te gaan volgen in afwachting van een eventuele baan. Aangezien dit waarschijnlijk niet in alle gevallen speelt waarin full time onderwijs gevolgd na te zijn afgestudeerd, kan er in de schatting niet voor worden gecorrigeerd. Ook is niet a priori duidelijk in welke richting dit een vertekening zal geven van de schattingsresultaten. Derhalve zijn uitsluitend werkloosheidsperioden die eindigden met betaald werk en werkloosheidsperioden die voortduren tot het moment van de enquête geanalyseerd.

4.4 Mobiliteit

Bij arbeidsmobiliteit kan onderscheid worden gemaakt tussen het aantal werkgevers waar iemand gewerkt heeft (externe mobiliteit) en het aantal functies waarin iemand gewerkt heeft. Bij dit laatste kan ook interne mobiliteit een rol spelen, dit wil zeggen verandering van functie bij dezelfde werkgever, bijvoorbeeld door promotie, overplaatsing of substantiële verandering van de inhoud van de werkzaamheden.

In tabel 4.6 zijn de enquêteresultaten weergegeven met betrekking tot de externe mobiliteit (tabel 4.6.A) en de interne mobiliteit (tabel 4.6.B). De betreffende vragen zijn alleen voorgelegd aan degenen die op dit moment betaald werk verrichten. Militaire dienst moest hierbij buiten beschouwing worden gelaten.

Tabel 4.6.A Werkenden kuo naar externe baanmobiliteit*, per studierichting

Studierichting	Externe baanmobiliteit?			Totaal N=100%
	nee	2 werkgevers	3 of meer werkgevers	
schilderkundig, monumentaal e.d.	56%	17%	28%	18
architect, industrieel, mode	49%	27%	24%	78
film/tv, museologie, publiciteit	49%	16%	35%	68
docent tekenen, handv., textiel	49%	31%	20%	55
dans, drama, mime, kleinkunst	22%	28%	50%	86
uitvoerend musicus e.d.	22%	28%	50%	32
docerend musicus & schoolmuziek	31%	33%	36%	84
Totaal KUO	38%	27%	35%	421
Totaal HBO	52%	30%	18%	6948

* Inclusief de huidige werkgever

Chi-kwadraat = 35.7; d.f. = 12; p <0.01

In arbeidsmarkttermen gesproken zijn afgestudeerden van het kuo mobieler dan gemiddeld bij het hbo het geval is. Van de kuo-afgestudeerden heeft 38% slechts één werkgever gehad. Bij het totale hbo bedraagt het percentage 52. Ook extreme mobiliteit (3 of meer werkgevers) komt onder afgestudeerden van het kuo (35%) beduidend vaker voor dan bij het hbo als geheel (18%). In tabel 4.6.A komt naar voren dat de meeste afgestudeerden van het kuo al eens van werkgever zijn veranderd. Dit is opmerkelijk aangezien het gaat om mensen die nog maar kort geleden zijn afgestudeerd. Deels gaat het hier echter om mensen die tegelijkertijd bij meerdere werkgevers werkzaam zijn: 17% van de werkenden heeft een of meerdere nevenfuncties. Vooral afgestudeerden van de studierichtingen 'dans, drama, mime, kleinkunst', 'uitvoerend musicus e.d.' en 'docerend musicus & schoolmuziek' hebben vaak meerdere werkgevers gehad. Afgestudeerden 'schilderkundig, monumentaal e.d.' zijn in arbeidsmarkttermen gesproken het minst mobiel.

Zoals eerder is opgemerkt, kan arbeidsmobiliteit ook een verandering van functie bij dezelfde werkgever inhouden. Wat de interne mobiliteit betreft, komt in tabel 4.6.B naar voren dat 19% van de betaald-werkende kuo-afgestudeerden al eens bij dezelfde werkgever van functie is veranderd. Zij verschillen wat dit betreft nauwelijks van het gemiddelde hbo, waar de interne mobiliteit 21% bedraagt. Er zijn geen significante verschillen tussen de studierichtingen wat de interne mobiliteit van de afgestudeerden betreft.

Tabel 4.6.B Werkenden kuo naar interne baanmobiliteit*, per studierichting

Studierichting	Interne baanmobiliteit?		Totaal N=100%
	nee	ja	
schilderkundig, monumentaal e.d.	78%	22%	18
architect, industrieel, mode	83%	17%	75
film/tv, museologie, publiciteit	85%	15%	67
docent tekenen, handv., textiel	76%	24%	55
dans, drama, mime, kleinkunst	80%	20%	85
uitvoerend musicus e.d.	78%	22%	32
docerend musicus & schoolmuziek	80%	20%	81
Totaal KUO	81%	19%	413
Totaal HBO	79%	21%	6865

* Inclusief de huidige functie

Chi-kwadraat = 1.9; d.f. = 6; p = 0.93

Door de plaats waar men heeft gestudeerd te vergelijken met de plaats waar men thans werkt, kan inzicht worden verkregen in de mate van geografische mobiliteit onder afgestudeerden na de intrede op de arbeidsmarkt. Hierbij kunnen zich vier situaties voordoen:

- men werkt in dezelfde provincie waar men heeft gestudeerd;
- de provincie waar men werkt, grenst aan de provincie waar men heeft gestudeerd;
- men werkt in een niet aan de schoolprovincie aangrenzende provincie;
- men werkt in het buitenland.

Tabel 4.7 Werkenden kuo naar geografische mobiliteit, per studierichting

Studierichting	Geografische mobiliteit				Totaal N=100%
	zelfde provincie	aangrenzende provincie	andere provincie	naar buitenland	
schilderkundig, monumentaal e.d.	62%	29%	5%	5%	21
architect, industrieel, mode	45%	33%	17%	5%	82
film/tv, museologie, publiciteit	52%	32%	15%		65
docent tekenen, handv., textiel	54%	26%	19%	2%	54
dans, drama, mime, kleinkunst	32%	42%	21%	5%	81
uitvoerend musicus e.d.	38%	17%	28%	17%	29
docerend musicus & schoolmuziek	55%	23%	12%	10%	86
Totaal KUO	47%	30%	17%	6%	418
Totaal HBO	58%	26%	14%	3%	6811

Chi-kwadraat = 36.3; d.f. = 18; p < 0.01

De geografische mobiliteit van de onderzochte afgestudeerden van het kuo is in het algemeen vergelijkbaar met die in het totale hbo. Bij iedere studierichting kan worden geconstateerd dat de meeste betaald-werkende afgestudeerden in dezelfde provincie gaan werken waar men heeft gestudeerd, of in een aangrenzende provincie. Geografisch gezien zijn afgestudeerden

'uitvoerend musicus e.d.' het meest mobiel. Zij gaan ook het vaakst in het buitenland werken. Afgestudeerden 'schilderkundig, monumentaal e.d.' zijn geografisch het minst mobiel.

4.5 Huidige arbeidsmarktpositie

In paragraaf 4.1 is een beeld geschetst van de verschuivingen in de maatschappelijke positie na afstuderen. In deze paragraaf komt eerst de huidige maatschappelijke positie aan bod, dit wil zeggen de arbeidsmarktpositie op het moment van enquêteren. Vervolgens wordt nagegaan hoeveel afgestudeerden werkloos zijn. Daarna wordt ingegaan op de zogenaamde verborgen partiële werkloosheid, dit wil zeggen de situatie waarbij men weliswaar betaald werk heeft, maar graag meer uren zou willen werken. Vervolgens wordt beschreven hoeveel van de betaald-werkenden een andere baan aan het zoeken zijn en hoeveel van de thans studerende betaald werk zoeken. Tenslotte wordt tegen de achtergrond van een aantal kenmerken de kans op een betaalde baan geschat.

Maatschappelijke positie

Aan de respondenten is gevraagd welke bezigheid hun dagelijkse situatie het beste weergeeft. Van alle kuo-respondenten noemde 43% een andere bezigheid dan betaald werk. Aan deze groep is vervolgens de vraag voorgelegd of men behalve deze bezigheid ook nog betaald werk verricht. Dit bleek bij 14% het geval te zijn. Daarmee komt het totaal van alle afgestudeerden met betaald werk als hoofdbezigheid of als nevenactiviteit op 71%. Hiervan geeft tabel 4.8 een beeld. In deze tabel staan tevens de hoofdbezigheden vermeld van degenen die geen betaald werk verrichten. In hoofdstuk 5 zal worden ingegaan op de kenmerken van het betaalde werk dat als hoofdbezigheid of als nevenactiviteit wordt verricht.

Tabel 4.8 Afgestudeerden kuo naar huidige maatschappelijke positie, per studierichting

Studierichting	Huidige situatie						Totaal N=100%
	betaald werk	studie	werk- zoekend	dienst	onbetaald werk	andere situatie	
schilderkundig, monumentaal e.d.	33%	10%	10%	1%	22%	23%	69
architect, industrieel, mode	71%	4%	10%	1%	6%	7%	124
film/tv, museologie, publiciteit	78%	6%	7%	2%	2%	5%	88
docent tekenen, handv., textiel	67%	7%	13%		8%	4%	83
dans, drama, mime, kleinkunst	69%	6%	11%		13%	1%	124
uitvoerend musicus e.d.	83%		5%	2%		10%	42
docerend musicus & schoolmuziek	86%	5%	3%	1%	2%	3%	111
Totaal KUO	71%	6%	9%	1%	8%	6%	641
Totaal HBO	82%	8%	4%	2%	1%	2%	8817

Chi-kwadraat = 114.8; d.f. = 30; p < 0.01

Zowel bij het totale hbo als bij het kuo heeft een meerderheid van de afgestudeerden thans een betaalde baan. Vergeleken met het totale hbo verrichten afgestudeerden van het kuo echter duidelijk minder vaak betaald werk (hbo 82%; kuo 71%), vaker onbetaald werk (hbo 1%; kuo 8%) en zijn ze iets vaker op zoek naar een betaalde werkkring (hbo 4%; kuo 9%). Op het moment van de enquête volgen ze ongeveer even vaak vervolgonderwijs (hbo 8%; kuo 6%) en zitten ze nagenoeg even vaak in militaire dienst (hbo 2%; kuo 1%).

Binnen de volgende studierichtingen van het kuo verricht meer dan driekwart van de afgestudeerden betaald werk: 'docerend musicus & schoolmuziek', 'uitvoerend musicus e.d.' en 'film/tv, museologie, publiciteit'. In tabel 4.8 komt verder naar voren dat van de afgestudeerden 'schilderkundig, monumentaal e.d.' slechts eenderde betaald werk verricht, terwijl de helft hetzij onbetaalde arbeid verricht, hetzij in een 'andere situatie' verkeert. Hieronder wordt nader ingegaan op de afgestudeerden die op het moment van de enquête geen betaald werk verrichten, maar wel op zoek zijn naar een betaalde baan.

Werkloosheid

Tabel 4.9 geeft per studierichting de procentuele aandelen weer van werklozen op het moment van enquêteren. Voor alle duidelijkheid wordt er nog eens op gewezen dat het hier gaat om mensen die ongeveer anderhalf jaar zijn afgestudeerd. Het aandeel van werklozen wordt in deze tabel volgens twee definities aangegeven. Onder A) worden afgestudeerden begrepen die geen betaald werk hebben (noch als hoofdbezigheid, noch als nevenactiviteit), actief op zoek zijn naar betaald werk en daar binnen twee weken mee kunnen beginnen. De onder B) begrepen werklozen bestaan uit afgestudeerden die geen betaald werk hebben (noch als hoofdbezigheid, noch als nevenactiviteit), actief betaald werk zoeken, bij een arbeidsbureau staan ingeschreven en binnen twee weken met een betaalde baan kunnen beginnen. Het verschil tussen beide definities betreft dus de inschrijving bij het arbeidsbureau.

Tabel 4.9 Afgestudeerden kuo naar werkloosheid, per studierichting

Studierichting	Werkloosheid A % wel werkloos	Totaal N=100%	Werkloosheid B % wel werkloos	Totaal N=100%
schilderkundig, monumentaal e.d.	32.5%	40	32.5%	40
architect, industrieel, mode	14.2%	106	12.3%	106
film/tv, museologie, publiciteit	8.8%	80	8.8%	80
docent tekenen, handv., textiel	22.2%	72	20.8%	72
dans, drama, mime, kleinkunst	16.2%	105	15.2%	105
uitvoerend musicus e.d.	10.0%	40	10.0%	40
docerend musicus & schoolmuziek	5.6%	108	3.7%	108
Totaal KUO	14.2%	551	13.1%	551
Totaal HBO	5.7%	7972	4.9%	7972

A) Chi-kwadraat = 24.4; d.f. = 6; p = <0.01

B) Chi-kwadraat = 27.6; d.f. = 6; p = <0.01

Bij het totale hbo bedraagt de huidige werkloosheid onder de onderzochte afgestudeerden volgens de eerste definitie 6% en volgens de tweede definitie 5%. Bij het kuo bedragen de respectievelijke percentages respectievelijk 14 en 13. De werkloosheid onder afgestudeerden van het kuo is dus hoog in vergelijking met het gemiddelde hbo. Binnen het kuo doen zich echter significante verschillen tussen de studierichtingen voor. De schilder- en tekenopleidingen kennen zeer hoge werkloosheidspercentages. De muziek- en filmopleidingen kennen daarentegen de laagste werkloosheid onder afgestudeerden.

Met betrekking tot het kuo als geheel is ook nagegaan of de werkloosheid onder afgestudeerden verschilt naar geslacht. Gebleken is dat de werkloosheid onder vrouwen veel hoger is dan onder mannen. Volgens de eerste definitie is 19% van de vrouwen en 7% van de mannen werkloos (Chi-kwadraat = 14.6; d.f. = 1; p <0.01). Volgens de tweede definitie is 17% van de vrouwen en 7% van de mannen werkloos (Chi-kwadraat = 12.8; d.f. = 1; p <0.01). Deze hogere werkloosheid bij het kuo onder vrouwen is waarschijnlijk een gevolg van de ongelijke sexeverdeling over studierichtingen: vrouwen zijn iets minder sterk geconcentreerd in studierichtingen met goede werkgelegenheidsperspectieven. Uit de analyse van de intredewerkloosheid bleek dat zich geen significant verschil tussen mannen en vrouwen voordoet met betrekking tot de kans om na afronding van de studie direct werk te vinden of de kans om vanuit een situatie van werkloosheid werk te vinden.

Verborgene partiële werkloosheid

Hieronder wordt ingegaan op de situatie waarbij men weliswaar betaald werk heeft - hetzij als hoofdbezigheid, hetzij als nevenactiviteit - maar graag meer uren zou willen werken. Het omgekeerde verschijnsel kan ook voorkomen: mensen die betaald werk hebben, maar graag

minder uren willen werken. Tabel 4.10 geeft een beeld van de discrepantie met betrekking tot het gewenste aantal arbeidsuren.

Zowel bij het totale hbo als bij het kuo is de meerderheid van de afgestudeerden tevreden met de lengte van de werkweek die men heeft. Vergeleken met het totale hbo zijn afgestudeerden van het kuo echter minder vaak tevreden over het aantal uren dat men werkt. Met betrekking tot het totale hbo zou 10% van alle werkende afgestudeerden graag meer uren willen werken, 6% wil korter werken en 84% is tevreden met het aantal arbeidsuren. Bij het kuo bedragen de respectievelijke percentages 29, 8 en 64. Onder afgestudeerden van het kuo is dus niet alleen sprake van een hogere werkloosheid, maar ook van een grotere verborgen partiële werkloosheid. Met name afgestudeerden van de muziek- en toneelopleidingen willen graag meer arbeidsuren hebben. Afgestudeerden 'architect, industrieel, mode' zijn het vaakst tevreden met het aantal arbeidsuren dat men heeft.

Tabel 4.10 Afgestudeerden kuo naar gewenste arbeidsduur, per studierichting

Studierichting	Gewenste arbeidsduur?			Totaal N=100%
	ja, gewenst	nee, meer	nee, minder	
schilderkundig, monumentaal e.d.	61%	22%	17%	23
architect, industrieel, mode	82%	9%	10%	82
film/tv, museologie, publiciteit	61%	29%	10%	69
docent tekenen, handv., textiel	62%	26%	11%	53
dans, drama, mime, kleinkunst	55%	43%	2%	82
uitvoerend musicus e.d.	56%	32%	12%	34
docerend musicus & schoolmuziek	61%	37%	2%	93
Totaal KUO	64%	29%	8%	436
Totaal HBO	84%	10%	6%	7028

Chi-kwadraat = 37.7; d.f. = 12; p = <0.01

Met betrekking tot het kuo als geheel is ook nagegaan of mannen en vrouwen verschillen in hun oordeel over het aantal werkuren dat men heeft. Dit blijkt niet het geval te zijn (Chi-kwadraat = 2.0; d.f. = 2; p = 0.38).

Werk zoeken

Hieronder komt aan bod hoe men de huidige bezigheid beoordeelt. Een indicatie hiervoor wordt gevormd door het zoeken naar (ander) werk. Hierbij wordt gedifferentieerd tussen degenen die op het moment van enquêteren betaald werken (hetzij als hoofdbezigheid, hetzij als nevenactiviteit) en degenen die studeren zonder daarnaast betaald werk te verrichten. Met betrekking tot de betaald-werkenden die op zoek zijn naar een andere baan kan, in arbeidsmarkttermen worden gesproken van potentiële baanmobiliteit. Bij studerenden die werk zoeken kan worden gesproken van potentiële (her)intrede in het arbeidsproces. Tabel 4.11 geeft een beeld van de omvang van potentiële baanmobiliteit en potentiële (her)intrede.

Betaald-werkenden

Betaald-werkende afgestudeerden van het kuo zijn beduidend vaker op zoek naar een andere baan dan bij het totale hbo het geval is: 40% van alle betaald-werkende afgestudeerden van het kuo is op zoek naar een andere baan. Bij het totale hbo bedraagt het percentage 26. Binnen het kuo willen afgestudeerden van de studierichtingen 'dans, drama, mime, kleinkunst' en 'docent tekenen, handv., textiel' het vaakst een andere baan. Daarentegen zijn de afgestudeerden

'schilderkundig, monumentaal e.d.', 'architect, industrieel, mode' en 'film/tv, museologie, publiciteit' het minst vaak op zoek naar een andere baan (tabel 4.11).

Verder studerenden

De overgrote meerderheid van de afgestudeerden die zijn doorgestroomd naar een vervolgopleiding is niet op zoek naar een betaalde baan. Van de verder studerende oud-studenten kuo is 19% op zoek naar betaald werk. Bij het totale hbo bedraagt het percentage 11. In tabel 4.11 komt naar voren dat de verschillen tussen de onderscheiden kuo-studierichtingen niet significant zijn.

Tabel 4.11 Afgestudeerden kuo naar potentiële baanmobiliteit en potentiële intrede, per studierichting

Studierichting	Potentiele mobiliteit % wel	Totaal N=100%	Potentiele intrede % wel	Totaal N=100%
schilderkundig, monumentaal e.d.	26%	23	29%	7
architect, industrieel, mode	29%	87	20%	5
film/tv, museologie, publiciteit	32%	68		5
docent tekenen, handv., textiel	47%	53		6
dans, drama, mime, kleinkunst	56%	85	14%	7
uitvoerend musicus e.d.	37%	35	.	
docerend musicus & schoolmuziek	40%	92	50%	6
Totaal KUO	40%	443	19%	36
Totaal HBO	26%	7130	11%	697

Potentiele baanmobiliteit : Chi-kwadraat = 19.0; d.f. = 6; p <0.01

Potentiele intrede : Chi-kwadraat = 6.7; d.f. = 5; p = 0.24

Kans op betaald werk

Met behulp van een zogenaamd probit-model is de kans geschat dat men thans een betaalde baan heeft. De schattingsresultaten worden in tabel 3 van bijlage 3 weergegeven. De gebruikte variabelen staan gespecificeerd in bijlage 2. De te verklaren variabele 'arbeidsmarktpositie' heeft de waarde 1 indien de respondent op het moment van de enquête betaald werk heeft en 0 indien dit niet het geval is. Bij de analyse zijn degenen die in militaire dienst zitten of vervangende dienstplicht vervullen buiten beschouwing gelaten, om een vertekening van het effect van de variabele 'geslacht' te voorkomen. In de analyse van de huidige arbeidsmarktpositie zijn grotendeels dezelfde verklarende variabelen opgenomen die eerder zijn gebruikt bij het schatten van de kans om direct na afstuderen betaald werk te vinden en, indien men werkloos wordt, de kans om aan intredewerkloosheid te ontsnappen. Verondersteld wordt dat de verklarende variabelen in de onderhavige analyse een overeenkomstig effect zullen hebben. Dit wil zeggen dat ook hier positieve effecten worden verwacht voor geslacht, vwo-vooropleiding, werk- en bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen en het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan. Voor de leeftijd, de havo-vooropleiding en de studieduur wordt ook hier een negatief teken verwacht. In de analyse is daarnaast een verklarende variabele opgenomen die nog niet eerder is gebruikt, namelijk de tijdsduur die men reeds is afgestudeerd (de afstudeerduur). Voor dit kenmerk wordt een positief effect verwacht. Er wordt namelijk verondersteld dat men een grotere kans heeft om thans betaald werkzaam te zijn naarmate men langer geleden is afgestudeerd.

Bevindingen

In de analyse komt naar voren dat de kans op betaald werk niet significant wordt beïnvloed door het geslacht, de leeftijd, de vooropleiding, de bestuurlijke ervaring opgedaan vóór of tijdens de

hbo-studie, de studieduur of de afstudeerduur. De kans op een betaalde baan wordt wel significant beïnvloed door de werkervaring opgedaan vóór afstuderen, het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan, de studierichting en de schoolregio. Wanneer men vóór afstuderen werkervaring heeft opgedaan, heeft men zoals verwacht een grotere kans om betaald werkzaam te zijn. Hetzelfde geldt voor het combineren van een eventuele deeltijdstudie met een betaalde baan. Wat de gevolgde studierichting betreft, komt naar voren dat afgestudeerden van de studierichting 'schilderkundig, monumentaal e.d.' een kleinere kans en afgestudeerden van de studierichtingen 'film/tv, museologie, publiciteit' en 'docerend musicus & schoolmuziek' een grotere kans hebben om betaald werkzaam te zijn dan de referentiegroep (afgestudeerden 'docent tekenen, handv., textiel'). Voor de andere afgestudeerden blijkt geen significante afwijking gevonden te worden van de referentiegroep. Dit wil zeggen dat hun kans op betaald werk niet groter of kleiner is dan die van afgestudeerden 'docent tekenen, handv., textiel'. Verder is naar voren gekomen dat mensen die in het oosten des lands studeerden minder vaak betaald werkzaam zijn dan afgestudeerden van hogescholen in Zuid-Nederland, de referentiegroep. De andere landsdelen wijken noch in positieve noch in negatieve zin af van de referentiegroep (Zuid-Nederland).

5 Kenmerken van de huidige functie¹⁰

5.1 Wijze van functieverwerving

Deze paragraaf beschrijft de kanalen waarlangs men de huidige functie heeft verkregen. Eerst wordt ingegaan op het belang van de verschillende kanalen. Vervolgens wordt een onderscheid gemaakt tussen degenen die nog steeds bij de eerste werkgever na afstuderen, dus in hun intredebaan werkzaam zijn en degenen die al eens van werkgever zijn veranderd. Bij de eerste groep wordt een indicatie verkregen van de belangrijkste kanalen waarmee een intredebaan wordt verkregen; bij de tweede groep van de belangrijkste kanalen waarmee latere banen worden verworven.

Tabel 5.1.A Werkenden kuo naar verwervingskanaal huidige functie (één antwoord mogelijk)

	Totaal KUO %	KUO N	Totaal HBO %	HBO N
Verwervingskanaal functie				
sollicitatie op advertentie	19%	86	37%	2628
familie/vrienden	10%	43	5%	374
docenten HBO-opleiding	4%	16	1%	93
eerder betaald werk	2%	8	3%	210
stagecontacten	7%	31	11%	746
arbeidsbureau	2%	11	2%	125
uitzendbureau	5%	24	10%	684
vrijwilligerswerk	1%	4	0%	29
open sollicitatie	15%	68	14%	984
benaderd door werkgever	20%	88	12%	832
eigen bedrijf	7%	31	1%	75
ander kanaal	7%	33	4%	283

Meer dan de helft van de afgestudeerden kuo verwerft betaald werk als gevolg van benadering door werkgevers, door op personeelsadvertenties te solliciteren of via open sollicitaties. Ook familie/vrienden en stagecontacten zijn tamelijk belangrijk. Minder vaak verwerft men betaald werk door voor zichzelf te beginnen, via uitzendbureaus, docenten van de hbo-opleiding, arbeidsbureaus, eerder betaald werk/vakantiewerk of door vrijwilligerswerk (tabel 5.1.A). In tabel 5.1.B en tabel 5.1.C komt naar voren dat deze constatering zowel voor de intredebaan als voor een latere baan geldt. Het kuo onderscheidt zich vooral van het gemiddelde hbo doordat solliciteren op advertenties hoger scoort bij het gemiddelde hbo en benadering door werkgevers en familie/vrienden bij afgestudeerden van het kuo.

10. Het gaat hierbij om de functies die op het moment van de enquête als hoofd- of als nevenactiviteit worden uitgeoefend. Voor de volledigheid wordt er op gewezen dat bij de instellingsrapportages aan hogescholen de kenmerken van de huidige functie alleen betrekking hebben op degenen met betaald werk als hoofdactiviteit. Wanneer iemand meerdere functies heeft, hebben de gegevens betrekking op de functie met het grootste aantal arbeidsuren.

Tabel 5.1.B Werkenden kuo naar belangrijkste verwervingskanaal intredebaan, per studierichting (één antwoord mogelijk)

	advertentie	familie, kennissen	Verwervingskanaal		benaderd door werkgever	ander kanaal	Totaal N=100%
Studierichting			stagecon-tacten	open sollici-tatie			
schilderkundig, monumentaal e.d.	10%	10%		10%	30%	40%	10
architect, industrieel, mode	8%	3%	21%	21%	13%	34%	38
film/tv, museologie, publiciteit	24%	6%	9%	24%	18%	18%	33
docent tekenen, handv., textiel	37%	11%	7%	22%	7%	15%	26
dans, drama, mime, kleinkunst	21%	11%	26%	11%	16%	16%	19
uitvoerend musicus e.d.	29%	14%		14%	43%		7
docerend musicus & schoolmuziek	27%	12%		8%	15%	38%	24
Totaal KUO	22%	8%	11%	18%	16%	25%	157
Totaal HBO	37%	5%	15%	14%	11%	18%	3560

Chi-kwadraat = 40.4; d.f. = 30; p = 0.10

Tabel 5.1.C Werkenden kuo naar belangrijkste verwervingskanaal laatste baan, per studierichting (één antwoord mogelijk)

	advertentie	familie, kennissen	Verwervingskanaal		benaderd door werkgever	ander kanaal	Totaal N=100%
Studierichting			stagecon-tacten	open sollici-tatie			
schilderkundig, monumentaal e.d.	13%	13%		13%	13%	50%	7
architect, industrieel, mode	10%	10%	8%	13%	10%	50%	39
film/tv, museologie, publiciteit	17%	14%	3%	20%	20%	26%	35
docent tekenen, handv., textiel	32%	14%		7%	11%	36%	27
dans, drama, mime, kleinkunst	16%	9%	10%	15%	18%	31%	64
uitvoerend musicus e.d.	24%	8%		16%	44%	8%	25
docerend musicus & schoolmuziek	19%	9%	3%	10%	34%	24%	58
Totaal KUO	18%	10%	5%	13%	22%	31%	255
Totaal HBO	37%	6%	6%	13%	12%	26%	3289

Chi-kwadraat = 43.3; d.f. = 30; p = 0.05

De tabellen 5.1.B en 5.1.C laten zien dat de grootste verschillen tussen de intredebaan en een latere baan zich voordoen met betrekking tot stagecontacten en benadering door werkgevers. Over het gehele kuo genomen wordt 11% van alle intredebannen en nog slechts 5% van de latere banen verkregen via stagecontacten. Benadering door werkgevers scoort daarentegen lager bij de intredebaan (16%) dan bij een latere baan (22%). Zowel bij de intredebaan als bij latere banen doen zich geen significante verschillen in zoekkanaal tussen de studierichtingen voor.

5.2 Dienstverband en aanstelling

Aan de respondenten is de vraag voorgelegd in welk dienstverband men thans werkzaam is. Tabel 5.2 geeft een beeld van het procentuele aandeel dat in loondienst werkt.

De meeste (68%) betaald-werkende afgestudeerden van het kuo werken in loondienst. Dit is lager

dan het hbo-gemiddelde dat op 93% ligt. In tabel 5.2 komt naar voren dat zich geen significante verschillen tussen de studierichtingen van het kuo voordoen.

Aan de respondenten die in loondienst werken, werkzaam zijn met een nul-uren contract of als oproepkracht is tevens gevraagd naar de soort aanstelling die men heeft. Tabel 5.3 geeft een indicatie van het vaste of tijdelijke karakter van de arbeidsovereenkomst en daarmee van de arbeidszekerheid.

Tabel 5.2 Werkenden kuo naar dienstverband huidige baan, per studierichting

Studierichting	Loondienst?		Totaal N=100%
	ja	nee	
schilderkundig, monumentaal e.d.	57%	43%	23
architect, industrieel, mode	73%	27%	81
film/tv, museologie, publiciteit	68%	32%	68
docent tekenen, handv., textiel	73%	27%	56
dans, drama, mime, kleinkunst	69%	31%	83
uitvoerend musicus e.d.	69%	31%	32
docerend musicus & schoolmuziek	65%	35%	96
Totaal KUO	68%	32%	439
Totaal HBO	93%	7%	7039

Chi-kwadraat = 3.5; d.f. = 6; p = 0.74

Tabel 5.3 Werkenden kuo naar aanstelling huidige baan, per studierichting

Studierichting	Soort aanstelling			Totaal N=100%
	tijdelijk <= 1 jr	tijdelijk > 1 jr	vast	
schilderkundig, monumentaal e.d.	23%		77%	13
architect, industrieel, mode	38%	10%	52%	60
film/tv, museologie, publiciteit	38%	13%	50%	48
docent tekenen, handv., textiel	39%	11%	50%	44
dans, drama, mime, kleinkunst	46%	10%	44%	63
uitvoerend musicus e.d.	33%	13%	54%	24
docerend musicus & schoolmuziek	32%	9%	59%	66
Totaal KUO	37%	10%	53%	318
Totaal HBO	23%	7%	70%	6735

Chi-kwadraat = 7.5; d.f. = 12; p = 0.82

Vergeleken met het totale hbo zijn afgestudeerden van het kuo minder vaak in vaste aanstellingen werkzaam: 53% van de vroegere kuo-studenten die thans in loondienst werken heeft een vaste aanstelling (aanstelling voor onbepaalde tijd). Bij het totale hbo is dit 70%. In tabel 5.3 komt naar voren dat er geen verschillen zijn tussen de studierichtingen van het kuo wat de arbeidszekerheid van de aanstelling betreft.

Met behulp van een probit-analyse is onderzocht in hoeverre de gevolgde studierichting van invloed is geweest op het al dan niet verwerven van een vaste aanstelling. De te verklaren variabele 'aanstelling' heeft de waarde 0 indien men thans een aanstelling in tijdelijke dienst heeft en de waarde 1 bij een vaste aanstelling (aanstelling voor onbepaalde tijd). Tabel 4 in bijlage 3 geeft de schattingsresultaten weer. De gebruikte variabelen staan gespecificeerd in bijlage 2.

Een aantal van de verklarende variabelen in deze analyse is eerder ook gebruikt bij het schatten van de kans op betaald werk, namelijk het geslacht, de leeftijd, de genoten vooropleiding, de gevolgde studierichting en de studieduur, de werk- en bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen, het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan, alsmede het aantal maanden dat men reeds is afgestudeerd. Er wordt verondersteld dat de meeste verklarende variabelen een overeenkomstige invloed zullen hebben op de kans om een vaste aanstelling te verwerven, als reeds in paragraaf 4.5 is beschreven bij de analyse van de kans om betaald werk te vinden. Dit wil zeggen dat positieve effecten worden verwacht met betrekking tot het geslacht, een vwo-vooropleiding, de werk- en bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen, het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan en het aantal maanden geleden dat men is afgestudeerd. Voor de studieduur wordt ook bij deze analyse een negatief effect verwacht. Voor de leeftijd daarentegen wordt een positief effect verwacht: ouderen zullen eerder een vaste aanstelling verwerven dan jongeren.

In de analyse zijn daarnaast drie verklarende variabelen opgenomen, die niet zijn gebruikt bij het schatten van de kans op betaald werk, namelijk baanmobiliteit, branche en bedrijfsomvang (zie bijlage 2 voor specificatie). Wat deze variabelen betreft, wordt verondersteld dat:

- baanmobiliteit enerzijds kan duiden op een verbetering van baankenmerken; anderzijds kan het een indicatie zijn van het feit dat de intrede op de arbeidsmarkt een instabiel karakter kan hebben met veel tijdelijke, laag gewaardeerde functies;
- de op winstmaximalisatie gerichte organisaties een ander aanstellingsgedrag vertonen dan organisaties waarbij het maken van winst niet voorop staat;
- grotere bedrijven meer mogelijkheden hebben om iemand in vaste dienst aan te stellen dan kleinere bedrijven.

Daarnaast is een drietal variabelen opgenomen die de regio aangeven waarin men werkt (Werkregio Noord, Werkregio Oost, Werkregio West). Dit in verband met mogelijke regionale verschillen in de kans op een vaste aanstelling.

Evenals bij de voorgaande analyses het geval was, fungeert ook in deze schatting de studierichting 'docent tekenen, handv., textiel' als referentiegroep voor de gevolgde studierichting, Zuid-Nederland als referentiegebied voor de werkregio en een beroepsvooropleiding als referentie voor de genoten vooropleiding.

Bevindingen

In de analyse komt naar voren dat de kans op een vaste aanstelling niet significant wordt beïnvloed door het geslacht, de leeftijd, de vooropleiding, het al dan niet beschikken over bestuurlijke of werkervaring opgedaan vóór afstuderen, de studieduur, de afstudeerduur, de regio waar men werkt of de omvang van de werkorganisatie.

De kans op een vaste aanstelling is wel afhankelijk van de studierichting, het al dan niet combineren van de deeltijdstudie met een betaalde baan, de baanmobiliteit en de branche. Afgestudeerden van de studierichting 'docerend musicus & schoolmuziek' hebben een grotere kans op een vaste aanstelling dan 'docent tekenen, handv., textiel' (de referentiegroep). Voor de andere studierichtingen wordt geen significante afwijking gevonden van deze referentiegroep. Dit betekent dat de afgestudeerden van deze richtingen niet vaker maar ook niet minder vaak een vaste aanstelling hebben dan de afgestudeerden van 'docent tekenen, handv., textiel'. Degenen die gedurende hun hele deeltijdstudie een betaalde baan hebben gehad, hebben conform de verwachting een grotere kans dan anderen om in een vaste aanstelling te werken. Het negatieve effect van baanmobiliteit duidt er op dat een deel van de afgestudeerden een opeenvolging kent van tijdelijke functies. Tenslotte blijkt de kans op een vaste aanstelling groter te zijn wanneer men in de profit sector werkt.

De wekelijkse arbeidsduur is een aspect van de aanstelling dat een indicatie biedt voor de mate van arbeidsparticipatie. Tabel 5.4 geeft een overzicht van het aandeel van full-time banen. Volledigheidshalve wordt er nog eens op gewezen dat het hier de hoofdfunctie van de respondent betreft. Zo'n 17% van de werkenden heeft daarnaast nog een of meerdere nevenfuncties. Deze zijn niet in het aantal arbeidsuren betrokken. Onder een full-time baan wordt hier verstaan een baan waarin men gemiddeld meer dan 34 uur per week werkzaam is. Hierbij moet worden aangetekend dat in een aantal gevallen afgestudeerden die als docent werkzaam zijn, lesuren hebben opgegeven in plaats van arbeidsuren. Dit kan tot een onderschatting van het aantal arbeidsuren leiden. Aangezien ongeveer een kwart van de betaald-werkende afgestudeerden van het kuo als docent werkzaam is, en niet bekend is hoeveel docenten lesuren hebben opgegeven, kan het aandeel van full-time banen hoger uitvallen dan in tabel 5.4 is aangegeven. Vanwege de mogelijke onbetrouwbaarheid in de meting van het aantal arbeidsuren, worden geen cijfers over de gemiddelde arbeidsduur gepresenteerd.

Tabel 5.4 Werkenden kuo naar full-time aanstellingen huidige baan en geslacht, per studierichting

	Full-time baan man	Totaal man	Full-time baan vrouw	Totaal vrouw
	% full-time	N=100%	% full-time	N=100%
Studierichting				
schilderkundig, monumentaal e.d.	36%	11	45%	11
architect, industrieel, mode	81%	42	70%	40
film/tv, museologie, publiciteit	52%	23	59%	44
docent tekenen, handv., textiel	13%	16	15%	40
dans, drama, mime, kleinkunst	20%	25	15%	59
uitvoerend musicus e.d.	17%	18		14
docerend musicus & schoolmuziek	10%	48	9%	43
Totaal KUO	36%	183	31%	251
Totaal HBO	83%	3213	57%	3812

Verschil tussen studierichtingen: Chi-kwadraat = 134.8; d.f. = 6; p <0.01

Afgestudeerden van het kuo werken beduidend vaker in part-time banen dan bij het totale hbo het geval is. Het aandeel van part-time banen bedraagt bij de betaald-werkende afgestudeerden van het kuo 67% (vrouwen 69%; mannen 64%) en bij het totale hbo 31% (vrouwen 43%; mannen 17%). Het grote verschil tussen het kuo en het hbo als geheel kan niet worden toegeschreven aan het grotere aandeel van vrouwen in het kuo. Immers, de vrouwelijke afgestudeerden van het kuo zijn ongeveer even vaak als hun mannelijke collega's in part-time banen werkzaam. Men kan zelfs zeggen dat de part-time functie karakteristiek is voor de arbeidsmarkt van het kuo. In het vorige hoofdstuk is reeds naar voren gekomen dat maar liefst 29% van de betaald-werkende afgestudeerden van het kuo graag meer uren wil werken.

In tabel 5.4 komt naar voren dat over het gehele kuo genomen de meeste afgestudeerden in part-time banen werken. Dit is zowel bij mannelijke als vrouwelijke afgestudeerden het geval. Er doen zich grote verschillen tussen de kuo-studierichtingen voor. Afgestudeerden 'architect, industrieel, mode' en 'film/tv, museologie, publiciteit' oefenen in meerderheid voltijdbanen uit. Bij de andere studierichtingen, met name de beide muziekleidingen, domineren part-time banen.

5.3 Beroep en branche

In deze paragraaf worden de betaalde functies waarin de afgestudeerden van de onderscheiden studierichtingen werken, getypeerd aan de hand van het beroep dat men uitoefent en de branche waarin men werkt¹¹.

Nieuwe functies

Voordat wordt ingegaan op de beroepen en branches waarin de onderzochte afgestudeerden van het kuo terecht zijn gekomen, wordt eerst aangegeven in hoeverre zij in nieuwe functies werkzaam zijn. Hiervan geeft tabel 5.5 een beeld.

Tabel 5.5 Werkenden kuo naar procentueel aandeel nieuwe functies, per studierichting

Studierichting	Bestaande functie?			Totaal N=100%
	ja	nee	weet niet	
schilderkundig, monumentaal e.d.	67%	29%	4%	24
architect, industrieel, mode	52%	45%	4%	83
film/tv, museologie, publiciteit	54%	41%	6%	69
docent tekenen, handv., textiel	73%	27%		55
dans, drama, mime, kleinkunst	57%	41%	2%	86
uitvoerend musicus e.d.	85%	12%	3%	34
docerend musicus & schoolmuziek	77%	20%	3%	94
Totaal KUO	64%	33%	3%	445
Totaal HBO	77%	21%	1%	7092

Chi-kwadraat = 29.0; d.f. = 12; p <0.01

Afgestudeerden van het kuo komen vaker dan gemiddeld in het hbo in nieuwe functies terecht. Van degenen met een opleiding in het kuo is 33% in nieuwe functies werkzaam. Bij het totale hbo bedraagt het percentage 21.

In tabel 5.5 komt naar voren dat bij iedere kuo-studierichting de meeste betaald-werkende afgestudeerden in bestaande functies terecht zijn gekomen. Bestaande functies worden vooral vaak ingenomen door afgestudeerden van de muziekopleidingen. Nieuwe functies treft men vooral aan bij de studierichtingen 'architect, industrieel, mode', 'film/tv, museologie, publiciteit' en 'dans, drama, mime, kleinkunst'.

11. Voor de indeling van de beroepen is in eerste instantie gebruik gemaakt van de beroepenclassificatie van het CBS (CBS, 1984); de branche is op vier-digit ingedeeld volgens de Standaard Bedrijfsindeling van het CBS (CBS, 1982). Beide indelingen zijn vervolgens nader uitgewerkt om zo gedetailleerd mogelijk informatie te genereren, en om daar waar nodig nieuwe beroepen te kunnen onderscheiden.

Beroep

In tabel 5.6.A wordt per studierichting weergegeven welke de meest uitgeoefende beroepen van de desbetreffende afgestudeerden zijn. Hierbij worden alle beroepen vermeld waarin 5% of meer van de afgestudeerden van een studierichting werkzaam is.

Tabel 5.6.A Werkenden kuo naar belangrijkste beroepen, per studierichting

'schilderkundig, monumentaal e.d.':	Totaal kuo:
- kunstschilder (25%)	- muziek-/zangleraar (13%)
- beeldend kunstenaar (2 spec.) (22%)	- docent expressie (12%)
'architect, industrieel, mode':	- grafisch ontwerper (9%)
- industrieel ontwerper (27%)	- uitvoerend musicus (7%)
- interieur-/binnenhuisarchitect (24%)	- industrieel ontwerper (6%)
- mode-, schoenontwerper (18%)	- interieur-/binnenhuisarchitect (5%)
- grafisch ontwerper (10%)	
'film/tv, museologie, publiciteit':	
- grafisch ontwerper (47%)	
- filmer, cineast, cameraman (9%)	
- educatief museum-assistent (6%)	
'docent tekenen, handv., textiel':	
- docent expressie (onderwijs) (45%)	
- beeldend kunstenaar (2 spec.) (14%)	
'dans, drama, mime, kleinkunst':	
- docent expressie (21%)	
- docent drama (13%)	
- acteur (9%)	
- ballet-/dansleraar (9%)	
'uitvoerend musicus e.d.':	
- muziek-/zangleraar (41%)	
- uitvoerend musicus (32%)	
- koordirigent (6%)	
'docerend musicus & schoolmuziek':	
- muziek-/zangleraar (47%)	
- uitvoerend musicus (22%)	
- docent expressie (onderwijs) (11%)	

Van de 455 betaald-werkende kuo-afgestudeerden hebben er 79 (17%) een nevenfunctie. In tabel 5.6.B wordt voor het totale kuo weergegeven welke de meest uitgeoefende tweede beroepen van de desbetreffende afgestudeerden zijn. Hierbij worden alleen die beroepen vermeld, waarin tenminste 5% van de afgestudeerden met een nevenfunctie werkzaam is.

Tabel 5.6.B Werkenden kuo naar tweede beroep

Totaal kuo:
- musicus, componist, dirigent (15%)
- toneelspeler, toneelregisseur (9%)
- zanger, koordirigent (6%)
- docent expressie (6%)
- docent expressie (onderwijs) (6%)
- reclame-, grafisch ontwerper (5%)

Branche

Tabel 5.7 geeft per studierichting een overzicht van de belangrijkste branches waarin de desbetreffende afgestudeerden terecht zijn gekomen. Als criterium geldt wederom dat tenminste 5% van de afgestudeerden in de desbetreffende branche werkzaam is.

Tabel 5.7 Werkenden kuo naar belangrijkste branches, per studierichting

- 'schilderkundig, monumentaal e.d.':
  - zelfst. beeldend kunstenaars (48%)
  - zelfst. fotografen (excl. reclame/pers) (7%)
  - grafische industrie, uitgeverijen (7%)
- 'architect, industrieel, mode':
  - industriële vormgevers (zelfst./bureaus) (19%)
  - interieurarchitecten (zelfst./bureaus) (16%)
  - textiel-/kleding-/lederwarenindustrie (11%)
  - architecten (zelfst./bureaus) (9%)
  - mode-/dessinontwerpers (zelfst./bureaus) (8%)
  - overige industrietakken (9%)
- 'film/tv, museologie, publiciteit':
  - mode-/dessinontwerpers (zelfst./bureaus) (13%)
  - reclame-adviesbureaus, etaleursbedrijven (12%)
  - radio en televisie (10%)
  - filmwezen (7%)
  - musea (6%)
- 'docent tekenen, handv., textiel':
  - algemeen voortgezet onderwijs (30%)
  - zelfst. beeldend kunstenaars (16%)
  - hoger beroepsonderwijs (9%)
  - middelbaar beroepsonderwijs (7%)
- 'dans, drama, mime, kleinkunst':
  - theater-/kleinkunst-/filmgezelschappen (19%)
  - ballet- en dansscholen (8%)
  - hoger beroepsonderwijs (8%)
  - algemeen voortgezet onderwijs (6%)
- 'uitvoerend musicus e.d.':
  - muziekscholen en zelfst. muzikleraren (37%)
  - muziek-/ballet-/operagezelschappen (26%)
  - algemeen voortgezet onderwijs (6%)
  - hoger beroepsonderwijs (6%)
- 'docerend musicus & schoolmuziek':
  - muziekscholen en zelfst. muzikleraars (50%)
  - zelfst. uitvoerende musici/balletdansers (9%)
  - algemeen voortgezet onderwijs (8%)
  - muziek-/ballet-/operagezelschappen (5%)
- Totaal kuo:
  - muziekscholen en zelfst. muzikleraars (14%)
  - algemeen voortgezet onderwijs (7%)
  - zelfst. beeldend kunstenaars (6%)
  - hoger beroepsonderwijs (5%)

Flexibiliteitsindicatoren

De opvatting dat er een één op één relatie bestaat tussen opleidingen en beroepen is sterk bekritiseerd (Van Hoof en Dronkers, 1980). Dit *naïeve model* van de arbeidsmarkt negeert ten onrechte de bestaande flexibiliteit in de aansluiting van opleidingen en beroepen. Afgestudeerden van een bepaalde studierichting kunnen, zoals we hiervoor hebben gezien, in geheel verschillende beroepen terechtkomen en veel beroepen worden uitgeoefend door afgestudeerden

met een geheel verschillende opleidingsachtergrond. Het naïeve model impliceert dat een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt kan worden bewerkstelligd door de scholing van het arbeidsaanbod perfect te laten aansluiten op de kwalificaties die op de arbeidsmarkt worden gevraagd. Volgens het *flexibiliteitsmodel* dat Van Hoof en Dronkers naar voren brengen is veeleer een verbreding van het kwalificatieprofiel van de afgestudeerden het aangewezen middel om de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te verbeteren. In dat geval is het van groot belang om een indicatie te hebben van de flexibiliteit die afgestudeerden door het gevolgde onderwijs hebben verkregen (De Grip, van der Velden en Wieling, 1991).

Een maatstaf die een indicatie geeft van de bestaande flexibiliteit op de arbeidsmarkt is de *Gini-Hirschman coëfficiënt* (Sheldon, 1985; Warnken, 1986). Op basis van deze maatstaf kunnen de beroepenspreiding en de branchespreiding van de verschillende studierichtingen worden bepaald. Het grote voordeel van deze indicator is dat hij zeer makkelijk is te interpreteren. De indicator neemt waarden aan tussen 0 en 1. De beroepenspreiding van een studierichting is 0 als afgestudeerden van deze studierichting slechts in één beroep voorkomen en 1 als de afgestudeerden gelijkmatig over alle beroepen zijn gespreid. Hetzelfde geldt voor de branchespreiding van een studierichting. Deze is 0 als de afgestudeerden van deze studierichting slechts in één branche voorkomen en 1 als de afgestudeerden gelijkmatig over alle branches zijn verspreid. Voor de formules van de beroepen- en branchespreiding wordt verwezen naar De Grip, van der Velden en Wieling (1991).

Beroepenspreiding

In tabel 5.8 staan de indicatoren voor de beroepenspreiding van de onderscheiden kuo-studierichtingen. De getallen tussen haakjes rangordenen de studierichtingen naar oplopende mate van spreiding. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de coëfficiënten de neiging hebben om snel te stijgen en bijgevolg een grote spreiding suggereren. Aan de hoogte van een berekende spreidingsindicator mag derhalve geen absolute betekenis worden toegekend. Hij positioneert de desbetreffende studierichting ten opzichte van de andere studierichtingen in het kuo en zegt daarmee alleen iets over de relatieve spreiding over een doorgaans beperkt aantal beroepen die met een bepaalde studierichting worden uitgeoefend. Omdat de indicator zeer gevoelig is voor het gekozen aggregatieniveau (hoe hoger het aggregatieniveau van de opleiding, hoe groter de spreiding), heeft het geen zin om een vergelijkbare indicator voor het gehele kuo of hbo op te nemen. Bij de interpretatie van de weergegeven spreidingsindicatoren moet voorts worden bedacht dat deze niet betrekking hebben op de potentiële flexibiliteit, maar op de feitelijk opgetreden beroepenspreiding. Een grote beroepenspreiding kan zowel een gevolg zijn van de 'breedte' van het curriculum, als een effect van een ongunstige arbeidsmarktsituatie zodat de afgestudeerden 'gedwongen' zijn om uit te wijken naar andere functies. Voor een goede interpretatie van de spreidingsmaatstaf is het daarom van belang om ook naar andere indicatoren van de arbeidsmarktpositie te kijken.

Tabel 5.8 Beroepenspreiding studierichtingen kuo (met en zonder onderbenutting)

	Spreidingsindicator beroepen	
	incl. onderbenutting	excl. onderbenutting
schilderkundig, monumentaal e.d.	0.79 (4)	0.75 (3)
architect, industrieel, mode	0.81 (5)	0.78 (4)
film/tv, museologie, publiciteit	0.75 (3)	0.61 (1)
docent tekenen, handv., textiel	0.71 (2)	0.61 (1)
dans, drama, mime, kleinkunst	0.84 (6)	0.81 (5)
uitvoerend musicus e.d.	0.70 (1)	0.71 (2)
docerend musicus & schoolmuziek	0.70 (1)	0.61 (1)

De in de eerste kolom vermelde spreidingscoëfficiënten zijn berekend op basis van alle beroepen die door de afgestudeerden werden uitgeoefend. Er is daarbij geen rekening gehouden met de opleidingseisen van de banen waarnaar men uitwijkt. Het ligt voor de hand dat een afgestudeerde die aanvankelijk geen werk kan vinden dat op zijn studie aansluit, een baan zal aanvaarden die daar minder goed op aansluit. Van belang is dan vooral dat een dergelijke baan een functie op hbo-niveau betreft. Indien men voor de verschillende studierichtingen een uitspraak wil doen over de uitwijkmogelijkheden op de arbeidsmarkt, moeten daarom de functies die onder hbo-niveau liggen ook niet worden meegenomen. Deze functies betreffen immers geen 'echte' uitwijkmogelijkheden. Om hiervan een beeld te krijgen is de beroepenspreiding van de studierichtingen ook bepaald door alleen te kijken naar functies waarvoor minimaal een opleiding op hbo-niveau is vereist. De aldus berekende spreidingsindicatoren staan vermeld in de tweede kolom.

Over het geheel genomen zijn de verschillen in beroepenspreiding tussen de studierichtingen niet groot. In tabel 5.8 komt verder naar voren dat de spreidingsindicatoren van de eerste en tweede kolom slechts weinig van elkaar verschillen, hetgeen een indicatie is dat relatief weinig afgestudeerden moeten uitwijken naar functies die onder hbo-niveau liggen.

Branchespreiding

Wanneer de afgestudeerden van een bepaalde studierichting sterk geconcentreerd zijn in een beperkt aantal bedrijfsgroepen, zal de werkgelegenheidsontwikkeling van deze studierichting in belangrijke mate afhankelijk zijn van het wel en wee van deze bedrijfsgroepen. Om een indruk te krijgen van de 'range' van bedrijfsgroepen waarin de afgestudeerden terecht zijn gekomen, is de branchespreiding van studierichtingen bepaald.

De resultaten zijn weergegeven in tabel 5.9. De getallen tussen haakjes rangordenen wederom de studierichtingen naar oplopende mate van spreiding. In deze tabel komt naar voren dat de verschillen in branchespreiding tussen de studierichtingen niet groot zijn. Dit wil zeggen dat de studierichtingen elkaar weinig ontlopen wat betreft de 'range' van bedrijfsgroepen waarin de afgestudeerden terecht komen.

Tabel 5.9 Branchespreiding studierichtingen kuo

	Branchespreiding indicator
schilderkundig, monumentaal e.d.	0.63 (2)
architect, industrieel, mode	0.63 (2)
film/tv, museologie, publiciteit	0.78 (5)
docent tekenen, handv., textiel	0.75 (4)
dans, drama, mime, kleinkunst	0.75 (4)
uitvoerend musicus e.d.	0.68 (3)
docerend musicus & schoolmuziek	0.60 (1)

Bedrijfsomvang

In het bovenstaande is ingegaan op de 'range' van bedrijfsgroepen waarin de afgestudeerden van de onderscheiden studierichtingen werkzaam zijn. Tabel 5.10 typeert de werkgelegenheid van de afgestudeerden naar grootte van de werkorganisaties waarin men terecht komt. Het gaat om de vestiging van het bedrijf of de instelling waar men werkt.

Tabel 5.10 Werkenden kuo naar personeelsomvang huidige werkorganisatie, per studierichting

Studierichting	Aantal personen in organisatie				Totaal N=100%
	1-9 pers	10-49 pers	50-99 pers	100 of meer pers	
schilderkundig, monumentaal e.d.	57%	14%	5%	24%	21
architect, industrieel, mode	51%	22%	7%	20%	83
film/tv, museologie, publiciteit	37%	29%	9%	25%	65
docent tekenen, handv., textiel	29%	16%	24%	31%	55
dans, drama, mime, kleinkunst	33%	39%	14%	14%	83
uitvoerend musicus e.d.	25%	28%	31%	16%	32
docerend musicus & schoolmuziek	38%	31%	18%	14%	85
Totaal KUO	38%	27%	15%	20%	424
Totaal HBO	18%	29%	12%	42%	7002

Chi-kwadraat = 40.1; d.f. = 18; p < 0.01

De meeste (65%) betaald-werkende afgestudeerden van het kuo komen terecht in zeer kleine (minder dan 10 personeelsleden) of kleine (10 tot 50 personeelsleden) werkorganisaties. Een minderheid (35%) werkt in middelgrote (50 tot 100 personeelsleden) of grote organisaties (meer dan honderd personeelsleden). In tabel 5.10 komt naar voren dat meer dan de helft van de afgestudeerden van de studierichtingen 'schilderkundig, monumentaal e.d.' en 'architect, industrieel, mode' in zeer kleine organisaties werken. Daarentegen komt bij de studierichting 'docent tekenen, handv., textiel' meer dan de helft van de afgestudeerden in middelgrote en grote organisaties terecht.

5.4 Functievereisten

Het centrale thema van deze paragraaf betreft de eisen die gesteld zijn aan de afgestudeerden bij de selectie voor hun huidige functie. Achtereenvolgens wordt ingegaan op het vereiste opleidingsniveau, op de vereiste studierichting en op de vraag of werkervaring vereist was.

Vereist opleidingsniveau

In de enquête is gevraagd naar het niveau van de opleiding dat voor de uitoefening van de functie minimaal werd vereist. Wanneer dit onder hbo-niveau ligt, wijst dat op een potentiële onderbenutting van capaciteiten bij de uitoefening van de functie. Of dit als problematisch moet worden beschouwd, hangt vooral af van de omvang van het percentage afgestudeerden die een functie uitoefenen beneden hun opleidingsniveau. Niet vergeten mag worden dat het hier om startfuncties gaat, waarbij mogelijk ook binnen de organisatie nog doorgroeimogelijkheden zijn naar functies op hbo-niveau. Een hoog onderbenuttingspercentage wijst echter duidelijk in de richting van een slechte marktpositie voor de betreffende studierichting (Van der Velden & Willems, 1992).

Bij afgestudeerden van het kuo is meer sprake van potentiële onderbenutting dan gemiddeld het geval is bij het hbo (tabel 5.11): 30% van de afgestudeerden met een hbo-opleiding kunst heeft een functie waarvoor niet minimaal hbo-niveau is vereist. Bij alle afgestudeerden van het hbo bedraagt het percentage 22¹².

12. Dit percentage ligt lager dan veelal wordt aangenomen. Bij de meeste onderzoeken wordt gebruik gemaakt van een vaste indeling van beroepen naar vereist opleidingsniveau, gebaseerd op Huijgen (1989). Bij de HBO-Monitor is echter rechtstreeks aan de respondenten gevraagd wat het vereiste opleidingsniveau was, waardoor een veel betrouwbaarder schatting van de onderbenuttingsproblematiek wordt verkregen.

Tabel 5.11 Werkenden kuo naar minimaal vereist opleidingsniveau huidige baan, per studierichting

	Vereist opleidingsniveau			Totaal N=100%
	lager dan HBO	HBO	hoger dan HBO	
Studierichting				
schilderkundig, monumentaal e.d.	64%	36%		22
architect, industrieel, mode	28%	64%	7%	81
film/tv, museologie, publiciteit	31%	64%	4%	67
docent tekenen, handv., textiel	31%	62%	7%	55
dans, drama, mime, kleinkunst	40%	53%	7%	81
uitvoerend musicus e.d.	12%	73%	15%	33
docerend musicus & schoolmuziek	21%	74%	4%	94
Totaal KUO	30%	63%	6%	433
Totaal HBO	22%	73%	5%	7034

Chi-kwadraat = 29.5; d.f. = 12; p <0.01

Wat de verschillen tussen de kuo-studierichtingen betreft, komt naar voren dat potentiële onderbenutting het minste voorkomt onder afgestudeerden van de muziekopleidingen. Afgestudeerden 'schilderkundig, monumentaal e.d.' hebben het vaakst een functie waarvoor niet minimaal hbo-niveau is vereist.

Met betrekking tot het vereiste opleidingsniveau is nagegaan welke factoren van invloed zijn op de kans om in een functie op minimaal hbo-niveau werkzaam te zijn. De te verklaren variabele heeft de waarde 1 indien een hogere beroepsopleiding of een universitaire opleiding is vereist (er is dan geen sprake van onderbenutting) en de waarde 0 indien de opleidingseisen beneden hbo-niveau liggen (er is dan sprake van onderbenutting). In de probit-analyse zijn dezelfde kenmerken opgenomen als in de voorgaande analyses (de gebruikte variabelen staan nader beschreven in bijlage 2). De richting van de veronderstelde effecten is ook dezelfde. Dit wil zeggen dat positieve effecten worden verwacht met betrekking tot het geslacht, de leeftijd, een vwo-vooropleiding, de werk- en bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen, het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan, het aantal maanden geleden dat men is afgestudeerd en de grootte van de organisatie waar men werkzaam is. Voor de studieduur wordt ook bij deze analyse een negatief effect verwacht. In deze schatting fungeert de studierichting 'docent tekenen, handv., textiel' wederom als referentiegroep voor de gevolgde studierichting, Zuid-Nederland als referentiegebied voor de werkregio en een beroepsvooropleiding als referentie voor de genoten vooropleiding. De schattingsresultaten van de analyse zijn weergegeven in tabel 5 van bijlage 3.

Bevindingen

In tabel 5 komt naar voren dat alleen de variabelen bestuurlijke ervaring, studierichting, branche en werkregio een significant effect hebben op de kans om in een qua opleidingsniveau aansluitende functie terecht te komen. De analyse toont aan dat de basis om later in een qua opleidingsniveau aansluitende functie terecht te komen reeds voor of tijdens de studententijd wordt gelegd. Conform de verwachting heeft bestuurlijke ervaring, opgedaan vóór afstuderen een positief effect op de kans om een functie op hbo-niveau te verwerven. Wanneer men 'uitvoerend musicus e.d.' studeert, komt men vaker dan de referentiegroep (afgestudeerden 'docent tekenen, handv., textiel') terecht in functies die op hbo-niveau aansluiten. De overige studierichtingen verschillen niet significant van de referentiegroep. Dit wil zeggen dat de afgestudeerden van de overige richtingen geen grotere maar ook geen kleinere kans hebben om een functie op tenminste

hbo-niveau te verwerven. In de analyse komt naar voren dat men in profit organisaties vaker in functies onder hbo-niveau terecht komt dan in de non-profit sector. Niet zoals verwacht in de Randstad maar in Oost-Nederland heeft men een grotere kans dan in Zuid-Nederland (de referentieregio) om in een qua opleidingsniveau aansluitende functie terecht te komen. De andere regio's wijken hier niet significant van af.

Vereiste studierichting

Aan de respondenten is ook de vraag voorgelegd welke studierichting voor de huidige functie werd vereist. Hiervan geeft tabel 5.12 een beeld.

Tabel 5.12 Werkenden kuo naar vereiste studierichting huidige baan, per studierichting

Studierichting	Vereiste opleidingsrichting			Totaal N=100%
	geen specifieke richting	eigen of verwante richting	andere richting	
schilderkundig, monumentaal e.d.	41%	41%	18%	22
architect, industrieel, mode	13%	84%	2%	82
film/tv, museologie, publiciteit	19%	75%	6%	67
docent tekenen, handv., textiel	25%	68%	7%	56
dans, drama, mime, kleinkunst	19%	71%	11%	85
uitvoerend musicus e.d.	10%	87%	3%	31
docerend musicus & schoolmuziek	15%	78%	7%	92
Totaal KUO	18%	75%	7%	435
Totaal HBO	12%	82%	6%	7039

Chi-kwadraat = 24.8; d.f. = 12; p < 0.05

Vergeleken met het gemiddelde hbo hebben kuo-afgestudeerden minder vaak functies waarvoor hun studierichting specifiek is vereist. Van alle hbo-afgestudeerden heeft 12% een functie waarvoor geen specifieke studierichting werd vereist, 82% een functie waarvoor de eigen of een verwante studierichting werd vereist en 6% een functie waarvoor een andere dan de eigen studierichting werd vereist. Bij het kuo zijn de percentages respectievelijk 18, 75 en 7.

In tabel 5.12 komt naar voren dat bij iedere studierichting van het kuo, behoudens 'schilderkundig, monumentaal e.d.', de meeste afgestudeerden terechtkomen in functies waarvoor de eigen of een verwante studierichting werd vereist. Dit is met name bij afgestudeerden 'uitvoerend musicus e.d.' en 'architect, industrieel, mode' het geval. Afgestudeerden van de studierichting 'schilderkundig, monumentaal e.d.' komen in meerderheid terecht in hetzij functies waarvoor geen specifieke studierichting werd vereist, hetzij functies waarvoor een andere dan de eigen studierichting werd vereist.

Vereiste werkervaring

In de vragenlijst is ook gevraagd of werkervaring voor de huidige functie werd vereist. Tabel 5.13 geeft hiervan een beeld.

Recent afgestudeerden van het kuo komen even vaak als gemiddeld in het hbo terecht in startfuncties, dit wil zeggen in functies waarvoor geen werkervaring werd vereist. Voor ongeveer de helft (51%) van de functies waarin pas afgestudeerde hbo-studenten terechtkomen, was geen werkervaring vereist. Bij het kuo is dit 49% (tabel 5.13). De studierichtingen van het kuo verschillen niet met betrekking het aandeel van afgestudeerden dat terechtkomt in hetzij 'beginnersfuncties', hetzij functies waarvoor werkervaring wel is vereist.

Tabel 5.13 Werkenden kuo naar vereiste werkervaring huidige baan, per studierichting

Studierichting	Vereiste werkervaring?		Totaal N=100%
	ja	nee	
schilderkundig, monumentaal e.d.	39%	61%	23
architect, industrieel, mode	48%	52%	83
film/tv, museologie, publiciteit	55%	45%	67
docent tekenen, handv., textiel	53%	47%	55
dans, drama, mime, kleinkunst	55%	45%	87
uitvoerend musicus e.d.	61%	39%	33
docerend musicus & schoolmuziek	45%	55%	95
Totaal KUO	51%	49%	443
Totaal HBO	49%	51%	7023

Chi-kwadraat = 5.2; d.f. = 6; p = 0.52

5.5 Leidinggeven en inkomen

In deze paragraaf wordt eerst onderzocht of men een leidinggevende functie uitoefent. Vervolgens komt de hoogte van het genoten inkomen aan bod.

Leidinggeven

Tabel 5.14 geeft een beeld van de mate waarin afgestudeerden in leidinggevende functies werkzaam zijn.

Vergeleken met het totale hbo (23% leidinggevende functies) zijn afgestudeerden van het kuo minder vaak in leidinggevende functies werkzaam (16% leidinggevende functies).

Tabel 5.14 Werkenden kuo naar leidinggeven huidige baan, per studierichting

Studierichting	geen leiding	Leidinggeven		Totaal N=100%
		aan 1-4 pers	aan => 5 pers	
schilderkundig, monumentaal e.d.	88%	8%	4%	24
architect, industrieel, mode	81%	17%	2%	84
film/tv, museologie, publiciteit	75%	18%	7%	67
docent tekenen, handv., textiel	80%	7%	13%	54
dans, drama, mime, kleinkunst	79%	15%	6%	86
uitvoerend musicus e.d.	94%	3%	3%	34
docerend musicus & schoolmuziek	95%	3%	2%	95
Totaal KUO	84%	11%	5%	444
Totaal HBO	77%	13%	10%	7063

Chi-kwadraat = 28.1; d.f. = 12; p <0.01

Zoals in tabel 5.14 naar voren komt, hebben de meeste pas afgestudeerden van iedere kunstopleiding (nog) geen leidinggevende functie. Dit is niet verwonderlijk omdat deze populatie nog aan het begin staat van de beroepscarrière. Vooral afgestudeerden van de

muziekopleidingen en van de studierichting 'schilderkundig, monumentaal e.d.' hebben nog maar zelden leidinggevende functies.

Met behulp van een multivariate analyse is de kans geschat dat men in een leidinggevende functie terechtkomt. In de probit-analyse zijn dezelfde verklarende variabelen en dezelfde referentiecategorieën voor gevolgde studierichting, regio en vooropleiding opgenomen die ook bij het schatten van het voor de functie vereiste opleidingsniveau zijn gebruikt. Er wordt verondersteld dat de richting van het verband dat deze variabelen hebben met de kans op een leidinggevende functie dezelfde is als bij de eerder besproken kans op een qua opleidingsniveau aansluitende functie. Dit wil zeggen dat ook hier positieve effecten worden verwacht met betrekking tot het geslacht, de leeftijd, een vwo-vooropleiding, de werk- en bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen, het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan, het aantal maanden geleden dat men is afgestudeerd en de grootte van de organisatie waar men werkzaam is. Voor de studieduur wordt ook bij deze analyse een negatief effect verwacht. Voor een beschrijving van de gebruikte variabelen wordt verwezen naar bijlage 2. De schattingsresultaten van de analyse worden in tabel 6 van bijlage 3 weergegeven.

Bevindingen

In de analyse komt naar voren dat de kans op een leidinggevende baan niet significant wordt beïnvloed door het geslacht, de leeftijd, de gevolgde vooropleiding, de werkervaring opgedaan vóór afstuderen, het al dan niet volgen van een deeltijdstudie in combinatie met een betaalde baan, de afstudeerduur, de baanmobiliteit, de branche, de regio waar men werkt of de grootte van de werkorganisatie.

De bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen, de studierichting en de studieduur hebben wel een significant effect op de kans om leidinggevend werkzaam te zijn. Zoals verwacht, komt in de analyse naar voren dat de basis voor een latere carrière reeds tijdens de studententijd wordt gelegd. Wanneer men vóór afstuderen bestuurlijke ervaring heeft opgedaan, vergroot men daarmee de kans om later in een leidinggevende positie terecht te komen. Wat de gevolgde studierichting betreft, komt naar voren dat afgestudeerden van de studierichting 'docerend musicus & schoolmuziek' eerder in leidinggevende functies terecht komen dan de referentiegroep (afgestudeerden 'docent tekenen, handv., textiel'). Voor de andere studierichtingen wordt geen significante afwijking gevonden van de referentiegroep. Tegen de verwachting in blijkt de kans op een leidinggevende functie groter te zijn naarmate men langer over de studie heeft gedaan.

Inkomen

Aan degenen met een betaalde baan is gevraagd naar de hoogte van het bruto-inkomen per maand (exclusief inkomen uit nevenfuncties, toeslagen voor overwerk, onregelmatig werk, ploegendienst, dertiende maand en vakantiegeld). Tabel 5.15 geeft een beeld van het gemiddelde bruto maandinkomen per studierichting. Daarnaast is het aandeel respondenten weergegeven met een bruto maandinkomen dat lager is dan f 2000,-. Volledigheidshalve wordt er nog eens op gewezen dat dit het inkomen uit de hoofdfunctie van de respondent betreft. Eerder is aangegeven dat 17% van de kuo-afgestudeerden een of meerdere nevenfuncties heeft. Het inkomen uit deze nevenfuncties is niet meegenomen in de cijfers van tabel 5.15.

Wanneer men een opleiding in het kuo heeft gevolgd, verwerft men een lager inkomen dan doorgaans met een hogere beroepsopleiding het geval is. Betaald-werkende afgestudeerden van het kuo verdienen in hun hoofdfunctie gemiddeld f 2124,- bruto per maand. Voor het totale hbo bedraagt het gemiddelde bruto maandinkomen f 2988,-. Het aandeel van afgestudeerden die meer dan f 2000,- bruto per maand verdienen, is bij het kuo ook beduidend lager dan bij het totale hbo, namelijk 54% versus 87%. Verder blijkt dat de inkomensverschillen bij afgestudeerden van het kuo groter zijn (standaardafwijking is f 1290,-) dan bij het totale hbo (standaardafwijking is f 1051,-).

Zoals in paragraaf 5.2 reeds is opgemerkt, werken afgestudeerden van het kuo gemiddeld minder uren per week dan bij het totale hbo het geval is. Het feit dat afgestudeerden van het kuo minder

verdienen, is dus mede een gevolg van het feit dat zij soms noodgedwongen minder uren werken¹³.

Tabel 5.15 Werkenden kuo naar bruto maandinkomen huidige baan, per studierichting

	Gemiddeld maandloon	Aandeel minimum inkomen	Totaal
	in guldens	% min. inkomen	N=100%
Studierichting			
schilderkundig, monumentaal e.d.	1808	59%	22
architect, industrieel, mode	2910	10%	67
film/tv, museologie, publiciteit	2640	27%	60
docent tekenen, handv., textiel	1942	62%	50
dans, drama, mime, kleinkunst	1935	51%	75
uitvoerend musicus e.d.	1954	55%	29
docerend musicus & schoolmuziek	1568	67%	87
Totaal KUO	2124	46%	390
Totaal HBO	2988	13%	6422

Chi-kwadraat = 66.4; d.f. = 6; p = <0.01

In tabel 5.15 komt naar voren dat afgestudeerden van de studierichtingen 'architect, industrieel, mode' en 'film/tv, museologie, publiciteit' het hoogste inkomen verwerven. Afgestudeerden 'docerend musicus & schoolmuziek' ontvangen het laagste inkomen. De laatstgenoemde studierichting kent ook het hoogste aandeel afgestudeerden die minder dan f 2000,- bruto per maand verdienen. De grootste inkomensverschillen binnen een studierichting doen zich voor onder afgestudeerden van de richtingen 'film/tv, museologie, publiciteit' en 'docent tekenen, handv., textiel'. Deze verschillen kunnen echter samenhangen met verschillen in het aantal uren dat men werkt.

13. Eerder is aangegeven dat degenen die als leraar werkzaam zijn, het aantal arbeidsuren waarschijnlijk niet altijd correct hebben opgegeven. Derhalve worden geen cijfers gepresenteerd over het inkomen, omgerekend naar een volledige werkweek.

6 Aansluiting tussen gevolgde studierichting en huidige functie

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat de aansluiting tussen de door de afgestudeerden gevolgde studierichting aan het hbo en hun huidige werkkring centraal. Nagegaan zal worden in welke mate zich zogenaamde 'afstemmingsproblemen' voordoen bij de arbeidsmarktintrede van kuo'ers. Van inhoudelijke discrepanties tussen studierichting en functie is sprake wanneer de kwalificaties die in het onderwijs worden bijgebracht niet passen bij de kwalificaties die worden vereist vanuit het werkveld. Het is daarbij van belang om op te merken dat hier uitsluitend het oordeel van de afgestudeerden aan bod komt. Dit hoeft uiteraard niet overeen te stemmen met het oordeel vanuit het werkveld.

Voor het achterhalen van eventuele afstemmingsproblemen zijn aan de betaald-werkende afgestudeerden ruim dertig aspecten voorgelegd die voor een goede uitoefening van hun huidige functie mogelijk van belang zijn. Deze aspecten verwijzen naar eisen ten aanzien van bepaalde kennis en vaardigheden (kwalificaties) welke van belang zijn voor hun huidige functie. De lijst van aspecten is tot stand gekomen in overleg met deskundigen uit verschillende sectoren van het hbo. De genoemde aspecten lopen uiteen van algemene en specialistische vakkennis, praktische vaardigheden zoals het omgaan met machines en gereedschap, plannen en coördineren, mondeling en schriftelijk presenteren tot en met sociale vaardigheden als het samenwerken met collega's. Voor alle sectoren in het hbo is dezelfde groep van aspecten gehanteerd. De aspecten zijn zo geformuleerd dat zij voor mensen uit verscheidene werkvelden toepasbaar zijn. Voor ieder van deze aspecten hebben de afgestudeerden aangegeven in hoeverre zij het betreffende aspect van belang achten voor een goede vervulling van hun huidige werkzaamheden, of in de door hen gevolgde studierichting aan het hbo meer, evenveel of minder aandacht aan het genoemde aspect moet worden besteed en of de afgestudeerde behoefte heeft (gehad) aan bijscholing met betrekking tot dit aspect. Indien nodig konden de respondenten zelf bepaalde aspecten toevoegen, wanneer zij van mening waren dat deze voor hun functie-uitoefening van belang zijn. Hiervan is vrij weinig gebruik gemaakt, hetgeen een indicatie is dat de voorgelegde aspecten een redelijk algemeen beeld verschaffen van de diverse kwalificatievereisten voor een functie.

Uiteraard kunnen strikt individuele factoren bij deze oordelen een rol spelen, waardoor er tussen de afgestudeerden een behoorlijke variatie kan bestaan in het oordeel over de opleiding. Afhankelijk van de persoonlijke omstandigheden kan het oordeel de ene keer iets positiever en de andere keer iets negatiever uitvallen. Gemiddeld genomen vallen deze afwijkingen waarschijnlijk tegen elkaar weg, zeker bij de qua aantal afgestudeerden grotere opleidingen, zodat de gemiddelde oordelen van de afgestudeerden over het algemeen een valide beeld zullen geven over de aansluiting tussen de gevolgde studierichting en de huidige functie.

De aansluiting tussen studierichting en huidige functie is niet alleen vanuit de verschillende studierichtingen geanalyseerd, maar tevens vanuit de beroepen die het meest typerend blijken te zijn voor het begin van de loopbaan van de afgestudeerde hbo'ers (zie ook paragraaf 5.3). Voor zover deze analyse aanvullende informatie oplevert over de afstemming tussen studierichting en huidige functie is hiervan melding gemaakt in dit hoofdstuk. Hierbij is een aantal verwante beroepen bij elkaar genomen. Binnen het kuo zijn de volgende zes clusters van beroepen het meest kenmerkend voor het beroepenveld (tussen haakjes staat het procentuele aandeel van het beroepencluster in het totaal van het aantal beroepsbeoefenaren):

- mode-/industrieel/interieurontwerper (15%);

- muziek-/zangleraar (13%);
- docent expressie (onderwijs) (12%);
- uitvoerend podiumkunstenaar (9%);
- grafisch ontwerper (9%);
- uitvoerend beeldend kunstenaar (8%).

Deze zes clusters beslaan in totaal 66% van het beroepenveld in het kuo; 34 procent van de beroepsbeoefenaren vervult momenteel een andere functie.

6.2 Kwalificatieprofielen

De afgestudeerden konden het belang dat zij aan een bepaald aspect toekennen op een vierpuntsschaal aangeven. Deze schaal bevat de categorieën:

- zeer belangrijk;
- tamelijk belangrijk;
- vrij onbelangrijk;
- onbelangrijk.

In tabel 1 van bijlage 4 is per studierichting het percentage betaald-werkende afgestudeerden weergegeven dat het betreffende aspect zeer of tamelijk belangrijk vindt voor een goede beroepsuitoefening van de huidige functie.

Bij een eerste globale analyse van deze tabel valt op dat voor de totale groep betaald-werkende hbo'ers de meeste werkaspecten belangrijk zijn bij het vervullen van hun huidige functie. Het laagste percentage is 34% en bij 25 van de 31 aspecten vindt meer dan de helft van de werkzame hbo'ers dat het betreffende werkaspect van belang is voor een goede beroepsuitoefening. De genoemde aspecten zijn blijkbaar relevant voor het typeren van kwalificaties die de afgestudeerden van het hbo bij hun arbeidsmarktintrede nodig hebben. Er is een aantal aspecten te onderscheiden die voor alle hbo'ers van belang zijn. Van de volgende zeven aspecten heeft 90% of meer van de betaald-werkende hbo'ers aangegeven dat dit werkaspect belangrijk is bij de functievervulling:

- algemene vaktheoretische kennis;
- zelfstandigheid, initiatieven nemen;
- mondelinge presentatie (telefoneren, vergaderen, onderhandelen e.d.);
- samenwerken met collega's;
- contacten leggen en onderhouden met derden;
- inlevingsvermogen;
- aanpassingsvermogen, flexibiliteit.

Bovenstaande maakt duidelijk dat bij de overgang van een studie naar een werkkring met name een aantal houdingsaspecten en sociale vaardigheden van belang blijkt te zijn. Het is overigens nog maar de vraag of tijdens de hbo-opleiding juist meer aandacht moet worden geschonken aan al deze aspecten. Hierop zal in paragraaf 6.4 worden teruggekomen.

Naast de hierboven genoemde werkaspecten is er nog een zevental kwalificaties die bij de beroepsuitoefening door velen (80% of meer) van belang worden geacht. Het gaat hier om specialistische vakkennis, het bijhouden van recente ontwikkelingen in het eigen vakgebied, het toepassen van vakspecifieke methoden en technieken, analytische en diagnostische vaardigheden evenals originaliteit, conceptualiteit, c.q. innovatief vermogen. Ook plannen, coördineren en organiseren van activiteiten alsmede schriftelijk presenteren blijken voor de meeste functies belangrijke vaardigheden.

In grote lijnen geldt dit ook voor het kwalificatieprofiel van de functies van de betaald-werkende kuo'ers, die ongeveer anderhalf jaar geleden op de arbeidsmarkt zijn toegetreden. Echter, het percentage werkende afgestudeerden dat de aspecten analytische en diagnostische vaardigheden, plannen, coördineren, organiseren van activiteiten en schriftelijke presentatie zeer of tamelijk belangrijk vindt is in het kuo gemiddeld lager dan 80%. Daarnaast geven de kuo'ers in vergelijking met alle hbo'ers tezamen minder vaak aan dat statistische, rekenkundige, wiskundige

kennis of vaardigheden, kennis van computerprogrammatuur en informatica, inzicht in en het uitvoeren van administratieve en andere beheerstaken en het goed documenteren, registreren en archiveren van belang is voor een goede beroepsuitoefening van hun huidige functie. Daarentegen vinden relatief veel kuo'ers dat het omgaan met machines, apparatuur en gereedschap en het hebben van technisch inzicht, alsmede ambachtelijke, praktische vaardigheden en het hebben van een goede lichamelijke conditie in de huidige functie (zeer) belangrijk is.

Wanneer de kwalificatieprofielen naar studierichting worden vergeleken, valt op dat verhoudingsgewijs weinigen die de studierichting 'schilderkundig, monumentaal e.d.' hebben gevolgd sociale vaardigheden, zoals samenwerken met collega's, contacten leggen en onderhouden met derden en flexibiliteit van belang achten voor hun beroepsuitoefening. Dit komt overeen met het feit dat de afgestudeerden van deze studierichting merendeels, als zelfstandige of free-lancer, in kleine organisaties werkzaam zijn (zie hoofdstuk 5) en relatief vaak aangeven dat zaken als inzicht in financieel management en uitvoeren van administratieve en andere beheerstaken, documenteren, registreren en archiveren, evenals zelfstandigheid en initiatieven nemen van belang zijn. Overigens is bij alle beeldende kunst opleidingen het percentage werkenden dat kennis over toepassingsmogelijkheden van materialen, het omgaan met machines, apparatuur en gereedschap, het hebben van technisch inzicht en commerciële kennis en vaardigheden belangrijk vindt in vergelijking met de andere kuo-studierichtingen nogal hoog.

Pedagogisch-didactische vaardigheden wordt door 84 tot 94 procent van de betaald-werkende afgestudeerden van 'docent tekenen, handv., textiel', 'docerend musicus & schoolmuziek', 'dans, drama, kleinkunst' en 'uitvoerend musicus e.d.' van belang genoemd voor het goed vervullen van hun huidige functie. In paragraaf 5.3 is reeds geconstateerd dat circa de helft van degenen die de opleiding tot uitvoerend musicus hebben gevolgd momenteel een docerende functie heeft. Van deze vier studierichtingen geeft 80 tot 87% van de werkende afgestudeerden aan dat een goede lichamelijke conditie in hun huidige functie een belangrijke vereiste is. Ofschoon het percentage dat leidinggeven als belangrijk werkaspect noemt bij al deze vier studierichtingen hoger is dan bij de drie overige (beeldende kunst) opleidingen, geldt alleen voor de studierichting 'docent tekenen, handv., textiel' dat dit percentage 10% of meer afwijkt van het gemiddelde dat voor het gehele kuo geldt.

De afgestudeerden 'uitvoerend musicus e.d.' geven relatief weinig te kennen dat allerlei managementaspecten, zoals bijvoorbeeld inzicht in bedrijfsvoering, financieel management, administratieve en andere beheerstaken, alsmede plannen, coördineren, het verzorgen van voorlichting en mondelinge en schriftelijke presentatie van belang zijn voor het goed functioneren in hun huidige functie. Daarentegen delen relatief veel afgestudeerden van de studierichting 'uitvoerend musicus e.d.' met afgestudeerden 'architect, industrieel en mode' de mening dat het actief en passief beheersen van vreemde talen belangrijk is.

Het verzorgen van voorlichting, advies, public relations en publiciteit blijkt bij de functies van afgestudeerden van de studierichting 'dans, drama, kleinkunst' verhoudingsgewijs vaak een belangrijk onderdeel van hun beroep te zijn. Maar liefst 75% van de betaald-werkenden die deze studierichting hebben gevolgd noemt dit als belangrijk werkaspect.

Voorts kan worden geconstateerd dat afgestudeerden van de studierichtingen 'architect, mode, industrieel' en 'film, museologie, publiciteit' kennis van computerprogrammatuur en informatica en daarmee deels samenhangend statistische, rekenkundige en wiskundige kennis en vaardigheden iets vaker van belang vinden voor het goed functioneren in hun huidige functie dan de afgestudeerden van de overige studierichtingen. Voor de afgestudeerden 'architect, mode, industrieel' is daarnaast het hebben van inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie dikwijls een belangrijk werkaspect.

Zoals gezegd is ook nagegaan of de typische kuo-beroepen een verschillend kwalificatieprofiel hebben. In de eerste plaats kan worden gesteld dat de verschillen in kwalificatieprofiel tussen de

onderscheiden kuo-beroepen uiteraard in zekere mate overeenkomen met hetgeen hierboven besproken is bij het onderscheid naar studierichting. Zo lijkt het antwoordpatroon van degenen die werkzaam zijn als uitvoerend beeldend kunstenaar op het antwoordpatroon van de totale groep afgestudeerden van de studierichting 'schilderkundig, monumentaal e.d.'. Dit komt uiteraard omdat beide groepen elkaar voor een deel overlappen.

Uitvoerend beeldend kunstenaars ervaren in de praktijk naar verhouding niet alleen vaak het belang van specialistische vakkennis, kennis over toepassingsmogelijkheden van materialen, technisch inzicht en ambachtelijke en praktische vaardigheden, maar tevens van zaken die met het zelfstandig ondernemerschap te maken hebben: 58% tot 88% van hen vindt aspecten als inzicht in bedrijfsvoering, financieel management, administratieve en andere beheerstaken, arbeidsvoorwaarden en wettelijke regelingen in eigen vakgebied, alsmede commerciële kennis en vaardigheden, plannen, documenteren en het verzorgen van voorlichting belangrijk voor een goede beroepsuitoefening. Daarentegen zijn allerlei communicatieve vaardigheden vaak van minder belang in hun huidige beroep.

Uiteraard zijn er overeenkomsten tussen de docenten die in het reguliere onderwijs onderricht geven in een expressievak en de muziek- en zangleraren die aan huis, muziekscholen of in creativiteitscentra hun docerende functie vervullen. Beide groepen beroepsbeoefenaren hechten bijna altijd veel waarde aan pedagogisch-didactische vaardigheden, inlevingsvermogen en contacten met derden (bijvoorbeeld leerlingen). Toch zijn er ook een aantal opmerkelijke verschillen. Enerzijds hebben deze te maken met het verschil in vakgebied. Kennis over toepassingsmogelijkheden van materialen, het omgaan met machines, apparatuur, gereedschap en het hebben van technisch inzicht is bij de docenten uit het reguliere onderwijs, waarvan het grootste gedeelte beeldende kunst onderwijs is, vaker belangrijk dan bij de muziek- en zangleraren. Anderzijds verwijzen de verschillen naar soort en grootte van de organisatie waarin zij werkzaam zijn en de (gemiddelde) grootte van de groep die men les geeft. Leidinggeven, plannen en coördineren, documenteren en registreren, evenals het samenwerken met collega's noemen de docenten uit het reguliere onderwijs veel vaker als belangrijke werkaspecten dan de muziek- en zangleraren. Daarnaast geven de docenten uit het reguliere onderwijs, evenals de uitvoerend podiumkunstenaars verhoudingsgewijs vaak aan dat in de beroepspraktijk inzicht in wettelijke regelingen in het vakgebied en het hebben van een goede lichamelijke conditie van belang is.

De grafisch ontwerpers en de mode-, industrieel en interieurontwerpers delen relatief vaak met elkaar de mening dat aspecten als kennis over toepassingsmogelijkheden van materialen, over computerprogrammatuur en informatica en commerciële kennis en vaardigheden belangrijk zijn in hun huidige functie. Terwijl bij de grafisch ontwerpers relatief voornamelijk ambachtelijke en praktische vaardigheden vereist zijn, hecht de andere groep ontwerpers daarnaast ook relatief veel waarde aan technisch inzicht en statistische, rekenkundige en wiskundige kennis en vaardigheden. De laatste groep ontwerpers geeft bovendien verhoudingsgewijs dikwijls aan dat voor het goed functioneren in het huidige beroep ook inzicht in het financiële management van de organisatie en het actief en passief beheersen van vreemde talen van belang is.

6.3 Bijscholing

In deze paragraaf wordt nagegaan hoeveel afgestudeerde hbo'ers bijscholing behoeven en welke kwalificaties daarbij het meest worden genoemd. Bovendien wordt aangegeven in hoeverre afgestudeerden reeds bijscholing hebben gevolgd. In tabel 2 van bijlage 4 staat het percentage betaald-werkenden dat behoefte heeft (gehad) aan bijscholing met betrekking tot het betreffende aspect. De bijscholingsbehoefte door alle hbo'ers tezamen blijkt tussen de verschillende aspecten behoorlijk te variëren, namelijk van 6 tot 55 procent. De aspecten waaraan de grootste bijscholingsbehoefte bestaat zijn:

- specialistische vakkennis;
- recente ontwikkelingen in het eigen vakgebied;
- kennis van computerprogrammatuur, informatica;
- toepassen van vakspecifieke methoden en technieken.

Uitgezonderd informatica zijn bovengenoemde aspecten ook voor veel hbo'ers kenmerkend voor het kwalificatieprofiel van hun functie. Hoewel communicatieve vaardigheden door de meeste hbo'ers van belang worden geacht voor een goede beroepsuitoefening, blijkt de behoefte aan bijscholing op dit punt echter niet zo groot. Voor zover men hierin bijscholing nodig acht, kunnen dergelijke kwalificaties vaak moeilijk in een cursus worden bijgeleerd. Omgekeerd zal het percentage dat bijscholing behoeft in informatica mede zo hoog zijn, omdat een eventuele leemte in deze kwalificatie gemakkelijk via een cursus opgevuld kan (of lijkt te) worden.

In grote lijnen komt de bijscholingsbehoefte bij het kuo overeen met die in het totale hbo. De betaald-werkende afgestudeerden ervaren daarnaast echter niet alleen vaker een bijscholingsbehoefte in ambachtelijke en praktische vaardigheden, maar hebben dikwijls ook behoefte aan bijscholing met betrekking tot de aspecten: inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied, in arbeidsvoorwaarden en arbeidsrecht, in bedrijfsvoering, bedrijfsorganisatie en financieel management van een organisatie, inzicht in en uitvoeren van administratieve en andere beheerstaken en commerciële kennis en vaardigheden. Daarentegen is de bijscholingsbehoefte bij de afgestudeerden van het kuo relatief geringer wat betreft specialistische vakkennis en analytische en diagnostische vaardigheden.

Binnen het kuo blijken degenen die de studierichtingen 'schilderkundig, monumentaal e.d.' of 'dans, drama, mime, kleinkunst' hebben gevolgd relatief het vaakst bijscholingsbehoeften te ervaren op het gebied van algemene vaktheoretische kennis, specialistische vakkennis en het toepassen van vakspecifieke methoden en technieken. Bij de afgestudeerden 'schilderkundig, monumentaal e.d.' zouden daarnaast ook veel afgestudeerden zich willen bijscholen wat betreft het omgaan met machines, apparatuur en gereedschap, technisch inzicht, ambachtelijke praktische vaardigheden en pedagogisch-didactische vaardigheden.

Ruim de helft van de afgestudeerden van de studierichtingen 'architect, industrieel, mode', 'film/tv, museologie, publiciteit' en 'docent tekenen, handv., textiel' geeft aan dat zij bijscholing behoeven wat betreft hun kennis van computerprogrammatuur en informatica. De afgestudeerden 'architect, industrieel, mode' zouden daarnaast vaak meer inzicht willen hebben in allerlei toepassingsmogelijkheden van materialen en in commerciële kennis en vaardigheden, terwijl degenen die de studierichting 'docent tekenen, handv., textiel' hebben gevolgd relatief vaak te kennen geven bijscholing te willen wat betreft het omgaan met machines, apparatuur en gereedschap en het verder ontwikkelen van technisch inzicht, evenals het verzorgen van voorlichting, advies, public relations en publiciteit.

Voorts zou ruim een derde van de afgestudeerden 'uitvoerend musicus' meer inzicht willen verwerven in (het uitvoeren van) administratieve e.a. beheerstaken en geeft bijna de helft van de betaald-werkenden die in de studierichting 'docerend musicus & schoolmuziek' zijn afgestudeerd aan meer te willen weten over arbeidsvoorwaarden en arbeidsrecht.

Bij een vergelijking van de bijscholingsbehoefte naar de onderscheiden beroepen in het kuo, blijken met name de uitvoerend beeldend en podiumkunstenaars en muziek- en zangeren het vaakst bijscholingsbehoeften te hebben op het gebied van arbeidsrecht en wettelijke regelingen in het vakgebied, bedrijfsvoering, financieel management, het uitvoeren van administratieve en andere beheerstaken. De behoefte aan bijscholing in kennis over computerprogrammatuur en informatica speelt het sterkst bij de mode-, industrieel, interieur- en grafisch ontwerpers. De mode-, industrieel- en interieurontwerpers hebben relatief ook vaak bijscholingsbehoeften wat betreft commerciële kennis en vaardigheden en, net als de uitvoerend beeldend kunstenaars, behoefte aan meer kennis over toepassingsmogelijkheden van materialen. Op hun beurt ervaren de uitvoerend beeldend kunstenaars verhoudingsgewijs ook vaak een behoefte aan bijscholing op het punt van verzorgen van voorlichting, advies, public relations en publiciteit en pedagogisch-didactische vaardigheden. Bovendien zouden de uitvoerend beeldend kunstenaars net als de docenten die een expressievak in het reguliere onderwijs verzorgen zich relatief vaak verder willen bekwamen in het omgaan met machines, apparatuur en gereedschap en het verder ontwikkelen van hun technisch inzicht. Tenslotte is er bij de docenten in het reguliere onderwijs

een verhoudingsgewijs grote behoefte om de recente ontwikkelingen in het vakgebied bij te houden.

Tabel 6.1 Werkenden, werklozen en totaal kuo naar deelname aan bijscholing, per studierichting

	Bijscholing werkenden % wel	Totaal N=100%	Bijscholing werklozen % wel	Totaal N=100%	Bijscholing allen % wel	Totaal N=100%
Studierichting						
schilderkundig, monumentaal e.d.	30%	20	29%	7	30%	61
architect, industrieel, mode	24%	76	15%	13	24%	110
film/tv, museologie, publiciteit	28%	53	40%	5	33%	70
docent tekenen, handv., textiel	33%	48	36%	11	36%	73
dans, drama, mime, kleinkunst	31%	74	50%	12	30%	110
uitvoerend musicus e.d.	34%	32	100%	2	36%	39
docerend musicus & schoolmuziek	23%	79		2	25%	96
Totaal KUO	28%	382	35%	52	29%	559
Totaal HBO	40%	6427	32%	325	37%	7940

Chi-kwadraat (alle kuo'ers) = 5.2; d.f. = 6; p = 0.51

In aanvulling op paragraaf 4.2, waar deelname aan het reguliere vervolgonderwijs is behandeld, wordt in tabel 6.1 een overzicht gegeven van het procentuele aandeel dat na het verlaten van het hbo één of meerdere cursussen of post-hoger onderwijs heeft gevolgd. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen degenen die momenteel betaald werk verrichten en mensen die op dit moment geen betaalde baan hebben en die hebben aangegeven thans werkloos te zijn.

Van alle hbo'ers blijkt 37% na afstuderen een cursus of opleiding in het post-hoger onderwijs te hebben gevolgd of thans nog te volgen. Voor het kuo geldt een lager percentage: namelijk 29%. Binnen het kuo bestaan er geen significante verschillen tussen de studierichtingen.

Bij een vergelijking tussen degenen die momenteel een betaalde baan hebben en degenen die werkloos zijn, blijken voor wat het gehele hbo betreft de betaald-werkenden vaker te hebben deelgenomen aan bijscholing dan de werklozen (40% versus 32%). In het kuo is echter het omgekeerde het geval. Van de huidige werklozen heeft 35% post-hoger onderwijs of een andere cursus gevolgd, terwijl van de kuo'ers die momenteel een baan hebben 28% hieraan heeft deelgenomen.

6.4 Oordeel over gevolgde studierichting

Deze paragraaf begint met het oordeel van de betaald-werkende afgestudeerden over de aansluiting van de door hen tijdens het hbo gevolgde stage op het beoogde beroepenveld (zie tabel 6.2). Een kleine 15% van de werkende afgestudeerde hbo'ers kon deze aansluiting niet beoordelen. De ene helft omdat men tijdens de studie aan het hbo geen stage heeft gevolgd, de andere helft omdat de gevolgde studierichting, naar de mening van de afgestudeerde, niet beoogt op te leiden voor zijn of haar (huidige) functie. Bij het kuo heeft bijna een kwart van de betaald-werkende afgestudeerden deze vraag niet beantwoord.

Van degenen die wel een oordeel hebben gegeven over deze aansluiting blijkt bijna 80% tevreden te zijn over de aansluiting tussen de stage en het beroepenveld. Het oordeel van de kuo'ers is over het algemeen iets minder positief: 70% is tevreden over deze aansluiting. Binnen het kuo zijn er geen significante verschillen tussen studierichtingen in het oordeel over de aansluiting tussen stage en beroepenveld.

Tabel 6.2 Oordeel werkenden kuo over de aansluiting van de tijdens het hbo gevolgde stage op het beroepenveld, per studierichting

Studierichting	Oordeel aansluiting stage op beroepenveld				Totaal N=100%
	goed	voldoende	matig	slecht	
schilderkundig, monumentaal e.d.	29%	14%	57%		24
architect, industrieel, mode	31%	55%	10%	3%	84
film/tv, museologie, publiciteit	31%	46%	15%	7%	67
docent tekenen, handv., textiel	29%	34%	23%	14%	51
dans, drama, mime, kleinkunst	26%	44%	22%	7%	83
uitvoerend musicus e.d.	29%	33%	21%	17%	34
docerend musicus & schoolmuziek	24%	34%	28%	14%	94
Totaal KUO	28%	42%	21%	9%	437
Totaal HBO	34%	45%	17%	4%	6964

Chi-kwadraat = 27.0; d.f. = 18; p = 0.08

Nadat in paragraaf 6.2 de kwalificatieprofielen zijn beschreven, wordt in deze paragraaf tot besluit nagegaan of naar de mening van de betaald-werkende afgestudeerden de aandacht die tijdens de studie aan het hbo aan de betreffende werkaspecten is besteed, voldoende is geweest.

De afgestudeerden hebben in de vragenlijst per aspect aangegeven of hieraan tijdens de door hen gevolgde studie in het hbo meer, evenveel of minder aandacht moet worden besteed. In tabel 3 van bijlage 4 is alleen het percentage van de betaald-werkende afgestudeerden weergegeven dat vindt dat er juist meer aandacht aan een bepaald aspect moet worden geschonken. Dit komt omdat in de praktijk bijna nooit is aangegeven dat aan een bepaald aspect minder aandacht moet worden besteed. Ter vergelijking, de percentages afgestudeerden die vinden dat aan bepaalde aspecten meer aandacht moet worden geschonken lopen voor het totale hbo uiteen van 11 tot 48, terwijl deze voor 'minder aandacht' 1 en 17 bedragen. Wanneer hogescholen het oordeel van de afgestudeerden volledig zouden verwerken in het onderwijsprogramma van de studierichtingen, dan kan dit een forse uitbreiding van het curriculum betekenen.

Wanneer het hbo als geheel in beschouwing wordt genomen, blijkt bij circa de helft van de werkaspecten meer dan eenderde van de respondenten te hebben aangegeven dat aan deze aspecten meer aandacht gedurende de studie dient te worden besteed. Hoog scoort een vijftal clusters van aspecten. Ten eerste worden kennis en vaardigheden genoemd die direct met (het toepassen van) de gevolgde studierichting te maken hebben: specialistische vakkennis, bijhouden van recente ontwikkelingen in eigen vakgebied en toepassen van vakspecifieke methoden en technieken, evenals kennis van computerprogrammatuur en informatica. Vervolgens achten de afgestudeerden meer aandacht wenselijk voor aspecten zoals analytische vaardigheden, innovatief vermogen en zelfstandigheid. Daarnaast zou volgens veel afgestudeerden de aandacht voor wettelijke regelingen wat betreft het eigen en arbeidsrechtelijke vakgebied uitgebreid kunnen worden. Leidinggeven vormt samen met het plannen en coördineren een vierde cluster. Als laatste cluster kunnen mondelinge en schriftelijke presentatie worden onderscheiden samen met een aantal communicatieve vaardigheden.

Hoewel de resultaten voor het kuo hierbij in grote lijnen aansluiten, geven de afgestudeerden van het kuo naar verhouding ook vaak aan dat tijdens de studie meer aandacht moet worden besteed aan algemene vaktheoretische kennis, kennis over toepassingsmogelijkheden van materialen, ambachtelijke en praktische vaardigheden, het omgaan met machines, apparatuur, gereedschap, het ontwikkelen van technisch inzicht en commerciële kennis en vaardigheden. Daarnaast zijn zij vaker van mening dat de hogeschool meer inzicht moet verschaffen in allerlei wettelijke

regelingen op het eigen vakgebied, arbeidsvoorwaarden en arbeidsrecht, bedrijfsvoering en financieel management van een organisatie.

Hierbij moet wel worden opgemerkt dat er grote verschillen tussen de studierichtingen bestaan. Terwijl circa de helft van de afgestudeerden van de studierichtingen 'architect, industrieel, mode', 'film/tv, museologie, publiciteit' en 'dans, drama, mime, kleinkunst' vindt dat algemene vaktheoretische kennis een grotere plaats in het curriculum behoeft, deelt nog geen vijfde deel van de afgestudeerden van de muziekopleidingen deze mening. Het zijn voornamelijk de afgestudeerden van de beeldende kunstopleidingen die aangeven dat aan toepassingsmogelijkheden van materialen meer aandacht dient te worden besteed. Volgens 40 tot 53% van de afgestudeerden 'architect, industrieel, mode', 'film/tv, museologie, publiciteit', 'docent tekenen, handv., textiel' zou tijdens de studie meer plaats moeten worden gemaakt voor het opdoen van kennis over computerprogrammatuur en informatica. Meer aandacht voor ambachtelijke en praktische vaardigheden wordt met name gewenst door afgestudeerden van de studierichtingen 'schilderkundig, monumentaal e.d.' en 'docent tekenen, handv., textiel', terwijl meer inzicht tijdens de studie in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie vooral wordt gewenst door afgestudeerden 'schilderkundig, monumentaal e.d.' en 'architect, industrieel, mode'. Ongeveer de helft van de afgestudeerden 'docent tekenen, handv., textiel' en 'uitvoerend musicus e.d.' is van mening dat aan pedagogisch-didactische vaardigheden meer aandacht dient te worden besteed tijdens de studie (het percentage voor de afgestudeerden 'docerend musicus & schoolmuziek' bedraagt 33%). Meer aandacht voor actieve en passieve beheersing van vreemde talen wordt voornamelijk bij de studierichtingen 'uitvoerend musicus e.d.' en 'architect, industrieel, mode' aangegeven, terwijl meer aandacht voor een goede lichamelijke conditie tijdens de studie juist bij de studierichting 'uitvoerend musicus e.d.' van belang wordt geacht.

Daarnaast zijn er bij iedere studierichting nog enkele aspecten waarvan de betaald-werkende afgestudeerden verhoudingsgewijs vaak hebben aangegeven dat deze aspecten meer aandacht tijdens de studie behoeven. Bij de studierichting 'schilderkundig, monumentaal e.d.' zijn dat de aspecten: specialistische vakkennis, toepassen van vakspecifieke methoden en technieken, inzicht in en uitvoeren van administratieve en andere beheerstaken, documenteren, registreren en archiveren, evenals het leggen en onderhouden van contacten met derden. Afgestudeerden van de studierichting 'architect, industrieel, mode' vinden dat er ook voor commerciële kennis en vaardigheden en mondelinge presentatie meer aandacht tijdens de studie dient te zijn, terwijl de afgestudeerden 'docent tekenen, handv., textiel' relatief vaak aangeven dat tijdens de studie recente ontwikkelingen meer moeten worden bijgehouden, dat er meer aandacht zou moeten zijn voor het omgaan met apparatuur e.d., het (verder) ontwikkelen van technisch inzicht, het plannen, coördineren en organiseren van activiteiten, evenals voor het aspect van leidinggeven. Het toepassen van vakspecifieke methoden en technieken en het verzorgen van voorlichting, advies, public relations en publiciteit zijn aspecten waarvoor volgens de afgestudeerden 'dans, drama, mime, kleinkunst' meer plaats zou moeten worden gereserveerd tijdens de opleiding. Bij de studierichting 'uitvoerend musicus' zijn tenslotte de percentages betaald-werkende afgestudeerden die vinden dat er meer aandacht dient te zijn voor wettelijke regelingen in het eigen vakgebied en voor plannen, coördineren en het organiseren van activiteiten het hoogste.

Wanneer wordt bekeken welke beroepsbeoefenaren nu juist aangeven dat tijdens de studie voor bepaalde werkaspecten meer aandacht moet zijn, dan blijken met name de uitvoerend beeldend kunstenaars te vinden dat een groot aantal werkaspecten meer aandacht verdient. Net als bij de grafisch ontwerpers en mode-, interieur- en industrieel ontwerpers gaat het daarbij enerzijds om algemene vaktheoretische kennis en kennis over toepassingsmogelijkheden van materialen, anderzijds om commerciële kennis en vaardigheden en inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie. Zowel de uitvoerend beeldend kunstenaars, als de uitvoerend podium kunstenaars zouden tijdens hun studie graag meer inzicht willen verwerven in wettelijke regelingen in het eigen vakgebied en in arbeidsvoorwaarden en arbeidsrecht. Met de docenten die een expressievak in het reguliere onderwijs verzorgen delen de uitvoerend beeldend kunstenaars relatief vaak de mening dat er tijdens de studie meer aandacht moet zijn voor specialistische vakkennis, ambachtelijke en praktische vaardigheden, evenals het omgaan met

machines, apparatuur en gereedschap, alsmede het (verder) ontwikkelen van technisch inzicht. De meerderheid van de ontwerpers heeft aangegeven dat meer aandacht moet worden geschonken aan kennis van computerprogrammatuur en informatica. De grafisch ontwerpers en de uitvoerend beeldend kunstenaars geven naar verhouding vaak te kennen dat er tijdens de studie meer plaats zou moeten zijn voor het leren leggen en onderhouden van contacten met derden.

De uitvoerend beeldend kunstenaars zijn bovendien relatief vaak van mening dat de hogeschool meer aandacht zou moeten schenken aan zaken zoals het financieel management van een organisatie, administratieve en andere beheerstaken en documenteren, registreren en archiveren. Meer aandacht voor het plannen, coördineren en organiseren van activiteiten wordt relatief vaak door uitvoerend podiumkunstenaars gewenst, terwijl grafisch ontwerpers ook verhoudingsgewijs vaak meer ruimte in het studieprogramma wensen voor het bijhouden van recente ontwikkelingen.

Literatuur

- Aldrich, J.H., F.D. Nelson (1984), *Linear Probability, Logit and Probit Models*, SAGE Publications Inc., Beverly Hills.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1982), *Standaard bedrijfsindeling bedrijfstelling 1978*, CBS.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1984), *Beroepenclassificatie 1984*, CBS, Voorburg.
- Cox, D.R., D. Oakes (1984), *Analysis of Survival Data*, Londen.
- Dam, J.W. van, J.A.M. Heijke, G.W.M. Ramaekers (1989), *Ontwerp van een arbeidsmarktscanner voor academi*, ROA-R-1989/3, Maastricht.
- Dyck, M. van, J. van den Elshout, K. Hoogeveen (1985), *Van voortgezet onderwijs naar h.b.o.; problemen, oorzaken, oplossingen?*, SVO-project 1091, SVO, Den Haag.
- Grip, A. de, R.K.W. van der Velden, M.H. Wieling (1991), *Indicatoren aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt MDGO*. Enkele arbeidsmarktindicatoren op basis van de RUBS-data, ROA-R-1991/2, Maastricht.
- Hoof, J.J. van, J. Dronkers (1980), *Onderwijs en arbeidsmarkt: een verkenning van de relatie tussen onderwijs, arbeidsmarkt en arbeidssysteem*, Van Loghum Slaterus, Deventer.
- Huijgen, F. (1989), *De kwalitatieve structuur van de werkgelegenheid in Nederland. Deel III*, OSA-voorstudie nr. 33, OSA, Den Haag.
- Ramaekers G.W.M., J.A.M. Heijke (1991), *Arbeidsmarktscanner Rijksuniversiteit Limburg*. Afgestudeerden 1986-1989, ROA-R-1991/6, Maastricht.
- Sheldon G. (1985), *Die berufliche und geographische Flexibilität*, Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung der Bundesanstalt für Arbeit (IAB), Nürnberg.
- Velden, R.K.W. van der, E.J.T.A. Willems (1992), *The market position of occupations and types of education*, Contribution to the symposium *Education and the Labour Market: From Research to Information for Policy-Making*, ROA, Maastricht.
- Warnken, J. (1986), Zur Entwicklung der 'Internen' Anpassungsfähigkeit der Berufe bis zum Jahre 2000. Projectionen unter den Annahmen der Wachstumszenarien der Prognos-Studie, *Mitteilungen aus der Arbeitsmarkt und Berufsforschung*, nr. 1, blz. 119-133.

Bijlage 1 Indeling studierichtingen kuo

Studierichting (voltijd- en deeltijd)	Aantal respons
Schilderkundig, monumentaal e.d.	43
- schilderkundige vormgeving/grafiek	28
- monumentale vormgeving	9
- plastische vormgeving	
Architect, industrieel, mode	38
- architectonische vormgeving	41
- industriële vormgeving	1
- keramische vormgeving	15
- vormgeving metalen en kunststoffen	44
- modevormgeving	
Film/tv, museologie, publiciteit	
- film- en t.v.-vormgeving	10
- museologie	19
- publiciteits-, c.q. grafische vormgeving	66
Docent tekenen, handv., textiel	
- docent voortgezet onderwijs 1e graads tekenen	46
- docent voortgezet onderwijs 1e graads handvaardigheid	25
- docent voortgezet onderwijs 1e graads textiel	5
- staatsdiploma handvaardigheid (handenarbeid)	18
Dans, drama, mime, kleinkunst	
- uitvoerende dansbeoefening	13
- uitvoerende dramabeoefening	11
- uitvoerende mimebeoefening	2
- uitvoerende kleinkunst-beoefening	1
- docent dans	25
- docent drama	77
- docent mime	4
Uitvoerend musicus e.d.	
- uitvoerend musicus	42
- compositie/elektronische muziek	3
- directie koor, orkest of harmonie en fanfare	5
- muziekdramatische opleiding	3
- praktijkdiploma beiaard	1
- praktijkdiploma orkest- en ensembleleiding	-
- praktijkdiploma directie, harmonie, fanfare	3
- praktijkdiploma koordirectie	1

Docerend musicus & schoolmuziek	
- docerend musicus	125
- muziekonderwijs A - algemene muzikale vorming	5
- muziekonderwijs B - schoolmuziek	8

Bijlage 2 Definitie van variabelen in multivariate analyses

1 Te verklaren variabelen

Aanstelling

- 0 tijdelijke aanstelling (voor bepaalde tijd)
- 1 vaste aanstelling (voor onbepaalde tijd)

Arbeidsmarktpositie

- 0 geen betaalde baan (excl. militaire dienst en vervangende dienstplicht)
- 1 wel betaalde baan (excl. militaire dienst en vervangende dienstplicht)

Directe intrede in het arbeidsproces

- 0 wel werkloos, voorafgaand aan de eerste betaalde baan na afstuderen
- 1 niet werkloos, voorafgaand aan de eerste betaalde baan na afstuderen

Duur intredewerkloosheid

het aantal maanden dat de respondent werkloos is, voorafgaand aan de eerste betaalde baan na afstuderen

Leidinggeven

- 0 heeft een niet-leidinggevende functie
- 1 heeft een leidinggevende functie

Vereist opleidingsniveau

- 0 de functie kan worden uitgeoefend met een opleiding onder hbo-niveau
- 1 voor de uitoefening van de functie is een opleiding in het hoger onderwijs vereist

2 Verklarende variabelen

Afstudeerduur

het aantal maanden tussen de maand van afstuderen en januari 1992

Baanmobiliteit

- 0 niet van werkgever veranderd
- 1 wel van werkgever veranderd

Bedrijfsomvang

- 1 1-4 personen
- 2 5-9 personen
- 3 10-49 personen
- 4 50-99 personen
- 5 100 personen of meer

Bestuurservaring

- 0 geen bestuurlijke ervaring vóór afstuderen opgedaan
- 1 wel bestuurlijke ervaring vóór afstuderen opgedaan

Branche

- 0 non-profit sector
- 1 profit sector

Deeltijdstudie/werk

- 1 deeltijdstudenten die tijdens de hele studie betaald werk hebben verricht
- 0 andere studenten

Geslacht

- 0 vrouw
- 1 man

Havo

- 1 havo is hoogste voltooide vooropleiding
- 0 andere hoogste voltooide vooropleiding

Leeftijd

leeftijd in jaren op moment van enquêteren

Schoolregio Noord

- 1 in provincie Groningen, Friesland of Drenthe gestudeerd
- 0 in een andere provincie gestudeerd

Schoolregio Oost

- 1 in provincie Flevoland, Gelderland of Overijssel gestudeerd
- 0 in een andere provincie gestudeerd

Schoolregio West

- 1 in provincie Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht of Zeeland gestudeerd
- 0 in een andere provincie gestudeerd

Studieduur

aantal jaren dat men over de studie heeft gedaan

Studierichting-dummies

- 1 respondent heeft de desbetreffende studierichting gevolgd
- 0 respondent heeft andere studierichting gevolgd

Vwo

- 1 vwo is hoogste voltooide vooropleiding
- 0 andere hoogste voltooide vooropleiding

Werkervaring

- 0 geen voor vakgebied relevante werkervaring opgedaan vóór afstuderen
- 1 wel voor vakgebied relevante werkervaring opgedaan vóór afstuderen

Werkregio Noord

- 1 werkt in provincie Groningen, Friesland of Drenthe
- 0 werkt in een andere provincie

Werkregio Oost

- 1 werkt in provincie Flevoland, Gelderland of Overijssel
- 0 werkt in een andere provincie

Werkregio West

1 werkt in provincie Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht of Zeeland

0 werkt in een andere provincie

Bijlage 3 Schattingsresultaten

Tabel 1 Schatting van de kans op directe intrede in het arbeidsproces (probit-model)

Variabele	Geschatte parameter	Standaard fout	t-waarde
constante	-2.55	1.68	-1.52
geslacht	-0.06	0.13	-0.47
leeftijd	0.79	0.49	1.62
havo	-0.14	0.16	-0.84
vwo	-0.32	0.17	-1.91
werkervaring	0.49	0.13	3.75**
bestuurservaring	0.04	0.15	0.24
schoolregio Noord	-0.75	0.52	-1.44
schoolregio Oost	-0.09	0.19	-0.48
schoolregio West	0.07	0.16	0.44
schilderkundig, monumentaal e.d.	0.73	0.29	2.49*
architect, industrieel, mode	0.39	0.24	1.64
film/tv, museologie, publiciteit	0.32	0.24	1.32
dans, drama, mime, kleinkunst	-0.02	0.23	-0.08
uitvoerend musicus e.d.	0.79	0.30	2.66**
docerend musicus & schoolmuziek	0.66	0.25	2.67**
deeltijdstudie/werk	1.38	0.32	4.36**
studieduur	-0.01	0.00	-2.54*

* = significant op 5% niveau

** = significant op 1% niveau

-2 x log likelihood = 615.4

Chi-kwadraat = 100.7; d.f. = 17; p < 0.01

n = 517

Tabel 2 Schatting van de duur van de intredewerkloosheid (proportional hazards model)

Variabele	Geschatte parameter	Standaard fout	t-waarde
geslacht	-0.36	0.19	-1.91
leeftijd	0.60	1.76	0.34
havo	0.17	0.21	0.78
vwo	0.08	0.22	0.36
werkervaring	-0.08	0.17	-0.50
bestuurservaring	0.17	0.20	0.86
schoolregio Noord	0.21	0.45	0.46
schoolregio Oost	-0.38	0.24	-1.59
schoolregio West	0.14	0.22	0.61
schilderkundig, monumentaal e.d.	-0.99	0.51	-1.93
architect, industrieel, mode	0.27	0.29	0.93
film/tv, museologie, publiciteit	0.40	0.29	1.37
dans, drama, mime, kleinkunst	0.29	0.30	0.97
uitvoerend musicus e.d.	0.53	0.39	1.36
docerend musicus & schoolmuziek	-0.06	0.33	-0.18
deeltijdstudie/werk	-0.23	0.75	-0.30
studieduur	0.01	0.01	0.92

* = significant op 5% niveau

** = significant op 1% niveau

-2 x log likelihood = 1751.0

Chi-kwadraat = 31.4; d.f. = 17; p <0.05

n = 249

gecensureerde waarnemingen = 27.3%

Tabel 3 Schatting van de arbeidsmarktpositie (probit-model)

Variabele	Geschatte parameter	Standaard fout	t-waarde
constante	-2.45	1.75	-1.40
geslacht	0.13	0.13	1.05
leeftijd	0.58	0.48	1.21
havo	-0.09	0.16	-0.54
vwo	0.01	0.17	0.07
werkervaring	0.31	0.13	2.38*
bestuurservaring	0.18	0.15	1.21
schoolregio Noord	-0.51	0.46	-1.11
schoolregio Oost	-0.39	0.19	-1.98*
schoolregio West	-0.32	0.17	-1.85
schilderkundig, monumentaal e.d.	-0.75	0.24	-3.20**
architect, industrieel, mode	0.11	0.22	0.47
film/tv, museologie, publiciteit	0.52	0.24	2.17*
dans, drama, mime, kleinkunst	0.02	0.21	0.10
uitvoerend musicus e.d.	0.50	0.31	1.61
docerend musicus & schoolmuziek	0.70	0.24	2.88**
deeltijdstudie/werk	1.02	0.33	3.07**
studieduur	-0.00	0.00	-0.71
afstudeerduur	0.06	0.03	1.89

* = significant op 5% niveau

** = significant op 1% niveau

-2 x log likelihood = 619.7

Chi-kwadraat = 109.8; d.f. = 18; p < 0.01

n = 613

Tabel 4 Schatting van de aanstelling (probit-model)

Variabele	Geschatte parameter	Standaard fout	t-waarde
constante	-3.25	2.31	-1.40
geslacht	-0.07	0.16	-0.42
leeftijd	0.58	0.65	0.89
havo	0.16	0.23	0.70
vwo	-0.07	0.24	-0.30
werkervaring	-0.23	0.17	-1.31
bestuurservaring	0.30	0.19	1.57
schilderkundig, monumentaal e.d.	0.37	0.48	0.76
architect, industrieel, mode	-0.16	0.32	-0.50
film/tv, museologie, publiciteit	-0.14	0.32	-0.43
dans, drama, mime, kleinkunst	-0.08	0.30	-0.28
uitvoerend musicus e.d.	0.61	0.37	1.65
docerend musicus & schoolmuziek	0.63	0.30	2.08*
deeltijdstudie/werk	0.93	0.30	3.07**
studieduur	0.00	0.01	0.65
afstudeerduur	0.03	0.03	0.92
baanmobiliteit	-0.41	0.16	-2.55*
branche	0.69	0.20	3.40**
werkregio Noord	—	—	—
werkregio Oost	-0.06	0.27	-0.23
werkregio West	-0.03	0.20	-0.16
bedrijfsomvang	0.09	0.07	1.39

* = significant op 5% niveau

** = significant op 1% niveau

— = variabele is wel in model opgenomen, maar de waarden worden niet weergegeven vanwege gering aantal waarnemingen

-2 x log likelihood = 371.2

Chi-kwadraat = 52.0; d.f. = 21; p <0.01

n = 306

Tabel 5 Schatting van het vereiste opleidingsniveau (probit-model)

Variabele	Geschatte parameter	Standaard fout	t-waarde
constante	0.63	2.08	0.30
geslacht	-0.20	0.15	-1.35
leeftijd	0.02	0.59	0.04
havo	-0.25	0.20	-1.21
vwo	-0.35	0.21	-1.67
werkervaring	0.07	0.16	0.44
bestuurservaring	0.37	0.18	2.06*
schilderkundig, monumentaal e.d.	-0.65	0.37	-1.75
architect, industrieel, mode	0.49	0.28	1.73
film/tv, museologie, publiciteit	0.30	0.28	1.09
dans, drama, mime, kleinkunst	-0.34	0.26	-1.31
uitvoerend musicus e.d.	0.75	0.38	2.00*
docerend musicus & schoolmuziek	0.28	0.27	1.02
deeltijdstudie/werk	0.28	0.28	1.01
studieduur	0.01	0.01	1.11
afstudeerduur	0.00	0.03	0.00
baanmobiliteit	-0.12	0.15	-0.80
branche	-0.76	0.17	-4.45**
werkregio Noord	-0.40	0.68	-0.60
werkregio Oost	0.72	0.26	2.77**
werkregio West	0.21	0.19	1.11
bedrijfsomvang	-0.08	0.05	-1.64

* = significant op 5% niveau

** = significant op 1% niveau

-2 x log likelihood = 440.7

Chi-kwadraat = 69.6; d.f. = 21; p <0.01

n = 416

Tabel 6 Schatting van de kans op leidinggeven (probit-model)

Variabele	Geschatte parameter	Standaard fout	t-waarde
constante	-3.88	2.27	-1.71
geslacht	0.06	0.17	0.36
leeftijd	0.31	0.62	0.51
havo	-0.31	0.23	-1.34
vwo	-0.46	0.24	-1.92
werkervaring	0.05	0.18	0.25
bestuurservaring	0.38	0.18	2.10*
schilderkundig, monumentaal e.d.	-0.08	0.44	-0.17
architect, industrieel, mode	0.07	0.32	0.22
film/tv, museologie, publiciteit	0.28	0.30	0.91
dans, drama, mime, kleinkunst	-0.05	0.29	-0.17
uitvoerend musicus e.d.	-0.85	0.48	-1.78
docerend musicus & schoolmuziek	-0.77	0.34	-2.26*
deeltijdstudie/werk	0.47	0.26	1.82
studieduur	0.02	0.01	2.37*
afstudeerduur	0.06	0.04	1.75
baanmobilititeit	-0.08	0.17	-0.49
branche	-0.20	0.20	-1.02
werkregio Noord	0.15	0.78	0.20
werkregio Oost	-0.42	0.32	-1.29
werkregio West	0.33	0.23	1.41
bedrijfsomvang	-0.04	0.06	-0.64

* = significant op 5% niveau

** = significant op 1% niveau

-2 x log likelihood = 322.2

Chi-kwadraat = 55.9; d.f. = 21; p < 0.01

n = 428

Bijlage 4 Tabellen aansluiting tussen studierichting en huidige functie

Bijlage 4.1.A Werkenden kuo die aan werkaspect zeer of tamelijk veel belang hechten, per studierichting

	Studierichting KUO				
	schilderk., monumentaal	architect, mode, industrieel	film/tv museumologie, publiciteit	doc. tekenen handv., textiel	
Algemene vaktheoretische kennis	82%	94%	90%	88%	
Specialistische vakkennis	86%	86%	80%	84%	
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	75%	93%	84%	88%	
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	80%	90%	79%	81%	
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	90%	83%	86%	77%	
Analytische en diagnostische vaardigheden	60%	73%	78%	72%	
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	90%	92%	92%	92%	
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	100%	96%	97%	96%	
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	14%	28%	20%	14%	
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	19%	59%	70%	32%	
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	71%	62%	65%	78%	
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	81%	59%	68%	80%	
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	71%	53%	56%	73%	
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	57%	47%	50%	64%	
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	62%	64%	55%	52%	
Inzicht in financieel management van organisatie	57%	56%	44%	40%	
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	57%	46%	44%	36%	
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	71%	80%	74%	88%	
Documenteren, registreren en archiveren	71%	49%	57%	55%	
Commerciële kennis en vaardigheden	48%	70%	47%	43%	
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	52%	67%	56%	61%	
Pedagogisch-didactische vaardigheden	48%	53%	44%	94%	
Mondelinge presentatie	71%	89%	86%	76%	
Schriftelijke presentatie	62%	76%	63%	69%	
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	29%	64%	40%	43%	
Leidinggeven	30%	59%	53%	74%	
Samenwerken met collega's	62%	93%	89%	86%	
Contacten leggen en onderhouden met derden	67%	89%	80%	90%	
Inlevingsvermogen	50%	88%	77%	90%	
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	65%	88%	89%	92%	
Lichamelijke conditie	70%	64%	53%	86%	

Bijlage 4.1.B Werkenden kuo die aan werkaspect zeer of tamelijk veel belang hechten, per studierichting

	Studierichting KUO			Totaal KUO	Totaal HBO
	dans, drama, uitvoerend kleinkunst		doc.musicus & school- muziek		
	musicus	e.d.			
Algemene vaktheoretische kennis	88%	91%	91%	90%	91%
Specialistische vakkenis	85%	88%	88%	85%	84%
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	85%	88%	88%	87%	88%
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	46%	37%	66%	70%	61%
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	86%	91%	86%	85%	81%
Analytische en diagnostische vaardigheden	80%	81%	73%	75%	85%
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	92%	81%	89%	90%	87%
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	96%	87%	96%	96%	97%
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	10%	7%	8%	15%	41%
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	18%	21%	33%	40%	59%
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	21%	18%	31%	48%	38%
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	47%	59%	73%	65%	40%
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	72%	69%	69%	65%	65%
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	62%	55%	72%	59%	55%
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	53%	28%	52%	54%	61%
Inzicht in financieel management van organisatie	51%	33%	50%	49%	50%
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	37%	34%	41%	42%	55%
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	79%	60%	79%	77%	85%
Documenteren, registreren en archiveren	44%	28%	43%	49%	67%
Commerciële kennis en vaardigheden	36%	29%	24%	43%	34%
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	75%	45%	56%	61%	53%
Pedagogisch-didactische vaardigheden	89%	84%	84%	72%	76%
Mondelinge presentatie	92%	63%	80%	83%	90%
Schriftelijke presentatie	76%	52%	61%	67%	86%
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	37%	60%	50%	48%	43%
Leidinggeven	70%	57%	65%	62%	64%
Samenwerken met collega's	96%	84%	83%	88%	95%
Contacten leggen en onderhouden met derden	91%	90%	93%	88%	91%
Inlevingsvermogen	97%	94%	95%	88%	90%
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	96%	94%	97%	91%	95%
Lichamelijke conditie	87%	87%	80%	75%	62%

Bijlage 4.2.A Werkenden kuo die behoefte hebben (gehad) aan bijscholing naar werkaspect, per studierichting

	Studierichting KUO			
	schilderk., monumentaal	architect, mode, industrieel	film/tv museumologie, publiciteit	doc.tekenen handv., textiel
Algemene vaktheoretische kennis	38%	24%	28%	25%
Specialistische vakkennis	55%	38%	42%	47%
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	25%	28%	31%	43%
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	25%	38%	25%	34%
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	55%	32%	25%	30%
Analytische en diagnostische vaardigheden	25%	7%	12%	16%
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	10%	9%	17%	7%
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	20%	10%	15%	2%
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	10%	12%	3%	7%
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	25%	59%	54%	51%
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	40%	20%	20%	47%
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	45%	11%	23%	32%
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	35%	35%	38%	44%
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	25%	25%	34%	37%
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	40%	36%	35%	40%
Inzicht in financieel management van organisatie	40%	29%	30%	36%
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	30%	20%	24%	26%
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	25%	18%	23%	26%
Documenteren, registreren en archiveren	15%	5%	6%	21%
Commerciële kennis en vaardigheden	30%	44%	28%	26%
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	30%	23%	23%	39%
Pedagogisch-didactische vaardigheden	40%	10%	14%	28%
Mondelinge presentatie	25%	26%	32%	19%
Schriftelijke presentatie	25%	20%	29%	14%
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	15%	24%	14%	15%
Leidinggeven	15%	13%	17%	14%
Samenwerken met collega's	10%		12%	2%
Contacten leggen en onderhouden met derden	15%	13%	20%	21%
Inlevingsvermogen		1%	8%	7%
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit		1%	8%	5%
Lichamelijke conditie		10%	9%	

Bijlage 4.2.B Werkenden kuo die behoefte hebben (gehad) aan bijscholing naar werkaspect, per studierichting

	Studierichting KUO			Totaal KUO	Totaal HBO
	dans, drama, uitvoerend kleinkunst		doc.musicus & school-		
	musicus	e.d.	muziek		
Algemene vaktheoretische kennis	38%	14%	17%	26%	26%
Specialistische vakkennis	62%	47%	36%	45%	55%
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	47%	43%	44%	38%	40%
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	26%	4%	25%	27%	23%
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	47%	37%	25%	33%	37%
Analytische en diagnostische vaardigheden	25%	4%	15%	15%	27%
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	17%	8%	13%	12%	15%
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	12%	12%	17%	13%	13%
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	2%	4%	5%	6%	10%
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	25%	17%	28%	41%	40%
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	5%	13%	10%	19%	12%
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	18%	24%	28%	23%	10%
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	53%	46%	50%	44%	30%
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	40%	42%	48%	36%	24%
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	33%	19%	35%	35%	24%
Inzicht in financieel management van organisatie	43%	33%	32%	34%	23%
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	26%	35%	26%	25%	16%
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	29%	26%	21%	23%	24%
Documenteren, registreren en archiveren	16%	15%	6%	11%	13%
Commerciële kennis en vaardigheden	22%	12%	18%	27%	17%
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	37%	30%	23%	28%	20%
Pedagogisch-didactische vaardigheden	28%	28%	17%	20%	23%
Mondelinge presentatie	28%	22%	22%	26%	28%
Schriftelijke presentatie	25%	11%	16%	21%	22%
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	14%	19%	12%	16%	15%
Leidinggeven	13%	11%	14%	14%	23%
Samenwerken met collega's	10%	3%	5%	6%	10%
Contacten leggen en onderhouden met derden	9%	11%	16%	15%	16%
Inlevingsvermogen	6%	4%	9%	5%	7%
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	9%	3%	6%	5%	7%
Lichamelijke conditie	25%	39%	13%	14%	6%

Bijlage 4.3.A Werkenden kuo die vinden dat aan werkaspect tijdens hbo meer aandacht moet worden besteed, per studierichting

	Studierichting KUO			
	schilderk., monumentaal	architect, mode, industrieel	film/tv museumologie, publiciteit	doc.tekenen handv., textiel
Algemene vaktheoretische kennis	35%	51%	53%	31%
Specialistische vakkennis	63%	37%	46%	51%
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	26%	34%	51%	58%
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	63%	52%	45%	42%
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	50%	43%	31%	36%
Analytische en diagnostische vaardigheden	33%	25%	37%	29%
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	32%	19%	33%	29%
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	47%	41%	52%	39%
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	11%	11%	5%	7%
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	21%	53%	48%	40%
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	32%	31%	23%	55%
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	63%	20%	20%	51%
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	63%	63%	55%	58%
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	37%	58%	51%	53%
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	61%	61%	47%	43%
Inzicht in financieel management van organisatie	53%	49%	46%	39%
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	47%	31%	23%	36%
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	32%	44%	38%	56%
Documenteren, registreren en archiveren	47%	19%	16%	31%
Commerciële kennis en vaardigheden	32%	58%	33%	27%
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	32%	40%	26%	37%
Pedagogisch-didactische vaardigheden	32%	26%	22%	56%
Mondelinge presentatie	42%	57%	38%	40%
Schriftelijke presentatie	47%	49%	41%	38%
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	5%	27%	14%	9%
Leidinggeven	16%	26%	24%	40%
Samenwerken met collega's	32%	23%	31%	23%
Contacten leggen en onderhouden met derden	53%	43%	39%	39%
Inlevingsvermogen	17%	22%	20%	29%
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	24%	15%	17%	25%
Lichamelijke conditie	6%	11%	17%	18%

Bijlage 4.3.B Werkenden kuo die vinden dat aan werkaspect tijdens hbo meer aandacht moet worden besteed, per studierichting

	Studierichting KUO				Totaal KUO	Totaal HBO
	dans, drama, kleinkunst	uitvoerend muziek e.d.	doc.musicus & school-			
Algemene vaktheoretische kennis	47%	17%	19%	38%		22%
Specialistische vakkennis	52%	52%	33%	44%		35%
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	47%	33%	44%	43%		37%
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	25%	11%	29%	38%		25%
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	50%	47%	29%	39%		34%
Analytische en diagnostische vaardigheden	38%	14%	28%	30%		39%
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	38%	26%	38%	31%		35%
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	39%	38%	48%	44%		40%
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	3%		3%	6%		11%
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	15%	24%	32%	36%		40%
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	5%	17%	15%	24%		14%
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	15%	36%	30%	28%		14%
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	64%	73%	65%	62%		38%
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	60%	62%	64%	57%		37%
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	36%	27%	44%	46%		31%
Inzicht in financieel management van organisatie	46%	31%	42%	44%		28%
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	30%	32%	31%	31%		22%
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	44%	58%	46%	45%		43%
Documenteren, registreren en archiveren	17%	20%	10%	19%		23%
Commerciële kennis en vaardigheden	29%	20%	20%	34%		22%
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	57%	23%	38%	39%		30%
Pedagogisch-didactische vaardigheden	39%	48%	33%	34%		37%
Mondelinge presentatie	35%	35%	45%	43%		48%
Schriftelijke presentatie	46%	26%	29%	40%		40%
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	12%	37%	17%	18%		20%
Leidinggeven	32%	22%	35%	29%		35%
Samenwerken met collega's	29%	31%	27%	27%		29%
Contacten leggen en onderhouden met derden	28%	46%	43%	40%		38%
Inlevingsvermogen	24%	36%	29%	25%		21%
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	27%	31%	23%	22%		23%
Lichamelijke conditie	21%	55%	30%	22%		17%